

UNIVERZITA TOMÁŠE BATI VE ZLÍNĚ
FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ
Institut mezioborových studií Brno

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Brno 2009

Bc. Pavla Bohatová

UNIVERZITA TOMÁŠE BATI VE ZLÍNĚ
FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ
Institut mezioborových studií Brno

Činitelé ovlivňující chování mládeže

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Vedoucí diplomové práce:

PhDr. Alena Křížová

Vypracovala:

Bc. Pavla Bohatová

Brno 2009

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma „Činitelé ovlivňující chování mládeže“ zpracovala samostatně s použitím literatury uvedené v seznamu literatury.

V Praze dne 22. 3. 2009

.....

Bc. Pavla Bohatová

Poděkování

Děkuji paní PhDr. Aleně Křížové za ochotu, vstřícný přístup a velmi užitečnou metodickou pomoc, kterou mi poskytla při zpracování mé diplomové práce.

Také děkuji paní Mgr. Heleně Rozumkové za pedagogické příspěvky, pedagogům Institutu mezioborových studií Brno a všem členům své rodiny, zejména mému muži a dceři za morální podporu, kterou mi poskytovali po celou dobu studia a při zpracování mé diplomové práce. Velmi si vážím jejich trpělivosti, pomoci a pochopení.

Bc. Pavla Bohatová

OBSAH

Úvod	5
1. Rodina	7
1.1 Rodové dispozice	7
1.2 Rodina jako výchovný činitel	8
1.3 Definice rodiny a její funkce	9
Případová ilustrace 1.1 Vždy to ovlivnit nelze	11
1.2 Lze přelstít geny?	13
1.4 Vliv rodiny a školy na výchovu dětí a mládeže	15
1.4.1 Autorita v rodině	17
1.4.2 Autorita ve škole	18
Případová ilustrace 1.3 Úzkostná porucha	21
2. Volný čas	23
2.1 Funkce volného času	23
2.2 Působení médií na děti a mládež	24
2.3 Volnočasové aktivity jako prevence	26
2.4 Organizace pro volný čas dětí a mládeže	28
2.4.1 Multikulturní centra	29
2.4.2 Filmové projekce s následnou besedou	30
2.5 Správná motivace	31
Případová ilustrace 2.1 Zájmová činnost ve volném čase	33
3. Vrstevnické skupiny	35
3.1 Mladší školní kolektiv	35
3.2 Charakteristika vrstevnické skupiny	36
3.3 Mládež a morálka	37
3.4 Mládež a delikventní chování	39
Případová ilustrace 3.1 Případ mladistvého vraha	42
3.5 Děti málo kvalifikovaných rodičů	43
Případová ilustrace 3.2 Škola je pro ni celý svět	44
3.6 Indigové děti	45
4. Práce s mládeží	48
4.1 Sdružení pro prevenci kriminality	48
4.2 Práce s delikventní mládeží	50
4.3 Projekt LATA	52
4.4 Zákonné normy	54

Praktická část	58
Závěr	59
Resumé	62
Anotace a klíčová slova	63
Seznam použité literatury	65
Seznam příloh	66

Úvod

Ve své diplomové práci bych se ráda zaměřila na problematiku toho, co může ovlivňovat chování mladých lidí. Také to, co ovlivňuje jejich přístup ke společnosti, k trávení volného času a jak pohlížíjí na vzdělání, jako jedno z kritérií pro volbu svého povolání. Činitelů, kteří mají vliv na chování, ale i vzdělávání mládeže je celá řada. Každý z nás je sociálně determinován (ovlivňován) řadou společenských skupin, mezi nimiž hraje velkou roli škola a *rodina*, která je tradičně považována za hlavního činitele hlavně ve výchově. Psychika člověka je utvářena určitými činiteli a působením určitých příčin. Výchova v harmonickém rodinném kruhu je pro správný citový vývoj osobnosti velmi důležitá. Už J. A. Komenský říkal, že na dobrém počátku všechno záleží a jen defektní péče a výchova dítěte může vést ke vzniku deficitního chování a k disharmonickému vývoji osobnosti. S výchovou také souvisí dodržování pravidel a stanovených norem ve společnosti, což je klíčovým předpokladem jejího úspěšného fungování. Pro kvalitně strávený *volný čas* mládeže jsou zde školská a sportovní střediska pro jejich aktivity, která umožňují harmonický rozvoj osobnosti a jako další činitel, ovlivňují budoucí život mládeže. Tyto aktivity jsou realizované s cílem předejít problémům a následkům sociálně patologických jevů, případně minimalizovat jejich negativní dopad. Kvalitní náplň volného času se nevyřeší všechno, ale pokud je nabídka aktivit kvalitní a pestrá, má každý šanci být v něčem úspěšný, ale také platí pravidlo - „kdo si hraje, nezlobí“. Kvalitně strávený volný čas žáků a studentů je prevence proti delikventnímu chování, které bývá často jako následek nudy jednotlivce nebo skupiny vrstevníků. *Vrstevnická parta* může být pro rizikovou mládež z dysfunkčních či dokonce afunkčních rodin důležitější, než pro mladé lidi, kteří vyrůstají v rodinách, které jim poskytují přiměřenou míru podpory a vedle toho také mají přiměřeně vytyčené meze dovoleného chování. Cílem diplomové práce je, pokusit se zhodnotit, jaký postoj má mládež k chování ve společnosti, zda si uvědomují, jak jejich přístup k daným pravidlům chování ve společnosti a také výše dosaženého vzdělání, ovlivní jejich výběr povolání. Jak tento jejich postoj ovlivňují výše uvedení činitelé. Také bych se chtěla zaměřit na fakt, že nevzdělanost se odráží v chování lidí, kteří se mnohdy díky tomu pohybují na hranici zákona. Lidé bez práce jsou bez prostředků, špatně výchovně působí na potomky, ti tráví svůj volný čas nekvalitně a dostávají se do nevhodného prostředí. V první části práce budou popsány pojmy a činitelé na základě dostupné literatury. Podrobnější rozbor problematiky v jednotlivých kapitolách a podkapitolách. Druhá část bude věnována praktické části, výběru výzkumu a vyhodnocení vlastního výzkumu, jehož cílem bude zjistit, s jakými problémy se potýká mládež, která není vedena k dobrému a poctivému chování, ke vzdělávání, ke kvalitnímu způsobu trávení volného času a ke vhodnému výběru svých vrstevníků. Jaký podíl na tom má rodina, její funkčnost, vzdělanost rodičů a jak toto ovlivňuje přístup dětí ke studiu. Předpokládám, že po provedení uvedených výzkumů zjistím, jakým způsobem a s jakými lidmi tráví mládež svůj volný čas, neboť tento

výběr značně ovlivňuje jejich budoucí řádné zařazení se do společnosti, kde je nutné respektovat stanovená pravidla a normy chování.

K výběru tématu mě přiměla kniha *Mládež a delikvence* (Oldřich Matoušek a Andrea Kroftová), kterou by měl vzít do ruky každý rodič, protože už v samotném úvodu autor popisuje co všechno, nebo kdo všechno ovlivňuje chování mládeže. Vzhledem k tomu, že těchto **činitelů ovlivňujících chování mládeže** je celá řada, vybrala jsem si pro podrobnější popis pouze tři, ke kterým se vztahují následující hypotézy. Při zpracovávání diplomové práce použiji metodu uvádění příkladů z odborné literatury, statistiky z dostupných zdrojů a na základě zpracovaných dotazníků pro potřebu výzkumu sestavím vyhodnocovací grafy. Po vyhodnocení výsledků se pokusím potvrdit nebo vyvrátit platnost uvedených hypotéz.

- Rodina je nositelem primární socializace, což znamená, že kvalitní a přiměřená výchova ve funkční rodině, má velký vliv na stanovení životních cílů mládeže, na stupeň jejich dosaženého vzdělání, s čímž souvisí i následný výběr povolání, přijetí pravidel života ve společnosti a jejich přizpůsobení se. *Lidé, kteří nerespektují tato pravidla nebo jsou bez vzdělání, mají jen malou šanci na vedení správného způsobu života a na získání dobré práce za dobré peníze.*
- Efektivně strávený volný čas je prevence nezdravého, nemorálního, společensky nebezpečného až deviantního chování mládeže, kdy velkou roli hraje organizovanost a časový harmonogram volného času, nejlépe v nějaké zájmové skupině (sportovní klub, zájmové kroužky apod.). *V opačném případě nastává nuda, ze které pramení vyhledávání špatné společnosti s cílem vyplnit volný čas a zahnání nudy, třeba i špatným protispolečenským chováním (vandalismus, sprejství apod.).*
- Jestliže vrstevnická skupina nemá předem stanovené cíle, vznikají party z dětí, které většinu času tráví na ulici (děti z méně funkčních rodin), jejichž chování má delikventní charakter (drobné krádeže, experimentování s drogou apod.). *Tomuto chování předchází vzájemné hecování, snaha předvést se před ostatními ve skupině a obstát před vůdcem party i za předpokladu překročení hranic běžných tabu (spáchání trestného činu).*

1. Rodina

1.1 Rodové dispozice

Na utváření člověka působí vedle vlivů biologických a přírodních také vlivy sociální. Tyto vlivy tvoří v osobnosti člověka funkční celek. Vzájemné a specifické působení různých **biologických a sociálních vlivů** způsobuje, že je každý člověk jiný, zvláštní a neopakovatelný. Lidská psychika je determinována, tj. ovlivňována a utvářena základními biologickými a socio-kulturními činiteli, které mohou působit v souladu nebo v protikladu. Souhra při utváření osobnosti se očekává i s dalšími činiteli, musíme hledat mnohostrannou podmíněnost všech jevů - kladných i záporných. Determinace osobnosti a psychiky se rozděluje na *determinaci aktuální* (momentální stav formativních podmínek a příčin) a *determinaci dispoziční*, která se dále dělí na zděděnou (vrozenou) a získanou. Individuální rozdíly mezi lidmi jsou způsobeny rozličnými vrozenými anatomickofyziologickými předpoklady člověka, rozličnými vlivy prostředí a výchovným působením.

Heredita - dědičnost znamená přenášení vloh z rodičů na potomky. Rodové vlohy umožňují rozvoj některých vlastností, a to nejen tělesných, ale i duševních. Dědičnost je opakování znaků uložených v zárodečné hmotě, opakování minulých etap vývoje života. Dědičně jsou determinovány *formálně dynamické stránky osobnosti*, jako je nadání, z části temperament, tj. afektivní vzrušivost, ale i extrémní povahové rysy. Na životních situacích a vlivech společenského prostředí, zejména na výchově, je závislá *obsahová struktura osobnosti*, což jsou například zájmy, hodnoty, cíle, postoje, morální a charakterové rysy, povrchnost či důslednost myšlení. Na základě rozsáhlých výzkumů se soudí, že významný vliv dědičnosti se projevuje v oblasti inteligence, agresivity nebo odolnosti vůči stresům. Soubor zděděných vloh se nazývá genotyp: polovinu vlastností dědí dítě po otci a druhou po matce, někdy se projevují spíše vlastnosti zděděné po prarodičích. Dědičnost, je komplikována jevem, kterému se říká *mutace*, tj. náhodně nastalá změna genů. Ty způsobují, že se dědičnost nepředává z pokolení na pokolení beze změn, objevují se náhle a dědí v dalších generacích. Jsou zdrojem nových vlastností (Kohoutek, R., 2004 s. 60).

V psychologické rovině se užívá pojem genetický potenciál, neboť jde spíše o možnosti, které zkušenost využije, či nevyžije na základě interakce genetického potenciálu životních podmínek, jako jsou výchova dítěte v rodině, která může určité vrozené vlastnosti rozvíjet nebo potlačovat. Vliv dědičnosti se omezuje obvykle jen na rané dětství a platí, že je-li genetická výbava dítěte v mezích normy, stávají se rozhodujícím formativním faktorem psychiky vliv prostředí, zejména způsob rodinné výchovy, protože rané dětství je těmto vlivům nejpřístupnější. S přibývajícím zkušeností a s přibývajícím věkem vlivu dědičnosti ubývá, nicméně vrozené vlastnosti nervové soustavy mohou vytvářet určité hranice, které nelze ani sebelepší výchovou překročit (Nakonečný, M., 2003, s. 81).

1.2 Rodina jako výchovný činitel

Každý jedinec je společensky determinován řadou společenských skupin, mezi nimiž hraje velkou roli rodina. Podle slov ruského pedagoga K. D. Ušinského se lidská povaha vytváří z největší části v prvních letech života a vše, co se do povahy ukládá v těchto prvních letech, se tam klade natrvalo, stává se druhou přirozeností člověka. Co si člověk osvojuje později, nikdy už nemá tu hloubku, jakou vyniká vše, co si osvojíme v dětských letech. V předškolních letech je nejlepším výchovným místem otcovský dům, nejlepší vychovatelkou a učitelkou matka, ta která pečuje o výchovu dětí v útlém věku, koná tím významný úkol - vštepuje dítěti základy charakteru. Rodiče by se měli častěji zamýšlet nejen nad tím, zda má dítě uspokojeny hmotné potřeby, ale i potřebu citového vyžití. Citová deprivace (strádání) u dětí v předškolním věku může vést k chronickým poruchám v oblasti společenského citění. Důsledky citové deprivace nemusí být absolutně osudové, jsou-li eliminovány další emociogenní zkušeností. Je však dostatečně doloženo, že citová deprivace v raném dětství je významnou a často osudovou determinantou dalšího duševního vývoje jedince. Proto je potřeba citového vyžití jednou ze základních potřeb dětí i dospělých, projevuje se potřebou někomu náležet, touhou po bezpečí, potřebou být chráněn, mít někoho ke komu se můžeme kdykoli uchýlit a komu si postěžovat. Uspokojení potřeby citového vyžití dává pocit životní jistoty, proto je základem životní harmonie a životní radosti. Není-li tato potřeba respektována a uspokojena, může dojít k tzv. **emoční deprivaci**, což je stav citového strádání, způsobený nedostatečnými citovými vazbami k jiným lidem, hlavně rodičům, sourozencům a později k sexuálními partnerům. K nežádoucímu citovému strádání vede například:

- Náhlý nedostatek mateřské péče a všechny typy výchovy citově chladné
- Výchova dávající přednost (preferující, favorizující) jinému dítěti
- Výchova náladově nevyrovnaná až explozivní
- Výchova autoritářská
- Represivní (brutální) výchova tvrdými tresty, která často vede k poruchám vnější ukázněnosti a současně k zápornému citovému vztahu vůči dospělému
- Výchova laxní, lhostejná a lehkomyšlná se nepříznivě odráží v neuspokojování potřeby citového vyžití

Pro správný vývoj citové stránky osobnosti dítěte je důležité, aby mělo dostatek příležitostí prožívat kladné city, aby v dostatečné míře prožívalo a pociťovalo porozumění a lásku, aby se cítilo bezpečně v přítomnosti dospělých. Citová podvýživa nebo citové konflikty v prostředí těžce postihují vývoj osobnosti dítěte a vedou je často k protisociálním postojům. Co dělat, aby výchova nevedla k nevhodným postojům a jednání? Obecně můžeme říci, že je nutné se vyvarovat všech nevhodných a chybných typů výchovy jakými jsou:

- Výchova rejekční - odmítavá výchova bez lásky

- Výchova hyperprotektivní - hýčkájící, rozmazlující
- Výchova hyperdominantní - ovládací, vyžadující podříditost
- Výchova laxní - vlažná
- Výchova kontrastní - podle nálady

Výchova je velice složitý proces, v němž se vzájemně ovlivňují ti, kdo vychovávají a ti, kdo jsou vychovávaní. Rodinná výchova se děje nepřetržitě, a to tím jak se chováme k dítěti samému, k ostatním lidem i tím jak pracujeme. Jednou z důležitých potřeb dítěte je mít vzory a ideály, se kterými by se mohlo ztotožnit. V učebním materiálu k vývojové psychologii mě zaujala slova anglického pedagoga a lékaře Johna LOCKA, který říká: „ze všech lidí, s nimiž se setkáváme, devět z deseti jsou tím, čím jsou, dobří či zlí, prospěšní či neprospěšní, jen vychováním. Proto je hlavním úkolem vývojového období zajistit dítěti výchovu, bezpečí a péči v harmonickém rodinném kruhu“ (Kohoutek, R. 2003, s. 40).

1.3 Definice rodiny a její funkce

V právníkové literatuře není rodina sice definována, ale je používán pojem rodinná kolektivita nebo **rodina jako základní článek společnosti**. Dále se mluví o malé sociální skupině a sociální psychologové dávají přednost pojmu primární skupina. V komplexnějším pohledu lze rodinu vymezit jako systémový celek schopný reprodukce svých základních podmínek. V běžném podvědomí nás všech je rodina malá skupina lidí spojená pokrevními svazky, příbuzenskými a úzkými citovými vazbami, jejichž základem je muž a žena. Pedagogové zdůrazňují hlavně výchovně-socializační funkci rodiny, jejíž zásadní význam spočívá v míře, do jaké se daří rodině vypořádat se s funkcemi, které má plnit. Pro většinu z nás je rodičovství naprosto přirozenou součástí života. Existuje však mnoho vlivů, které působí negativně na schopnost přijmout a zvládat rodičovskou roli. Dunovský vypracoval pro potřeby praxe diagnostický nástroj hodnotící funkčnost rodiny sledovaného dítěte – tzv. Dotazník funkčnosti rodiny, který se opírá o hodnocení osmi diagnostických kritérií: složení rodiny, stabilita rodiny, sociálně-ekonomická situace (vycházející z věku, z rodinného stavu, vzdělání, zaměstnání rodičů, z příjmu a bydlení rodiny), osobnost rodičů (jejich zdravotní i psychický stav a úroveň jejich společenské adaptace), osobnost sourozenců, osobnost dítěte, zájem o dítě, péče o dítě. Na základě výsledného skóre byly autorem definovány čtyři typy rodin:

Funkční rodina – v podstatě intaktní, v níž je zajištěn dobrý vývoj dítěte a jeho prospěch. Takových rodin je v běžné populaci valná většina, až 85 %.

Problémová rodina – rodina, v níž se vyskytují závažnější poruchy některých nebo všech funkcí, které však vážněji neohrožují rodinný systém či vývoj dítěte. Rodina je schopna tyto problémy vlastními silami řešit či kompenzovat za případné jednorázové či

krátkodobé pomoci zvenčí. Pro pracovníky orgánu sociálně právní ochrany dětí představují tyto rodiny potřebu zvýšené pozornosti a sledování. V populaci se vyskytuje okolo 12 – 13 % problémových rodin.

Dysfunkční rodina – je chápána jako rodina, kde se vyskytují vážné poruchy některých nebo všech funkcí rodiny, které bezprostředně ohrožují nebo poškozují rodinu jako celek a zvláště vývoj a prospěch dítěte. Tyto poruchy již rodina není schopna zvládnout sama, a proto je nutno učinit řadu opatření zvenčí, známých pod pojmem sanace rodiny. Toto pásmo je nejsvízelnější, protože jde o to, kam až podporovat takovou rodinu a od kdy se postavit v zájmu dítěte proti ní (např. zbavením rodičovských práv). Takové rodiny tvoří asi 2 %.

Afunkční rodina – poruchy jsou tak velkého rázu, že rodina přestává plnit svůj základní úkol a dítěti závažným způsobem škodí nebo je dokonce ohrožuje v samotné existenci. Sanace takové rodiny je bezpředmětná a zbytečná; jediným řešením, které dítěti může prospět, je vzít ho z této rodiny a umístit do rodiny náhradní, popř. není-li to možné, tak jinam. V populaci se vyskytuje asi 0,5 % takových rodin (Dunovský, 1999).

Poruchy rodičovství můžeme třídit několikerým způsobem. Odborníci jsou toho názoru, že poruchy vznikají tím, že rodiče nemohou, neumějí nebo nechtějí dělat to, co je pro zdárný vývoj dítěte potřebné. Důvody, kdy **se rodiče o dítě starat nemohou**, spočívají někdy i v nepříznivých přírodních podmínkách a situacích (přírodní katastrofy, bída). My se spíše setkáváme s případy narušení rodinného systému (nemoc, úmrtí, invalidita, nepříznivý zdravotní stav dítěte). Případy, kdy **se rodiče o děti neumějí či nedovedou starat**, můžou nastat tehdy, když rodiče nejsou schopni zabezpečit dětem alespoň přiměřený vývoj a uspokojit jejich základní potřeby z důvodu vlastní nezralosti, neschopnosti vyrovnat se se zvláštními situacemi nebo nejsou sami schopni přijmout základní společenské normy (děti dětí). Částečně sem lze zařadit i situaci dětí rozvádějících se či rozvedených rodičů, kteří nevědí, jak si počínat v těchto konfliktních podmínkách, kdy rodiče dětem ubližují a používají je jako nástroj pro svou nenávisť a odpor vůči druhému rodiči. V některých případech **se rodiče o dítě nechtějí starat**. Příčiny spočívají v poruchách osobnosti rodičů (disharmonická osobnost, psychopatie, maladaptace), kteří si náležitě neplní rodičovské povinnosti. Zájem rodičů není dobrý, někdy je až hostilní (nepřátelský až agresivní). Rodiče neposkytují dětem potřebnou péči, v některých případech je opouštějí. Péči o dítě lze hodnotit jako nedostatečnou, žádnou nebo škodlivou a lze ji označit jako zanedbávání dítěte jak v oblasti somatické, tak psychické. Tragická je situace v rodině, ve které **rodiče své dítě týrají a zneužívají**, kde mají k dětem nepřátelský až hostilní vztah, vědomě jim ubližují, týrají je a zneužívají. Děti jsou ohroženy na fyzickém i duševním zdraví. Takové zacházení může vést až k smrti dítěte. Nevýchovný je také přístup, kdy **se rodiče o dítě starají nadměrně**, tím je myšleno, že se dítěti dostává větší pozornosti, než je třeba. Nadměrná péče a zájem o ně vede k rozmazlování, nepřipravenosti na samostatný život, nerespektování druhých apod. (Dunovský, 1999, str. 112).

Poruchy rodičovství a poruchy funkce rodiny, jsou dva problémy, které se často prolínají. Hovoříme-li o poruchách funkcí rodiny, jde o objektivní obraz toho, co se

v konkrétní rodině děje a do jaké míry je tím dítě ohroženo. Dunovský poruchy rodiny definuje jako situaci, kdy rodina v různé míře neplní základní požadavky a úkoly dané společenskou normou a vyjádřené v očekávání na přiměřené začlenění jejích členů do společnosti. V obecném pojetí lze poruchu rodiny vyjádřit jako selhání některého člena nebo členů rodiny, jež se projevuje v nedostatečném naplňování některých nebo všech základních rodinných funkcí. „Rodinné poruchy ve vztahu k dítěti jsou významné právě závažností úlohy, kterou rodina zaujímá ve vývoji dítěte a ovšem i péčí o ně. Příčin poruch je velké množství a jsou vázány na jednu, na několik nebo na všechny základní funkce, z nichž nejdůležitější je porucha funkce socializačně výchovné.“ (Dunovský, 1999, s. 102)

Jednotlivé rodiny se mezi sebou liší také tím, jaké jsou vztahy mezi jednotlivými členy, jak se k sobě chovají, jak řeší problémy, které v rodině vznikají a jak se vyrovnávají s nepříjemnými životními situacemi. Rodina, která uspokojuje všechny potřeby svých členů, poskytuje výchovnou péči a výchovu dětem, projevuje o ně patřičný zájem, vzájemně si důvěřují, pomáhají a chápou, je rodina **harmonická**. Rodina **konsolidovaná** je taková rodina, která navenek působí harmonicky, ve skutečnosti zabezpečuje všechny potřeby jednotlivých členů, ale neplní základní potřebu citové odezvy dětí. V kritických situacích nedokáže vzájemnou důvěrou a pochopením pomoci všem členům rodiny.

Rodina je první sociální skupinou, která učí dítě přizpůsobovat se sociálnímu životu, osvojovat si základní návyky a způsoby chování běžné ve společnosti. Funkce rodiny je tedy socializačně-výchovná, působící na své členy v celém souhrnu jevů a procesů v oblasti sociální, ekonomické, kulturní, mravní, estetické, zdravotní a dalších. Ústřední úlohou rodiny zůstává příprava dětí a mladistvých na vstup do praktického života. Dítě od narození a v průběhu života v rodině přijímá řadu nejrůznějších informací a aktivně je zpracovává díky svým přirozeným vlohám. Největšími vzory jsou pro dítě především rodiče a starší sourozenci a dítě nezůstává jen pasivním článkem, ale uplatňuje také svou vůli, své zájmy a přání. Proces socializace a výchovy se realizuje jako činnost osobního působení členů rodiny navzájem, především však na dítě a to jak vlivy kladnými, tak i zápornými. **Výchova** je v podstatě regulování, záměrné a cílené vstupování do celoživotního procesu zespolečňování jedince, které probíhá v konkrétním kulturně společenském systému. Musí vycházet z daných podmínek konkrétní společnosti. Vzhledem k tomu, že je výchova proces podílející se na utváření osobnosti i celých sociálních skupin na asimilaci svébytných kultur je to činnost životem podmíněná a život podmiňující. Úlohou výchovy z hlediska společnosti je celková kultivace jedince i celé společnosti. Výchova je součástí chodu a fungování řady institucí (Kraus, B., 2001, str. 41).

Případová ilustrace 1.1

Vždy to ovlivnit nelze

Bohužel ne vždy lze výchovou v rodině ovlivnit budoucí chování jedince, který se dostane do věku, kdy se vymaní z rodičovského dohledu. Je-li pod jejich dohledem

a vedením, snaží se chovat tak, jak mu bylo celý život vštěpováno, je-li mimo dohled rodičů, probudí se v něm touha „užívat si“. Každý mladý člověk si užívá jinak, u někoho jde o zábavu v rovině slušného chování, někdo vyhledává zábavu na hranici morálky a někteří se nechají skupinou strhnout k chování, které už je neslučitelné s pravidly v dané společnosti. Podobné zkušenosti s výchovou má i autorka autobiograficky laděného románu **Rok kohouta** Tereza Boučková. V této knize vypráví vlastní zkušenosti se svými třemi syny, z nichž dva byli adoptovaní romští chlapi. Možná chtěla svým rozhodnutím o adopci romských chlapců dokázat sobě i okolí, že když se děti vychovávají v rodině, kde panuje řád, stanovená pravidla, ale vše se děje s dostatkem lásky, že z dětí vychová řádné a slušné jedince, kteří ctí pravidla ve společnosti. Jenže omyl, v adoptovaných chlapcích se s příchodem teenagerovských let probudily i původní geny (Boučková, 2008).

K přečtení tohoto románu mě přiměl článek v příloze Lidových novin, ve kterém se autorka svěřuje s vlastními pocity o adopci, ke které se se svým mužem rozhodli před dvaceti lety. Byla přesvědčená, že svou bezdětnost vyřeší adopcí a bylo jim jedno, jestli dostanou holčičku nebo kluka, bílé dítě nebo třeba černouška. Měli jediný požadavek, aby bylo dítě co nejmenší. Nechtěla udělat dobrý skutek pro lidstvo tím, že zachrání dvě romské děti, potřebovala zachránit sebe. Oba dva chlapce dostali jako skoro roční a citová deprivace z prvního roku jejich života byla zřejmě zásadní. Nejsou schopni žádných citů, žádných vztahů, nemají vyvinutou citovou složku, takže jim chybí i odhad, co je kdy vhodné říct nebo udělat. Kolem sedmnácti let se oba kluci „utrhlí z řetězu“ a to i přesto, že vyrůstali v dobré rodině, kde je vedli ke vzdělávání, naučili kdejaký sport, chodili s nimi na romskou muziku, protože ji také rádi poslouchali, chtěli jim ukázat, jak se šikovným Romům tleská, jak jsou s nadšením přijímáni. Začali tíhnout k tomu, kde získat něco bezpracně, kradli s jinými kluky, jednou to byli Romové jednou zase ne, chvíli byli i v nějakém gangu. Pak přišly i krádeže doma, museli si schovávat a zamykat všechny cenné věci, jejich matka chodila i na záchod s kabelkou. Chodili s nimi do poradny a bylo jim řečeno „To jsou holt recidivisti. Recidivista dělá pořád to samý a myslí si, že tentokrát už to udělá dobře, že se na to nepříjde.“ Čtyři roky po adopci se jim narodil vlastní syn. Postupem času se dostavily zásadní rozdíly v chování dětí. Ačkoli byl vlastní syn vychováván stejnými rodiči stejnými metodami, nedaly se odlišnosti přehlédnout. Rozdíl byl ve spolehlivosti, to co slíbil, splnil, to co tvrdil, byla pravda. Byly to ale i rozdíly, které se v člověku zřejmě ukládají po generace. Na vlastní kůži poznali, že není pravda, že každé dítě můžete naučit dobrému chování. Musí v něm být nějaká vloha. Leccos se jim vůbec nepodařilo kluky naučit, ačkoli se hodně snažili. Novinářka se nenechala odbýt a ptala se dál, co tím Tereza Boučková vlastně myslí. Odpověděla, že například jíst tak, aby to člověka nerozčilovalo. Ne že by byli nějakí snobové, co by při stolování používaly všechny druhy příborů. Sama přiznává, že vlastně ani neví na co který příbor je, ale dost jí vadí mlaskání, nacpaná pusa a nepořádek na stole. To řešili s chlapci pořád. Bylo to zřejmě jejich zbrklostí, nesoustředěním a lhostejností. Další co se nedalo přehlédnout, byla jejich neschopnost uvažovat aspoň hodinu dopředu. Pro ně neplatily žádné dohody. Typická pro ně byla naprostá nectížádostivost - žádný úspěch nestojí za nějakou námahu. Nevěří, když se říká, že Romové nemají žádné šance. Mladší z adoptovaných chlapců byl tak pohybově

nadaný a šikovný, že o něho stáli ve všech sportovních klubech, kam ho přivedli. Ale ani to, že ho za výkony chválili, s ním nehnulo, veškeré sporty končily kvůli docházce. V závěru článku autorka píše: „Vím, že spousta lidí nás za to, co se stalo, činí zodpovědnými. Ať si to myslí, já vím, že za to nemůžeme. Kluci měli spoustu možností, něco se naučit, chytit se něčeho dobrého. Byly to skvělé chvíle.... Byli jsme dobrá rodina!“ (*Příloha Lidových novin*).

Případová ilustrace 1.2

Lze přelstít geny?

Při čtení výše zmiňované knihy, jsem chápala autorčiny pocity. V každé rodině, byť je sebeslušnější, sebeváženější a sebevzdělanější se může vyskytnout jedinec, který se takzvaně vymyká chování, které je jinak v této rodině běžné. Ovlivňují to geny a to se pak při výchově můžeme třeba stavět na hlavu a „s ním nikdo nehne“. V mém nejbližším okolí je jeden takový jedinec. Znáám ho od jeho devíti let jako milého, ale hyperaktivního kluka, který vážně chvíli neposeděl. Později jsem se dozvěděla, že mu byla v dětství diagnostikována lehká mozková dysfunkce, s čímž souvisela jeho hyperaktivita. Už na základní škole ho učitelé těžko zvládali, stále nosil domů poznámky a na vysvědčení zhoršené známky z chování. V průběhu školních let vyzkoušel několik odvětví sportu od fotbalu po judo, aby uvolnil přebytky své energie. U ničeho však dlouho nevydržel, vadila mu povinnost někam se včas dostavovat, ráno brzy vstávat na zápasy a podobně. Po dokončení základní školy, nastoupil na střední průmyslovou školu, ale měl spoustu neomluvených hodin, protože ho to prostě nebavilo. Po vzájemné dohodě s vedením školy se jeho rodiče shodli na tom, že by mu bylo lépe v učebním oboru, kde je školní docházka zpestřena praxí, kde to není takový stereotyp. Začal tedy znovu od 1. ročníku v učebním oboru kuchař - číšník. Bylo nutné nakoupit mu spoustu pomůcek od sady nožů, číšnické oblečení a tak dále. Jenže na škole fungovala parta, která „jela v drogách“ a vtáhla ho mezi sebe. Nejdřív se mu údajně ztratil foťák, který dostal k vánocům, pak zmizela sada drahých nožů, které potřeboval na praxi v kuchyni. Další přišel na řadu mobilní telefon, který mu údajně někdo ukradl na diskotéce, pak mu jich postupně údajně ukradli dalších pět nebo šest, že by měl takovou smůlu? Ztracené lahve drahého alkoholu z domácího baru a zmizelé bankovky z peněženek rodinných příslušníků už vedly matku do psychologické poradny, aby ji poradili co s ním. Nechtěla být ta, která vlastního syna udá na policii, chtěla mu nějak pomoci. Byla přesvědčená, že ho vychovali, jak nejlépe mohli, zároveň ale věděla, že dědičné dispozice z její strany, byly příčinou jeho chování. Její matka byla alkoholička, která selhala jako matka, proto ji vychovávala babička a jejího otce alkohol dovedl až do vězení. Problémy s docházkou syna nastaly i v této škole, ale vždycky se to rodičům podařilo nějak urovnat, aby se kluk alespoň vyučil. Dotáhl to s mnoha problémy až k závěrečným zkouškám, ale v den jejich konání se mu prostě nechtělo ráno vstávat, tak se rozhodl, že tam nepůjde. Třídní učitelka se to zase snažila zachránit, tak volala otci do práce, že jeho syn nedorazil na zkoušku. Věděl, že volat mu

nemá cenu, tak se v práci dohodl s ředitelem, ten mu půjčil auto i s řidičem a jel pro něho domů - vytáhnout ho z postele. Osobně ho dovedl až před komisi, bál se totiž, že se někde na cestě otočí a uteče od zodpovědnosti. Problematické chování se s dospělostí ještě stupňovalo, takže se matka rozhodla doporučit mu, ať jde bydlet k těm, kvůli kterým okrádá svou rodinu. Tak šel, ale při odchodu si ještě stačil „půjčit“ z matčiny kabelky klíče od auta a odjet za svými kamarády autem rodičů. To, že neměl řidičák a že se cestou zastavil v baru, kde si dal pár piv a zazdil to marihuanou, mu nijak nevadilo v tom, aby pokračoval v cestě za svým snem - žít si podle svého. Paradoxně ho nerozsvícená světla u auta dovezla přímo do rukou policie, která ho kvůli světlům zastavila. Nedělal problémy, přiznal se, že řidičák nemá a nikdy neměl, doklady od vozidla nemá, protože není jeho a vzal si ho bez vědomí rodičů. První na koho si v cele předběžného zadržení vzpomněl, byl otec, kterému policie hned volala. Ačkoli policii „vyjel“ z počítače sáhodlouhý seznam, co už všechno za svůj život stačil spáchat a odběry, které mu nechali udělat, prokázaly přítomnost omamných látek, pod jejichž vlivem řídil auto bez řidičského oprávnění, neshledal soudce důvody k uvalení vazby. Případ bude řešen, pachatel zůstane na svobodě a bude páchat dál, protože není ten typ, který by se ze špatných zkušeností poučil, naopak se po několikáté přesvědčil, že se to zase nějak „spláchne“. Dostala jsem nápad, jak svým známým pomoci a doporučila jsem jim, jestli by nepomohlo izolovat ho od Prahy, kde má spoustu svých špatných známých ještě horších kamarádů, hlavně spoustu dluhů a práci jen brigádně. Doma už ho nikdo nechce, protože všem už doma něco ukradl, naposledy svému mladšímu bratrovi, který studuje právnickou fakultu, sebral v nestřeženém okamžiku notebook se školními materiály a prodal ho v zastavárně. Štěstí bylo, že si toho mladší ze synů všiml včas a že se mu bratr přiznal, do které zastavárny ho odnesl. Nezbylo mu nic jiného, než si vlastní notebook, na který si našetřil z brigád, koupit ještě jednou sice za míň, ale musel si půjčit do rodičů. Starší syn zmizel, není divu, jeho drzost už přesáhla veškeré meze, to co má být každému člověku nejcennější - rodina - on prostě pošlapal. Po nějaké době se nezdárný syn zase ozval, už nevěděl kudy kam a chtěl přistoupit na návrh, zmizet z Prahy. Jeho dluhy dosáhly závratných výšek a začal mít strach sám o sebe. Věřitelé ho stíhali na každém kroku. Bál se, že už nebude stíhat vytloukat klín klínem a půjčovat si od známých peníze proto, aby zaplatil nejhůře odbytné věřitele. S pomocí otcovy sestry, která bydlí v jednom menším městě na severu Čech, se podařilo pronajmout mu garsonku a sehnat mu práci číšníka. Otcova sestra se rozhodla, že mu pomůže už proto, že nemohla mít vlastní děti. Pomoci mu, jí připadalo správné a vůbec ne tak beznadějně, jako nám co jsme byli po zkušenostech s ním skeptičtí. Někteří z rodiny si ale řekli, že tu je ještě šance, že bude vděčný, že ho všichni ještě nezatratili a nabídli mu, že může ještě se svým životem naložit jako dospělý chlap - v té době mu bylo 25 let. Několik měsíců to opravdu fungovalo, rodičům chodily pozitivně psané „esemesky“, co všechno si ve svém bytě už vylepšil, co nového si pořídil, že si našel ještě jednu práci, aby neměl čas na lumpárny a že splácí dluhy. Jeho teta, mu pomohla s nejdůležitějším zařízením bytu. Koupila mu mikrovlnku, půjčila svojí televizi z chalupy a po celou dobu se mu starala o prádlo, hlavně o to, aby jako číšník v luxusním hotelu chodil čistý a nažehlený. Rodiče mu půjčili několik tisíc do začátku, aby si byt zařídil. Vše vypadalo, že už se syn „usadil“. Jenže se zase ozvaly ty geny,

volání Prahy bylo silnější než jeho vlastní přesvědčení žít konečně jako člověk. Odjel do Prahy údajně pro osobní věci, jenže se zdržel moc dlouho, v práci se neomluvil, tak ho postupně vyhodili z jedné potom i z druhé pro neomluvenou absenci. A to i přes to, že si ho pochvalovali, že je dřič. Po čase zase zjistil, že se nikde u nikoho už nechytá, tak se rozhodl, že se vrátí na sever. Do té doby mu nájem platila teta, věřila, že dostane rozum a vrátí se do jistoty. Vrátil se, našel si novou práci a chvíli zase dřel, do původní práce ho na chvíli taky vzali, ale jen jako brigádníka. Asi tušili, že to nebude na dlouho a taky nebylo. Když si jel zase do Prahy něco zařídit - údajně vyzvednout nějaké doklady, zase se zdržel. Zase se v práci neomluvil, takže ho zase vyhodili. Nebral telefon, prý mu ho někdo ukradl i s veškerými doklady a penězi. Vzpomněl si na otce, že by mu mohl půjčit nějaké peníze na cestu domů - na sever. Peníze mu půjčil i s nějakou tou domluvou o tom co to vyvádí. Dušoval se, že když otec tetě zavolá, ona ho omluví v práci a ráno už bude zase fungovat. Domů ani do práce nedorazil, peníze se hodily na něco jiného. Pronajímatel garsonky se rozhodl vypovědět mu smlouvu, pro neustálé upomínání placení nájemného. Řešil to přes tetu, která vše zařizovala společně s ním. Když přišla do garsonky, kterou musel vyklidit, ale neměl se k tomu, zjistila, že televize, kterou mu půjčila je pryč, mikrovlnka, kterou mu koupila je pryč a spousta dalších věcí také. Nebral telefon, který mu mimochodem také půjčila, aby byli ve spojení. Zřejmě byl také pryč. Poslední zprávy, které mám, člověka netěší, už proto, že to byl můj nápad jak mu pomoci. Momentálně je bez práce, bez peněz, bez telefonu, bez dokladů a přespává ve sklepě v paneláku, ale ve své milované Praze. Není možné mu pomáhat do nekonečna, jestliže se chce chovat jako asociál, nikdo ho od toho neodradí, je to prostě v něm, ozývají se geny. Výchovou to určitě není. Ta bezmocnost jeho rodinu ubíjí, stejně jako matku adoptovaných romských chlapců. Taky se snažila výchovou předejít nejhoršímu, ale **geny nás přelstí, jsou silnější než lidská vůle, než rodičovská snaha.**

1.4 Vliv rodiny a školy na výchovu dětí a mládeže

Řada výzkumů a životní praxe ukazuje, že **rodinnou výchovu nelze dokonale nahradit žádnou jinou institucí.** Pro dítě a jeho zdravý vývoj, je nejvýznamnější pocit jistoty a bezpečí, které mu poskytuje domov, kde vznikají a rozvíjejí se nejkrásnější lidské vztahy spojené s rodičovskou láskou. Každé rodinné prostředí má svou celkovou atmosféru, je nějak citově zabarveno, zejména vztahy mezi rodiči a dětmi nebo sourozenci navzájem. Děti nezbytně potřebují naši pozornost, ohleduplnost, pochopení a lásku. Emoční situace rodiny je základním povahovým činitelem zejména ve fázi středního dětství, tj. mezi 3. - 7. rokem, kdy se kladou základní tvary příští povahy. Všechna pozdější formování už jenom poopravují základní vyladění, a to i v době puberty. Lidé, kteří měli v tomto věku laskavostí prohráté dětství, vyrůstají v lidi citově kultivované, společensky kladné a tvořivé. Naopak ti, kteří v této fázi prošli atmosférou disharmonií, byli opakovaně zraňováni, zůstávají tímto poznamenáni na celý život. Člověk, který neprožije šťastné dětství, kterému v tomto období nikdo nepomohl orientovat se ve složité skladbě světa, a přesto je postaven před úkoly, povinnosti

a požadavky, nutně prožívá úzkost. Kulturní atmosféra rodiny se projevuje kvalitou a úrovní výchovných stimulací v základních složkách osobnosti, tj. ve složce vzdělanostní, v kultivaci citových projevů a v druhu a obsahu mechanismů, jevících se jako soubor různých druhů návyků a dovedností, užívaných v každodenním životě. Má-li být výchovné působení úspěšné, je nutné, aby jednotliví výchovní činitelé spolu úzce spolupracovali a působili jednotně. Prostřednictvím zdravého životního stylu také vyváří podmínky pro tělovýchovnou a sportovní činnost dětí mimo rodinu. Rodina se podílí na utváření vztahu k lidem a ke společnosti vůbec. Dítě se prostřednictvím svých rodičů, jejich názorů a postojů seznamuje s ekonomickými, politickými, ekologickými, filozofickými a dalšími otázkami života společnosti. Vztah dítěte ke světu pomáhají vytvářet rodiče především obětavou prací v zaměstnání. Patří tak k důležitým činitelům při vytváření vztahu ke vzdělávání, k práci a při volbě povolání (*Mazánková, L., Nevoránek, J., Řehoř, A., Brno, 2004*). Otázka vzdělanosti rodičů s tím související příslušnost rodiny k určitým společenským vrstvám a delikventní chování dětí pocházejících z rodin na okraji sociálního spektra, je jednou z mých hypotéz.

Rodina je tradičně považována za hlavního činitele, jenž svým selháváním umožňuje dětem kriminální chování. Veškerá šetření tohoto faktoru ukazují, že zdrcující většina delikventně jednajících mladých lidí pochází z nejhudších a nejméně vzdělaných rodin. Jako nejpříznivější živná půda kriminálního chování mládeže se ukazují nejnižší vrstvy společnosti, vrstvy lidí bez kvalifikace nebo s nejnižší kvalifikací, vrstvy, v nichž je největší chudoba a nejvyšší nezaměstnanost. Otázka nezaměstnanosti zase souvisí se vzdělaností a s chováním člověka ve společnosti. Některé studie o delikventním chování mládeže, které byly založené na popisu jejich rodinného prostředí, se ukázalo, že vyrůstají v rodině s chladným přístupem s minimem rodičovského zájmu o děti. Rodiče těchto dětí jsou charakterizováni jako pasivní, odmítaví a nezainteresovaní na potřebách dítěte. V tomto prostředí je pravděpodobnější, že se u dítěte vyvine nejistá vazba k rodičům a tím pádem i ke světu dospělých. Kvalita vazby mezi dítětem a matkou, později i mezi otcem a dalšími členy rodiny, *je klíčovým činitelem osobnostního vývoje*. Zvláštní kategorii tvoří děti, které rodinné prostředí vůbec nepoznaly, jsou to děti vychovávané v kolektivních institučních zařízeních, které obvykle projdou řadou náhradních domovů. Tyto deprivované děti mají oslabený smysl pro běžnou „civilní“ realitu. Jejich delikventní chování během dospívání a časné dospělosti může být projevem naivity k vidění světa, protože neměly možnost korigovat v dlouhodobém vztahu k respektovanému dospělému – rodiči. Pro některé jedince může být pobyt ve vazbě nebo vězení vlastně známým prostředím, které nevědomky upřednostňují před náročnou samostatností života na svobodě. Také rodič, který se sám chová delikventně, nadměrně pije, bere drogy, je nezaměstnaný nebo má podobné projevy „sociální nepřizpůsobivosti“, zvyšuje pravděpodobnost, že dítě bude během dospívání přestupovat meze zákona. (*Matoušek, O., 1998, s. 44*).

Plní-li rodina dobře svou výchovnou funkci, je nenahraditelná jakoukoli výchovnou institucí.

Výchova proti kriminálnímu chování musí být především výchovou k nekriminálnímu chování, tj. výchovou, která je možná jen na půdě bezpečných vnitřních rodinných vztahů a **jasné hodnotové orientace rodičů**. Když se dospívající dítě střetne se zákonem, je to podle obecně rozšířeného mínění vina jeho rodiny. Téměř každý si řekne, že bylo špatně vychováno. Vina je bezpochyby i jinde a začít můžeme okamžikem narození, protože podle odborníků je pro dítě porod trauma. Tvrdí, že agresivně jednající jedinec, měl zvláště těžký průběh porodu. Dalším faktorem nepochybně ovlivňujícím budoucí kriminalitu dítěte je věk matky v době porodu. Čím je matka mladší, zvláště je-li svobodná a z chudých poměrů, tím větší má dítě pravděpodobnost zápisu do rejstříku trestů. Ze všech statistik se však **neúplnost a nestabilita rodiny projeví jako činitel masivně ovlivňující protispolečenské chování mládeže**. I když je rodina úplná, není tím zaručeno, že se dítěti dostává všeho, co potřebuje. Aby dospívající jedinec neskončil ve vězení, musí mít z domova naučeno zejména:

- Řešit konflikty neagresivním jednáním
- Umět odložit uspokojování svých potřeb
- Respektovat zájmy druhých lidí
- Jasně odlišit dobro od zla

Toto se může podařit jen v atmosféře rodičovského zájmu a respektu, rodičovské loajality s dítětem (*Matoušek, O., Matulová, A., „et al.“, 1996, s. 39*).

Chyby v rodinném prostředí zasahují do vytváření negativních vlastností a návyků mladého člověka. Může to být špatná hospodářská situace rodiny nebo naopak nadbytek a blahobyt, ale i psychologické aspekty, jež představují hádky rodičů, rozvody, nejednotnost v rodinné výchově, nedostatek lásky a pochopení. V opačném případě má negativní dopad i nadměrná shovívavost a přílišná péče.

1.4.1 Autorita v rodině

Pod slovem **autorita** si většina lidí představí nějakou sílu nebo násilí, jímž druhého k něčemu nutíme. Slovník cizích slov vymezuje tento pojem jako úctu, moc, uznávanou vážnost nebo rozhodující vliv. V případě kdy mluvíme o výchově, je pojmem autorita označován vliv, jehož nelze nedbat, vliv, který k nám promlouvá nejdříve hlasem rodičů a později hlasem svědomí. Rodičovské autoritativní působení - má-li dobře dopadnout - musí na jedné straně společnost, na druhé straně i dítě, vnímat jako přiměřené. Rodič, který by například chtěl usměrňovat dítě nepřiměřenou agresivitou a hrubým násilím, by vývoj funkčního svědomí komplikoval. U takto vychovávaných jedinců pod takovým tlakem vznikne „sadistické“ svědomí, u jiných se poškodí sebevědomí natolik, že nemá pevnou půdu pod nohama. V případech, kdy proti takovému rodiči zasáhnou státní orgány, je situace pro dítě velmi náročná, protože se může stát, že dítě připsí vinu sobě a následky si nese velmi dlouho. Rodičovská autorita je nepostradatelná pro zdárný vývoj dětí a správné fungování rodiny, ale nutná je i společenská autorita.

Autorita z rodin, ze škol ani ze společnosti nezmizela, má dnes jen jinou povahu. Podle slov filosofky H. Arendtové: „Rodina už není udržována ani posvátností manželského svazku. Kdyby rodina byla podnikem, který je podle postmoderních představ založen pouze na individuálních potřebách, měla by velmi krátké trvání a nebyla by schopna plnit svou prvořadou funkci - přípravu dětí na samostatný život ve společnosti. Taková rodina by byla jen jakousi společností s ručením omezeným. Každá společnost, která by úplně ztratila autoritu, v níž by rodina byla jen osobním podnikem, by se bez prodlení zhroutila. Podle čeho by v takové společnosti rodiče vychovávali své děti? Podle čeho by se tvořily školní osnovy? Od čeho by se odvozovaly zákony? Z psychologické perspektivy se zdroje autority jeví jako dlouhá řada činitelů, jež působí na člověka ve všech kulturách i ve všech dobách. Psychologické teorie někdy dělí rodičovský postoj k dítěti na složku láskyplnou a složku autoritativní, fakticky jsou ale v chování k dítěti neoddělitelné. Rodičovská autorita se dostává víc pod kontrolu státu, její záměna za týrání a násilí na dětech se v současné civilizaci našeho typu stává nepříjemnou, v extrémních případech je už postihována, i když ne vždy v dostatečné míře. Výkon autority je více kontrolován dítětem i mimorodinnými institucemi. Nejde jen o instituce represivní, jako je například státní orgán péče o dítě, odnímající poškozované dítě rodině, ale i instituce poradenské, vyhledávané jak rodiči, tak dětmi. Ten, kdo chce být jako autorita přijímán, musí si roli autority zasloužit. Dítě už není odkázáno na rodiče jako jediný zdroj autority. V některých případech si autoritu volí samo, někdy to bývá až příliš brzy. Hned druhou autoritou po rodičích se stávají starší sourozenci a jejich vliv na utváření osobnosti mladších sourozenců je nepochybný, zejména v období dospívání, kdy je rodič jako autorita respektován, ale na svou roli občas rezignuje nebo se chová nepříjemně autoritativně. Někdy se naopak rodiče snaží být svým dětem spíše kamarády, chtějí se jim přiblížit, což je ovšem výmysl matoucí obě strany bořením nepostradatelné generační hranice. **Autorita je založena na oboustranném respektu, proto nemůže být v době dospívání autoritou kdokoli“** (Matoušek, O., Matulová, A., „et al.“, 1996, s. 70).

1.4.2 Autorita ve škole

V dnešní době se stále častěji v médiích hovoří o stále klesající autoritě učitelů. Žáci a studenti jsou nedisciplinovaní, nepozorní, někteří narušují výuku svými drzími výroky na adresu vyučujícího, když jsou napomenuti, nic si z toho nedělají. Od dob Komenského se jistě změnila kvalita kázně i metody jejího udržování. Vzhledem k tomu, jak neutěšeně vypadá situace ve školách, by neměl učitel kázeň žáků idealisticky předpokládat, ale měl by položit základy pevných a logických pravidel a pro začátek se držet Komenského hesla: „Škola bez kázně - mlýn bez vody“. Jestliže dnes učitel nemá dostatečnou autoritu, ani dostatečné prostředky, nepřinutí žáky či studenty, aby ve škole respektovali pravidla a jisté vydané zákazy. Například na zákazy používat mobilní telefony v době vyučování někteří vůbec nereagují. V současné době se již mluví o vyhláše, která stanoví nové pravomoci ředitelům škol, kdy budou moci studenta, který porušil (zřejmě opakovaně) tento zákaz, vyloučit ze školy. Důvodů je

zde několik. Jde nejen o to, že používání mobilních telefonů odvrací pozornost od výuky, ale jde i o tzv. kyberšikanu, kdy studenti nahrávají své učitele na video v telefonu, které pak prostřednictvím internetu různě zneužívají, vyrábí různé fotomontáže a znevažují tak učitelovu autoritu.

Při hledání literatury ke své práci, se mi dostala do ruky zajímavá publikace od autorky Libuše Podlahové, která v této „příručce“ s názvem „ První kroky učitele“, radí začínajícím učitelům, jak si získat autoritu před žáky. V kapitole Autorita učitele a kázeň ve vyučování píše, že: „Autorita vyučujícího je předpokladem úspěšnosti jeho práce. Učitel, který nemá autoritu, ničemu nenaučí.“ Začínající učitel ví z přednášek o pedagogice, že existuje

- autorita **osobní** (přirozená, primární)
- autorita **funkcionální** (profesionální)
- autorita **poziční** (abstraktní, sekundární)

Dále se autorita rozděluje na **formální** - vyplývající z pozice v organizačním schématu a **neformální** - která plyne z vlastností, talentu, vzdělání, kvalifikace, schopností a hlavně oblíbenosti. Nekázeň žáků je projevem spontánním, nečekaným a jevově pestrým. Student a učitel musí reagovat bezprostředně, protože neví, na co bude muset reagovat. Nečekaných a nestandardních situací je mnoho a vyskytují se v různých variantách. Ideální by bylo, kdyby měl učitel autoritu neformální, plynoucí z ovládnutí předmětu, míry pedagogických kompetencí a z dobrého vztahu k žákům. Pedagogická kompetence udržovat kázeň (mít autoritu) je především u začínajícího učitele v zárodečném stavu a musí se na ní pracovat. Závisí především na:

- vyjadřování učitelova statusu - učitel by měl jednat jako **ten, kdo má právo řídit a rozhodovat**
- kompetentním vyučováním - učitel by měl dávat najevo, že **předmět ovládá a dovede ho naučit**
- výkonu manažerského řízení - učitel by měl uspořádat hodinu tak, aby měla svižný začátek, aby její průběh měl spád, aby byli žáci zapojováni do učebních činností a **především by měla být stanovena pravidla chování žáků v hodině**
- účinném přístupu k nežádoucímu chování žáků - učitel musí čitelně, účinně a především **spravedlivě řešit situace, které v průběhu hodiny nastávají**
- učitel by měl sloužit jako vzor hodný následování - **jeho slova a činy musí být v souladu**

Podle toho, jakým způsobem učitel uplatňuje a využívá svou autoritu, je možno rozlišovat rozmanité výchovné styly.

Autoritativní (autokratický)

Učitel předkládá úkoly, udílí pokyny a rozkazy, určuje kroky na cestě k výsledkům, žákovskou iniciativu neoceňuje. Takový učitel pokládá výchovu za prostředek stabilizace své moci.

Patriarchální

Učitel se cítí odpovědný za žáky, chce se o ně starat, chránit je a omezuje je tím, že věří v samozřejmý předstih zkušenosti a moudrosti stáří před nezkušeností mládí.

Byrokratický

Učitel reprezentuje a prezentuje pravidla, drží se předpisů a vyžaduje jejich plnění. Potírá žákovskou samostatnost a iniciativu, jeho autorita je úřední a prostá osobních kvalit.

Demokratický

Nechce autoritu vládnoucí, ale sloužící, svou převahu nepopírá, ale zdůrazňuje, vítá diskusi a kritiku, nevyžaduje podřízenost a závislost na své osobě. Pravidla pro společnou činnost vytváří spolu se žáky, proto jsou dodržována.

Liberální

Učitel zasahuje pouze tehdy, když je to nezbytné, jinak nechává věci plynout. Je to lhostejnost a bezvládí, umrtvení iniciativy. Není to výchovný styl ve vlastním slova smyslu.

Antiautoritativní

Učitel nechce být vychovatelem, výchovné zásahy chápe jako násilí na dětech. V krizových momentech se uchyluje k autoritativnímu zásahu, který působí zmateně, odporuje tomu, na co si žáci navykli (*Podlahová, L., 2004, s. 89*).

Na základě charakteristiky všech pracovních aktivit pedagogických pracovníků vznikají i různé profesní typologie. Z nezdravého a profesně deformovaného přístupu vztahu lze rozlišit čtyři varianty negativního typu. **Velmi přísný pracovník** projevuje přísnost při hodnocení, trestá okamžitě a nekompromisně a své svěřence vnímá jako bytosti apriori nezdárné a zlovolné. Opakem je typ **shovívavý**, vytvářející atmosféru naprosté volnosti a svobody, která je většinou zneužívána. Negativní je i typ **lhostejný**, který ve své profesi vidí jen povolání jako každé jiné, vykonává jej rutinně, žáci jsou pro něho jen „materiál“, který je nucen opracovávat. Mnohotvárnou podobu má typ **demagog**, vnášející do vztahů autoritářství, podezřívavost, vztahovačnost, pedantství, neustále moralizuje a mentoruje. Zajímavá je i Caselmannova typologie, která užívá pojem **logotrop** pro autoritativní typ se snahou řídit celý výchovný proces do všech podrobností a získat si výraznou (vědeckou) autoritu. Sociální typ, který je nakloněn ke změně role učitele nebo vychovatele v roli přítele či partnera je označován jako **paidotrop** (*Kraus, B., 2007, s. 68*).

Učitelská kompetence udržovat kázeň a budovat autoritu se dá ve větší míře získat jen praxí a kontaktem se žáky. Nelze ji získat v rámci sebelépe vedených seminářů na vysoké škole, právě pro nečekanost a originalitu situací vyžadujících pohotovost a rychlou reakci. Fantazie žáků při vytváření těchto průběžských kamenů sociálního chování učitelů a jejich schopnosti řešit nečekané situace, je totiž obdivuhodná.

Na úplný závěr této kapitoly si dovoluji ještě poznámku. Pedagogové si často stěžují, že jsou vůči vysoce neukázněným žákům zcela bezmocní, neboť nemají dostatečně účinný „nástroj“, který žáky přiměje k lepšímu chování, ale přistupují učitelé k žákům vždy jako profesionálové? Odpověď je popsána v následující případové ilustraci.

Případová ilustrace 1.3

Úzkostná porucha

Úzkostná porucha u dětí, je nepříjemný citový stav, v němž převažují pocity napětí a obavy, jejichž zdroj dítě nedovede přesněji určit.

Uvedený případ se stal dceři mé kamarádky, které je dnes už devatenáct let. Jako malá neměla ve škole nikdy žádné kázeňské problémy, je a byla klidná a mírné povahy, spíše introvert. Ve 4. třídě základní školy, prošla obdobím, kdy měla časté úzkostné stavy. Spočívaly v tom, že ráno před odchodem do školy bývala plačtivá, málo snídala a občas měla bolesti hlavy, které měly specifický a vzestupný charakter. Prošla kvůli tomu řadou vyšetření, hlavně neurologických a výsledkem byla prepubertální migréna, způsobená stresem a úzkostným vypětím.

Při důkladném zpětném promítnutí, co může způsobovat tyto stavy, došla její matka k jasnému závěru. Zdánlivě nevinný rozhovor mezi ní a třídní učitelkou, která je učila český a anglický jazyk, se změnil v „načasovanou bombu“ pro její dceru. Vše začalo tím, že nosila z diktátů špatné známky, ve kterých neměla ani tak gramatické chyby, jako spíše špatně napsaná celá slova. Když s dcerou rozebírala tento problém, světila se jí dcera, že učitelce špatně rozumí, protože při hodinách a dokonce i při diktování, konzumuje gumové bonbóny, tak jsou některá slova špatně srozumitelná. Po skončení třídní schůzky, matka řekla třídní učitelce mezi čtyřma očima o absurdním problému, že když chrastí sáčkem od bonbónů a má ústa plná gumových medvídků, je jejímu diktování špatně rozumět. Odpověděla jí pěkně od plic: „*no vono se ty vaší holce pořád něco nelíbí!*“ Nechtěně tak spustila mechanismus oné načasované bomby v podobě narážek, posměšků a možná i osobní pomsty. Při vyučování oslovovala učitelka dceru mé kamarádky „*nahluchlý exote*“, „*gumový medvídku*“ a podobnými urážkami, čímž bavila celou třídu. Dcera své matce o chování učitelky dlouho nic neřekla z obavy, že za ní zase půjde a bude to ještě horší. Vyvrcholení přišlo, když děti dostaly za úkol vypracovat slohovou práci na téma „*Jak si představujete život v roce 3000*“. Většina dívek prý zvolila fantazii v oblasti módy. Kamarádčina dcera však přinesla práci

přeškrtnutou s komentářem, že „takhle to nemůže nikdy být“ a ať práci přepracuje. Doporučila jsem kamarádce, ať napíše paní učitelce dopis, že jako matka nepovažuje za nutné, aby její dcera práci přepisovala, protože se jednalo o fantazii, takže nebyly vymezeny žádné hranice a po gramatické stránce tam chyby neměla. Když dcera dopis předala, nechala ji učitelka stát u tabule. Jakmile si tento dopis přečetla a okomentovala narážkami, roztrhala ho na malé kousky, které pak po dívce hodila a posadila ji se slovy: „Ten sloh stejně přepíšeš, i kdybych tě tu měla zřít“ . Tím dokápla poslední kapka do číše její učitelské profese. Vzhledem k tomu, že se u ředitelky školy začaly množit žádosti o přemístění dětí na jinou školu, vyšlo najevo, že důvodem jsou problémy se zmiňovanou učitelkou i s dětmi v jiných třídách. Vedením školy jí bylo doporučeno, ať změní úplně svou profesi, protože **pro práci s dětmi jí chybí chuť a trpělivost**. Nečekala ani na konec školního roku, což někteří žáci i rodiče uvítali. Našla si práci v reklamní agentuře. Děti z její třídy se prý rozhodly, že se zachovají lépe, než se chovala ona k nim a na rozloučenou ji za vybrané peníze koupily zlatý řetízek na ruku. Nával dojetí jakoby jí sebral „vítr z plachet“ a s pláčem odešla ze třídy.

Toto neprofesionální chování vedlo ke zmiňovaným zdravotním problémům zmíněné dívky, která se na tři roky stala ambulanti pacientkou neurologického oddělení fakultní nemocnice.

V měsíčníku *Psychologie dnes* jsem četla článek dětské psycholožky, která zároveň učí děti na 1. stupni základní školy. Zaujal mě název článku „*Proč nejsou děti ve škole šťastné?*“ Začínalo to větou: „*Aby bylo dítě šťastné a spokojené, musí mít jistotu, že jeho snaha bude spravedlivě ohodnocena. Zejména dítě na prvním stupni se nedokáže bránit aroganci, necitlivosti a nepochopení dospělých a nedokáže ani rozpoznat, že to, co zažívá, není úplně v pořádku.*“

2. Volný čas

2.1 Funkce volného času

Samotný jev označovaný jako **volný čas**, je chápán jako „opak nutné práce a povinností, doba, kdy si své činnosti můžeme svobodně vybrat, děláme je dobrovolně a rádi“ (Pávková a kol., 1999, s.15). Je to doba, která nám zůstane z 24 hodin po odečtení času věnovaného práci, péči o rodinu, domácnost a vlastním fyzickým potřebám včetně spánku. Toto téma jsem si vybrala z toho důvodu, že problematikou volného času dětí se zabývá většina rodičů, kteří musí dětem zajistit program na dobu, kterou děti tráví mimo školu, bez dozoru. Tato doba je určena pro odpočinek, rekreaci, zábavu, zájmovou činnost a dobrovolné vzdělávání. Pedagogika volného času popisuje a ovlivňuje způsob, jak lze volný čas trávit, aby byl pro jedince prospěšný, aby usměrňoval a kultivoval jeho individuální zájmy, přinášel mu pocit uspokojení a rodičům jistotu, že se z jejich dětí nestanou „dětí ulice“. Podle mého názoru je nejhorší variantou, jak zaplnit dítěti volný čas, posadit ho k televizi, k počítači nebo ho poslat do videopůjčovny. Většina škol dnes nabízí řadu zájmových kroužků, které se odehrávají přímo na půdě školy, tzn., že děti nemusí do těchto kroužků nikam docházet nebo dojíždět, což usnadňuje volbu rodičům menších dětí, které jsou vázané na doprovod dospělé osoby. V tomto směru jsou na tom lépe druhorozené děti, které doprovází starší sourozenec, který se ale příliš brzy stane zodpovědným a připravíme ho tak o část bezstarostného dětství. Pedagogika volného času je disciplína zaměřená na výchovné a vzdělávací prostředky napomáhající autonomnímu a smysluplnému využívání volného času dětí, dospívajících a dospělých, která se studuje jako samostatný studijní obor. Výchovným cílem tohoto oboru je zamezit výskytu nežádoucích forem chování ve volném čase (agresi, delikvenci, nebo zneužívání návykových látek) způsobených nudou a „vakuum“ ve volném čase. Je známo, že mimoškolní čas lze vyplnit velmi odlišnými způsoby – od přípravy do školy, kulturních nebo sportovních aktivit až po kriminální činnost. Pedagogika volného času úzce souvisí s občanskou výchovou, sociální pedagogikou, sociologií výchovy nebo sociální psychologií. Má vysokou společenskou důležitost, jejíž nároky na vědecké základy stále vzrůstají. Zabývá se také obsahem, formou a prostředky edukačních aktivit pro společensky prospěšné trávení volného času u dětí a mládeže, činností školských a jiných zařízení, která zabezpečují edukaci ve volném čase. Při dobré organizaci času, je rozvoj osobnosti veden správným směrem, je upevňováno zdraví jedince, rozvíjí se tvořivost a otevřenost vůči novým poznatkům. Společné prožívání volného času s rodinou a přáteli vede ke správnému rozvoji sociálních dovedností a návyků. Pedagogika volného času se zabývá i **teorií a výzkumem** toho, jak současná mládež a ostatní skupiny populace tráví volný čas v podmínkách soudobého stavu společnosti. Zatímco teorie se u nás i v zahraničí rozvíjí dost intenzivně, výzkum v této oblasti není dostatečně rozvinutý. Jde hlavně o shromažďování spolehlivých údajů o tom, proč velká

část mládeže zůstává neovlivněna k účasti na sociálně-vzdělávacích aktivitách. Jedná se asi o 47% českých dětí žijících v menších vesnicích, které nenachází dostatek příležitosti pro své zájmové činnosti, přitom celkově poklesl počet domů dětí a mládeže, což znamená snížení stavu pedagogických a externích pracovníků. Některé výsledky empirických šetření poukazují na naléhavost situace, kolik času denně stráví čeští žáci sledováním televize. Při výzkumu čtenářské gramotnosti na souborech žáků 3. a 8. ročníků základní školy bylo zjištěno, že jsou to 2-3 hodiny denně. Daleko negativnějším jevem je obsah pořadů, které jsou dětmi sledovány. Zejména komerční televize prezentují pořady ohrožující psychický, morální a sociální vývoj dětí, prostřednictvím prezentace násilí, agrese, sexu a nevkusných reklam (Říčan P. a Pithartová D., *Portál*, 2003). Ve spojení s prázdným trávením volného času dětí, netřeba zmiňovat některé sociálně patologické jevy, zejména v lokalitách s vysokou úrovní kriminality. Občas se tedy zdá, že volný čas je přítěží, nikoli dobou pro regeneraci a rekreaci. Zde se pak osvědčuje působení pedagogů volného času.

2.2 Působení médií na děti a mládež

Na toto téma mě navedl název knížky, kterou jsem si půjčila v knihovně. Jmenuje se „*Krotíme obrazovku*“ a je určena rodičům a vychovatelům jak vést děti k rozumnému užívání médií. Autoři PhDr. Pavel Říčan a Mgr. Drahomíra Pithartová v knize srovnávají, které téma přístupné dětem, je pro ně nebezpečnější. Jestli tajně sledovaná pornografie v televizi a v časopisech nebo násilí ve filmech a počítačových hrách, ze kterých si děti přenášejí do života zkreslený pohled na příčinu a důsledek. Tyto hry stírají rozdíl mezi umělým světem a skutečným životem, například když hrdina po svém zabití vstane ze země a bojuje dál. Výzkumy prokazují, že americká tvorba jakoby neměla žádné hranice vkusu, protože i večerníček z dílny amerických autorů dokazuje, že „s učením ubližovat druhým se musí začít hned od útlého věku“. Dokládá to stručné vyprávění jednoho dílu z amerického seriálu pro nejmenší „Barney Bear“, kde si malý medvídek nasadí helmu na hlavu a jde na hlídku, v tom vletí do hlídaného prostoru světluška a spustí tak odporný zvuk sirén. Rozpoutá se obrovská honička, ve které se hlídka snaží světlušku chytit a „zhasnout“, rozčilená hlídka vnikne za světluškou do domu, ve kterém při hledání narušitele všechno zdemoluje. Tak tohle je americká pohádka na dobrou noc, která má děti naladit ke spánku. Kreslené seriály, v nichž se postavy chovají agresivně, zvyšují celkově fyzickou aktivitu dětí z mateřských škol a zvyšují jejich agresivitu vůči ostatním dětem i vůči hračkám. Zvýšený projev agresivity byl podle odborné literatury, zaznamenán po víkendu, kdy se děti snaží odreagovat od agresivity nabitě během víkendu z televize. Patrně nejpřesvědčivější důkazy pro platnost hypotézy o škodlivém vlivu televize na děti přinesl Centerwal (1992), podle něhož sledování televizního násilí v době dětství a časného dospívání, zvyšuje násilnou kriminalitu těchto dětí s odstupem deseti až patnácti let, tedy v době, kdy jsou dospělí. Pracovníci Kolumbijské univerzity v New Yorku zkoumali, jaký vliv má dlouhodobé sledování televize na vývoj dětí, hlavně rozvoj jejich agresivity.

Výsledky byly děsivé. Vzhledem k tomu, že televizní program v Americe ukazuje během večerního vysílání průměrně sedm vražd a tři až čtyři násilné činy, téměř třetina dětí, které tento program sledují, spáchala ve věku mezi 16 – 22 lety násilný čin. Tento výzkum byl nejdelší a nejrozsáhlejší studií, která byla dosud uskutečněna. Sledoval se vzorek 707 dětí po dobu 17 let ve spolupráci s policií a FBI (Říčan, P., a Pithartová, D., Portál, 2003).

Tento problém není ryze americký. V roce 1994 se přední čeští spisovatelé a umělci obrátili na poslance Parlamentu s touto peticí:

„České dítě této doby vidí víc stříkající krve než voják v první linii. Zná víc rafinovaných způsobů mučení než zkušený gangster. Lidé, kteří mu zemřeli před očima, by naplnili obrovský masový hrob. Masmédia mu běžně nabízejí pohled na drcené kosti a vyhřezlé vnitřnosti. Ukazují mu bolest bez soucitu a smrt bez lítosti. atd. V závěru petice požadovali zákaz prodeje a půjčování jakéhokoli nosiče dětem, jež by ohrozil jejich zdravý vývoj, dále aby bylo regulováno veřejné předvádění brutality“.

Problém agrese na sebe poutá pozornost nejen řady vědeckých disciplín společenského zaměření, ale i sdělovacích prostředků, literatury a veřejnosti obecně. V oblasti literatury, filmu, ale i hudby dochází k výraznému prorůstání agrese. Celá řada děl, v nichž vystupuje agrese jako efektivní prostředek k řešení mezilidských problémů, je orientována na mládež, která je na takové působení podstatně citlivější, než ostatní složky populace. Televizní programy jsou doslova „nacpány“ akčními filmy plnými násilí a zloby. Vždyť i počítačové hry často působí jako návody k násilnostem a nenávisti. Scénář k těmto hrám a akčním filmům jako by byl napsán podle definice z psychologického slovníku, kde se píše, že: *„Agrese je útočné, či výbojné jednání, projev nepřátelství vůči určitému objektu, úmyslný útok na překážku, osobu či předmět stojící v cestě k uspokojení potřeby útočníka, jednak fyzickou akcí nebo hrozbou, kterou jednotlivec zmenšuje svobodu jiného jedince“.* Agresivita brání kamarádství a u dětí může mít mnoho příčin. Agresivní a ubližující děti bývají zpravidla kolektivem odmítány, příčinou může být marná snaha o upoutání pozornosti a neschopnost se s takovou situací vyrovnat. V těchto případech je vhodná návštěva psychologa, který se pokusí zjistit a odstranit příčiny nežádoucího chování. K počítačovým hrám v dnešní době usedají stále mladší a mladší děti, které ke své spokojenosti potřebují stále akčnější hry.

Že je trend narůstání významu agrese ve společnosti celosvětový, o tom svědčí i zvyšování aktivizace různých např. neofašistických hnutí, nebo organizací ovládaných ideologií rasové, etnické a náboženské nesnášenlivosti. V naší společnosti vstupuje do popředí stálý vzestup kriminality včetně nárůstu brutality a výskyt agrese u mladších věkových skupin. V poslední době zejména u nezletilých dětí, které se nezastaví ani před tak závažným skutkem, jakým je vražda. Mladí lidé u nás nejčastěji sledují soukromou televizní stanici Nova, jejíž socializační působení experti hodnotí jako nejškodlivější. Nejvýše je hodnocena hlavně v těchto škálách negativních jevů:

- samoučelné zobrazování násilí a jeho zlehčování
- vulgární zobrazování sexu a lidského těla snižující lidskou důstojnost
- agresivita zaměřená proti některým náboženským, politickým, sociálním, etnickým a jiným skupinám
- špatný příklad pro děti a mladistvé ohrožující jejich psychický, morální a sociální vývoj

Do každodenní činnosti mladistvých pachatelů trestných činů, kteří za spáchání svého činu skončili ve vězení, patří hraní společenských her, sledování televize, videokazet, posilování nebo fotbal v tělocvičně. Vzhledem k tomu, že zákon umožňuje každému vězni mít na cele vlastní televizi, většina z nich odmítá společné aktivity, na což mají právo. Nejraději prý tedy polehávají u televize, kde sledují nabízený program typu „Vzorec pro vraždu“ a pak si mezi sebou vypráví, jestli se o víkendu dívali na ten perfektní horor o tom „jak ten malej kluk vyvraždil celou rodinu, a že to byla bomba, jak měl skvěle promyšlený všechny ty vražedné akce.“ Když se podíváme na jejich trestnou činnost, většina z nich je ve vazbě pro spáchané násilí. Už to nejsou jen kapesní zlodějíčkové nebo vykradači sklepů. Je dobře, že poškození nebo dokonce pozůstalí nemají možnost vidět, jak si žijí Ti, kteří se na nich něčeho dopustili.

I přesto, co uvádím v této kapitole, je nutné vrátit se zase na začátek - a to k výchově, protože jen dítě nedostatečně vychovávané všemi, kdo by na něj měli působit, se snadno stane dítětem „vychovávaným televizí“ a snadněji z ní přijímá jako vzory i ty druhy chování, od nichž by ho přiměřeně pečující vychovatelé odrazovali. Představa, že přísnější regulace televize a jiných médií by fungovala jako zázračný lék, který společnost zbaví vysoké úrovně kriminality mládeže, je samozřejmě naivní iluzí. Problém kriminality je komplexní a propagátoři kontroly médií jako všelék nabízejí veřejnosti jen šidítka. Veřejnost a odpovědní činitelé těmto hlasům ochotně naslouchají a získávají alibi pro ignorování všech dalších, mnohem hůře ovlivnitelných činitelů vedoucích ke kriminálnímu chování mládeže. Oldřich Matoušek ve své knize *Mládež a delikvence* píše, že: *„Vliv médií na děti a mládež je mnohem méně významný než vliv živých lidí, s nimiž děti a mládež tráví svůj čas“*.

2.3 Volnočasové aktivity jako prevence

Kvalitní náplň pro volný čas se samozřejmě nevyřeší všechno, ale pokud je pestrá nabídka vhodných aktivit, má jedinec šanci, že v něčem bude úspěšný, o něco se bude zajímat. Tím se zmenšuje pravděpodobnost, že se bude podílet na sociálně patologických činnostech. Způsob využívání volného času je jedním z důležitých ukazatelů životního stylu a velmi úzce souvisí se způsobem života jedince. Životní styl reflektuje hodnotovou orientaci člověka, která se utváří na základě aktivit jedince a vlivem životních podmínek. Zájmové kroužky, školská i mimoškolská zařízení fungují jako doplnění rodinné výchovy. Rodiče se někdy snaží přesouvat odpovědnost za výchovu dětí na různé organizace, přitom hlavní a nezastupitelná úloha patří při výchově především rodině, teprve potom školním a mimoškolním institucím.

Domnívám se, že je to způsobeno tím, že zhruba od tří let věku dítěte, předáváme své děti do péče cizích lidí (učitelky ve školce, ve škole, vychovatelky v družině, pedagogové volného času atd.). Snažíme se, aby dítě svůj volný čas, tedy dobu po školních povinnostech, trávil nějak organizovaně a plnohodnotně, protože většina rodičů má spoustu pracovních povinností. Volným časem je všechno čas, který nám zbývá po splnění všech povinností, proto je důležitá i **výchova v rodině ke zdravému životnímu stylu**, což je vstřípení návyků tělesné a duševní hygieny. Pěstování zdravého životního stylu zahrnuje rozvíjení tělesné, psychické a duchovní kultury osobnosti. Životní styl je charakterizován jako soubor názorů, postojů, temperamentových vlastností a návyků, které mají trvalý ráz a jsou pro každého individuálně specifické - vystihují osobitost jeho chování. Správně zvolené aktivity ve volném čase a utříděný životní styl podle množiny každodenních činností člověka lze rozdělit do několika základních kategorií:

- Aktivity orientované na práci, profesi a přípravu na ni - souvisí s věkem, jde o proces od vzdělávání až po vstup do zaměstnání.
- Aktivity spojené s rodinou - od vyhledávání partnera až k výchově vlastních potomků.
- Aktivity v oblasti zájmů - osobní zájmy a zájmy rodiny, odpočinek, relaxace.
- Aktivity propojené se společenským životem - participace na společenském životě, rozšiřování okruhu společenských styků.
- Aktivity spojené s uspokojováním biologických a hygienických potřeb. (Kraus, B., Brno, 2007, s. 61)

Plnohodnotnou náplní doby, kdy většina dětí tráví volný čas mimo svou rodinu, se zabývá již zmiňovaná *pedagogika volného času*. Tento termín by se dal nahradit i termínem „*pedagogika mimoškolní výchovy a vzdělávání*“, avšak první zmíněný termín je již široce vžitý, nehledě na to, že zahrnuje činnost všech věkových kategorií ve volném čase, tzn. mimo dětí a mládeže i dospělých a seniorů. Hovoříme-li o tom, že pedagogika volného času má především **preventivní funkci**, jde v tomto případě o zajištění volnočasových aktivit pro kategorii dětí a mládeže. V České republice jsou to zejména tyto instituce:

- **školní družiny a školní kluby** – pro žáky základních škol
- **základní umělecké školy** – poskytují vzdělání v hudebních, výtvarných, tanečních aj. oborech
- **jazykové školy** – soukromé a státní, pro mládež i dospělé
- **střediska pro volný čas dětí a mládeže** – domy dětí a mládeže, stanice zájmových činností, kroužky, kluby nabízející i prázdninové tábory a aktivity
- **sportovní kluby** - nabízející různá odvětví sportovních činností

Jde o rozsáhlý komplex vzdělávacích služeb, které se rozšiřují i díky vznikajícím Občanským sdružením. V poslední době mě zaujala informace o nedávno vzniklém sdružení s nezvyklým názvem CIKNE ČHAVE, se sídlem v Praze. V překladu to

znamená MALÉ DĚTI a informační zdroje popisují činnost v tomto sdružení, jako aktivity pro děti, mládež a dospělé Romy. Hlavní důraz je kladen na vzdělávání a **preventivní aktivity** směrem k romské komunitě, kde je jednou z osvědčených forem ochrany dětí před nežádoucími vlivy, nabídka nejrůznějších činností. Snahou je, aby se děti a mládež dostaly pryč z města, trávily volný čas v přírodě, seznamovaly se s okolními památkami a hlavně získaly návyky, kde a jak se dá smysluplně trávit volný čas. Pracovníci sdružení se tak snaží působit na děti ve smyslu **prevence**.

Klubová činnost je zaměřena na přípravu žáků na školní docházku, doučování dětí, ale i na prevenci proti kriminalitě a drogám. Spolupracují s Česko-italským gymnáziem, jehož studenti doučují děti matematiku a český jazyk. Osvědčila se i spolupráce se sdružením Antioch, které organizuje pro dospělé zájemce kurzy k ukončení základního vzdělání. Pořádají se tu i víkendové pobyty na horách, různé sportovní olympiády, exkurze a výlety za poznáním. Zájem romských rodin je veliký, protože v nabídce aktivit je i kroužek taneční, hudební, malířský, turistický a dramatický a v těchto oborech mají Romové své silné stránky. Nedávno proběhla soutěž „Romský talent“, kde děti všech věkových kategorií předvedly své umění v oblasti zpěvu a tance. Na fotografiích z této akce je patrná radost dětí z dobrého výkonu a smysluplného strávení volného času. Takže umět děti organizovaně zabavit není nijak náročné, ale musí se chtít a výsledky se určitě dostaví.

2.4 Organizace pro volný čas dětí a mládeže

Česká rada dětí a mládeže (ČRDM) je organizací, která zastřešuje sdružení pracující s dětmi a mládeží a v České republice plní roli národní rady. Mezi členy ČRDM patří sdružení zaměřená na činnost tábornickou, turistickou, kulturní, některá jsou zaměřena technického, křesťanského, ale i ekologického. Jiná se soustřeďují na práci s menšinami či na prevenci sociálně patologických jevů. Mezi členy ČRDM patří sdružení velká i docela malá, s celostátní či regionální působností. Hlavním úkolem je podporovat podmínky pro kvalitní život a všestranný rozvoj dětí a mladých lidí. Své poslání rada naplňuje tím, že podporuje mimoškolní výchovu a činnost svých členů, zejména snahu o vytváření právních, hospodářských, společenských a kulturních podmínek vhodných pro jejich činnost. ČRDM hájí zájmy svých členů vůči domácím i zahraničním orgánům, organizacím a institucím.

Jedním ze známých projektů je celorepubliková prezentační akce Bambiriáda a ČRDM je jejím tradičním pořadatelem. Je to největší přehlídka dětských a mládežnických sdružení a center volného času. V minulém roce se jí zúčastnila více než stovka rozmanitých organizací a tisíce dobrovolníků. Akce zaznamenala rekordní zájem veřejnosti a navštívilo ji dohromady téměř 250 tisíc lidí, tzn., že cestu k ní si našel každý čtyřicátý Čech. Svým mottem „*Každý jsme jiný, všichni rovnoprávní*“ se připojila k evropské kampani na podporu lidských práv v rozmanité společnosti. Program v jednotlivých městech nabídl nespočet aktivit a doprovodných akcí – výtvarné dílny, sportovní a adrenalinové aktivity, stolní hry, stanová městečka, jízdu na kánoích

a raftech, nejrůznější zábavné hry, ukázky praktických dovedností, jízdu na koních či pódiová vystoupení. V řadě měst byl program uzpůsoben handicapovaným návštěvníkům tak, aby si měli i oni možnost jednotlivé aktivity vyzkoušet.

2.4.1 Multikulturní centra

Jedním ze základních posláních multikulturních center, je zprostředkovávat nejširšímu publiku i odborné veřejnosti setkávání s kulturami jiných států, minorit a cizinců žijících na území České republiky a kvalitně tak reagovat na aktuální dění v oblasti multikulturního soužití v naší zemi. Pořádají proto programy pro veřejnost, které probíhají formou diskusí za účasti odborníků a zástupců dané kultury, filmových projekcí, dokumentárních i hraných snímků s doprovodným komentářem příslušníků národnostních menšin a cizinců. Za velice užitečné považují programy těchto center, pořádané pro děti základních škol a jejich rodinné příslušníky, které pod názvem „Multikulturní den“, probíhají v areálech škol. Každá komunita má připraven svůj program např. Výlet do Afriky, Tajemná Čína, Seznámení s islámem, při kterých se děti i dospělí návštěvníci mohou přesvědčit, že je teoreticky možné žít vedle sebe a být přitom různého vyznání. Střetávají se zde různé kultury a zvyky, jako je Romský folklór, ale i křesťanství nebo židovská víra. Možná se organizátorům těchto akcí povede „zrealizovat a naplnit“ slova autorky románu „Jak zabít ptáčka“ Harper Leeové, která říká: „Jakživa nikoho opravdu nepochopíš, dokud neuvážíš věc z jeho hlediska – dokud si nevlezeš do jeho kůže a nechodíš v ní.“ I z psychologického hlediska je „vlezení si do cizí kůže“ dost obtížné, ale právě proto je literatura a tyto osvětové programy jednou z možností, jak intenzivními prožitky proniknout, poznat a přijmout neznámé kultury a zvykové obyčeje. Myslím si, že by multikulturní výchova mohla být jedním z vyučovacích předmětů ve školách, třeba jako součást občanské nauky. Pro výchovu mladé generace by tato nauka měla větší přínos, než znát jména vládních představitelů, kteří jsou beztak dost často obměňováni.

Multikulturní výchovou se všeobecně rozumí snaha o výchovné působení na jedince, prostřednictvím vzdělávacích programů tak, aby chápali a respektovali i jiné kultury. Jde hlavně o pochopení problémů menšin, imigrantů a ras. Evropská dimenze vzdělávání má za úkol zavádět do škol témata o jiných evropských i neevropských národech, aby si žáci osvojovali historické kořeny jiných kultur a nabyté vědomosti jim posloužily k porozumění a toleranci. Toto odvětví výchovy je nezbytnou složkou výchovného působení v prostředí, ve kterém vedle sebe existují kultury vyrůstající z různých základů, které během staletí procházely rozdílným vývojem. Jejím cílem je poznávat způsob života a myšlení jiných etnických skupin, tolerance k minoritám žijícím s majoritní skupinou ve společném teritoriu, což by mělo ulehčit jejich soužití. Taková je teorie, ale vycházíme-li ze zkušeností, je praxe taková, že ony zmiňované minority nemají ve většině případů ani snahu, přizpůsobit se zvyklostem většinové společnosti, ve které se rozhodly žít.

Důležitým prostředkem k seznamování s různými kulturami a jejich specifickými rysy a znaky, je hlavně literatura. Některá díla představitelů starověké literatury, která definujeme jako cestopisy, umožňovala seznámení s odlišnými tradicemi a zvyklostmi v jiných zemích, ale jejich nezbytná výměna mezi jednotlivými národy, byla ve starověku dost obtížná. Nemalým problémem zůstává výběr děl, která mají pubescentním a adolescentním čtenářům zprostředkovat obraz způsobu života a myšlení příslušníků starých civilizací a kultur. Přednost mají díla s tématem antiky a díla velkých antických dramatiků, před ostatními tématy, zejména orientální kultura zůstává stranou zájmu. Řada děl ve školské praxi, je vysvětlována spíše formou slovníkového hesla. V současné době je literatura doplněna řadou atraktivních médií, které nám přiblíží jiné civilizace, jejich životní styl, náboženství a filozofii.

2.4.2 Filmové projekce s následnou besedou

Měla jsem příležitost se osobně zúčastnit 11. ročníku mezinárodního filmového festivalu o lidských právech „*Jeden svět 2009*“. Festival se konal pod záštitou Václava Havla, místopředsedy vlády pro evropské záležitosti Alexandra Vondry a dalších představitelů naší politické scény. Letošní ročník byl také oficiální doprovodnou akcí předsednictví ČR v Radě EU. Během deseti let své existence se festival Jeden svět, organizovaný společností **Člověk v tísni**, vyvinul v *největší lidskoprávní filmový festival v Evropě* a stal se jednou z nejvýznamnějších kulturních akcí v rámci Prahy a celé České republiky. V roce 2007 Jeden svět získal *Čestné uznání Organizace Spojených národů pro výchovu, vědu a kulturu (UNESCO) za výchovu k lidským právům*. Filmové projekce jsou podle zaměření určené buď pro základní školy nebo pro studenty středních škol. Tento vzdělávací program je dané kategorii diváků předkládán prostřednictvím 270 dokumentárních filmů a audiovizuálních materiálů, které jsou zaměřené na osvětu o problematice sociálního vyloučení. Po jednotlivých projekcích následuje beseda s hostem, který působí v oblasti, které se projekce týkala. Jsou to například lidé pracující s komunitami sociálně vyloučených lidí nebo pracovníci nápravných zařízení, jako v případě dokumentárního filmu Heleny Třeštíkové „René“, což je časosběrný dokument o muži, který se opakovaně od svých šestnácti let vrací za mříže, pro vloupání a krádeže. Beseda se středoškoláky byla zajímavá, snažili se rozebírat životní krédo hlavního hrdiny: „Co mají jiní za dlouhá léta šetření, můžu já mít hned.“ René ve vězení promýšlí svou situaci a píše knihu, v níž kritizuje společnost, jež ho uvěznila. Podle něj nedokáže odsouzené napravit, ale pouze je trestá – a to doživotně. S nálepkou „mukl“ se totiž na svobodě žije těžce a negativní předsudky a stereotypy člověka nemotivují ke změně chování. Neslouží však tato kritika často zpětně jako omluva pro další páchání trestných činů? Tento snímek měl u studentů velký ohlas, což potvrzuje i fakt, že autorka získala za tento snímek v roce 2008 jako první česká dokumentaristka cenu Evropské filmové akademie a v letošním roce nominaci na Českého lva. Další promítané dokumenty by se svým obsahem mohly zařadit do oblasti multikulturní výchovy, protože krátký film „*Mame Ngor - kluk ze skládky*“, dětem ukazoval zoufalou situaci mnoha afrických dětí, které jsou nuceny

místo školní docházky těžce pracovat v životě nebezpečných podmínkách. Některé filmy byly totiž inspirovány jednotlivými články Všeobecné deklarace lidských práv, jako v případě snímku „*Náramky od Kamar*“, který ukazuje život jedenáctileté indické dívky, která musí místo dětských her se svými vrstevníky pomáhat v domácnosti a tvrdě pracovat. Tyto snímky nechávají děti nahlédnout do zemí plných kontrastů, všudypřítomné chudoby a jejích příčin. Pro starší diváky, tedy pro vyšší stupně základních škol a pro studenty středních škol, je určena sekce Jeden svět pro studenty. Jedním z filmů v této kolekci je snímek „*Fotbalistky z Kábulu*“ o členkách afghánské ženské fotbalové reprezentace, které navzdory přetrvávajícímu nebezpečí a nejistotě ve své zemi úspěšně narušují zažitě stereotypy tradiční „mužské“ společnosti a vyhlíží do budoucnosti s většími nadějemi.

Myslím si, že je správné nechat děti do těchto kultur nahlédnout, alespoň prostřednictvím krátkých filmů. Naskytne se jim pohled do světa, kde nejsou samozřejmostí televize, počítače, hračky a dokonce ani pořádná postel s teplou dekou. Když jdou na tyto filmy organizovaně se třídou a po jejich zhlédnutí, ještě následuje beseda v sále a pak i ve škole, je to přínosnější, než když se pokoušíme děti vyzvat, aby se na film s touto tematikou podívaly doma v televizi. Efekt nebude takový, jako když si o tom budou ještě s někým povídat.

2.5 Správná motivace

I přesto, že je nereálné způsob trávení volného času komukoliv diktovat a organizovat, je žádoucí vést mládež k jeho hodnotnému využití. To znamená, učit je už od mládí vhodně svůj volný čas organizovat tak, aby byly maximálně využity všechny možnosti, které se nabízejí. Jako **prospěšné se ukazuje vést a tím i motivovat mládež** k různorodým koníčkům a zájmům tak, **aby si sama zvolila činnost**, která je baví a uspokojuje. Ze strany rodičů, ale i pedagogů je důležitá správná motivace k efektivnímu využití každé volné chvíle mladých lidí. Jsou jedinci nebo i skupiny, které mají velké množství volného času a naopak i ti, kteří mají času málo a jejich právo na kvalitní využití je tak potlačováno. V některých případech jde o přetěžování školními povinnostmi, kdy je časově náročná domácí příprava na druhý den. Také provozování některé zájmové aktivity na vrcholové úrovni, je pro některé jedince časově a mnohdy i fyzicky náročné, především časné ranní vstávání na tréninky apod. Někteří se zase snaží finančně obohatit rodinný rozpočet, tak si z vlastní vůle nebo na doporučení rodičů najdou práci na dobu svého volna. Je to jistá forma, jak si zabezpečit nejisté dávky tolik potřebného kapesného. Jiní, jsou znevýhodněni dojížděním do školy a vlastní doba cestování nebo možnost potřebného spoje, je značně omezují. Týká se to hlavně mládeže, žijící v menších obcích. Tam, kde není zajištěna dostatečná propojenost s nejbližším městem, nepomůže ani správně zaměřená motivace. Tito jedinci jsou doslova „odříznuti od světa“ a nezbyvá jim nic jiného, než se zapojit do kulturního života, který je organizován spontánně samotnými obyvateli obce. Ten komu tento způsob trávení volného času nevyhovuje, řeší tuto situaci dobrovolným „únikem“ na internáty nebo koleje ve větších městech, kde mají na dosah ruku školu, ale i rozšířenou

nabídku volnočasových aktivit, což je pro ně dostatečně motivující. Na druhé straně jsou i jedinci s velkým množstvím volného času, dalo by se říci až s nadbytkem, kteří mají i dost možností a nabídek pro zájmovou činnost, ale protože jim chybí motivace, nedokážou ho využít a poradit si s ním. Ti pak tráví svůj volný čas nahodile, ve skupinách vrstevníků, ale systematicky se žádné činnosti nevěnují. Nudu zahánějí činnostmi, které mohou mít znaky společensky nežádoucího chování.

Lidské jednání probíhá určitým způsobem, s určitou intenzitou a směřuje k dosažení určitých cílů. Způsob, nebo také vzorec jednání, určuje u zkušeného jedince učení, avšak zaměření jednání na dosažení určitého cíle určuje motivace, která má svou vlastní dynamiku. Je to „*proces aktivace chování, udržování aktivity a řízení vzorce aktivity*“. Motivace má tři složky - *aktivace, zaměření na cíl a udržování aktivity*, z čehož vyplývá, že motivace je subjektivně účelné zaměření chování jedince, které je spojeno s jeho intenzitou a udržováním, dokud nebude dosaženo původního nebo náhradního cíle. Dosažení každého cíle vyžaduje užití určitých prostředků, které mohou být chápány jako předmět motivace. Ne vždy je dostatečně zdůrazněn důležitý rozdíl mezi motivací a chováním, protože ne každý motivační stav vede k příslušnému chování. To je spuštěno jen za určitých okolností, které mají kognitivní povahu, když motivační stav je dostatečně intenzivní a pravděpodobnost dosažení cíle je dostatečně přesvědčivá. Obecně řečeno, *vývojem motivace* se zvýrazňuje interakce potřeb a vnějších pohnutek, zdůrazňuje se i vliv očekávání.

- Lidé v průběhu svého vývoje získávají představy o hodnotách, které je možné konkretizovat různými cíli.
- Určité situace poukazují na možnosti dosažení cíle prostřednictvím určitého jednání, což se označuje jako pohnutky.
- S pohnutkami je spojeno určité očekávání, že by mohlo být dosaženo žádoucího cíle.
- Jsou-li pohnutky a očekávání dosti silné, dochází k vytvoření intence (záměru) či úmyslu uskutečnit příslušné jednání.
- Jednání je realizováno ve vhodné situaci (vhodnost situace je funkcí kognitivních klíčů).

Princip interakce činitelů platí také pro *vnitřní a vnější faktory motivace*. Vnitřní činitele tvoří vrozené tendence, které se obvykle označují jako fyziologické potřeby, ale patří k nim i naučené tendence - sociogenní potřeby a návyky. Mezi vnější činitele patří motivující pobídky - motivátory (peníze, úkoly, pocty, zisky a výhody). Opakované úspěšné uspokojení vede obvykle k tomu, že se z daného instrumentálního vzorce uspokojení stane návyk, takže celé jednání potom probíhá za minimální účasti vědomí, což vede k tomu, že si člověk vytvoří větší energetické rezervy pro jiné druhy jednání. Maslowovo hierarchické uspořádání potřeb od nejnižších k vyšším je následující:

- Fyziologické potřeby: potrava, nápoje, spánek, odpočinek aj.
- Potřeby jistoty: bezpečí, ochrana, péče, pomoc.

- Potřeby náležitosti a lásky: přijetí druhými, přátelství a láska.
- Potřeby sebeocenení, úcty, uznání a prestiže
- Potřeby seberealizace: potřeba plně realizovat svůj potenciál produkce a tvořivosti, potřebu růstu jako rozvoje osobnosti, potřeby poznávání a estetických zážitků.

Východiskem hierarchického uspořádání potřeb je jejich prožívaná naléhavost a princip, že vyšší potřeby jsou uspokojovány teprve tehdy, když jsou alespoň do určité míry uspokojeny potřeby nižší. Z tohoto pravidla existuje několik výjimek, které jsou dány zejména zkušeností a uspokojováním potřeb v raném dětství (jestliže byly základní potřeby dítěte dostatečně uspokojeny, nepřikládá jim později velký význam a naléhavější se pro ně v dospělosti může stát potřeba poznávání, či tvoření, i když třeba hladoví). Jiným případem výjimky je záměna potřeby lásky a úcty, kdy člověk může usilovat o úctu prostřednictvím lásky (Nakonečný, M., 2003, s.209).

Případová ilustrace 2.1

Zájmová činnost ve volném čase

Některé základní školy jsou vybavené různými sportovišti, bazény nebo dílnami na ruční práce. I já jsem v době, kdy jsme pro naši dceru vybírali zájmový kroužek, přivítala nabídku školy, kde byl široký výběr nejrůznějších sportovních, hudebních a tanečních aktivit, které zaplňovaly všechna odpoledne v týdnu. Nejvíce nás zaujala netradiční nabídka konkurzu do souboru „mažoretka a roztleskávaček“, na který se dcera chtěla přihlásit pouze ze zvědavosti. Ta jí ještě neopustila a členkou souboru mažoretka je již 11 let. V době, kdy byl výběr dceřina zájmového kroužku pro nás jako rodiče aktuální, jsme ještě netušili, že si tímto výběrem zajistíme vyplnění volného času i pro sebe. Stali se z nás „skalní fanoušci“ tohoto souboru a doprovázíme je celých jedenáct let na všech soutěžích a téměř všech vystoupeních, kterých bývá i pět za měsíc. Z našeho pohledu je takto využitý volný čas dívek opravdu plnohodnotný, protože od svých 8 let procestovaly několik evropských zemí od Anglie, Belgie, Holandska až po Francii a Itálii, kde pravidelně tráví společné soustředění. Výlety do těchto zemí je přiměly, aby se více věnovaly studiu angličtiny a francouzštiny, neboť se těchto soustředění zúčastňovaly mažoretky tamních zemí, od kterých se chtěly něco přiučit, takže konverzace byla nutná. Poznaly také, že nutnost učit se cizí jazyk nespočívá jen v tom naučit se slovíčka z poslední lekce, ale podstatné je nebát se mluvit.

V rámci těchto aktivit zajišťuje vedoucí souboru děvčatům vystoupení jako mažoretky nebo roztleskávačky, která mají i **preventivně-výchovný charakter**. Svoje dovednosti několikrát předvedly na jiných školách, v mateřských školách, ale i v různých typech výchovných ústavů a dětských domovech. Dost výrazně zapůsobily svým výstupem na děvčata z výchovných ústavů, které zjistily, že se dá volný čas trávit i užitečně, dosáhnout přitom nějakých výsledků a ještě si užívat spoustu zábavy při cestování po cizích zemích.

Po letech trénování se při soutěžích umísťují na předních místech, na celorepublikových soutěžích získaly několik medailí. V letošním roce se po nominaci na Mistrovství světa mažorettek, vydají bojovat do Belgie. I v této zájmové činnosti se bohužel někdy setkávají se závistí a zlobou dívek z ostatních souborů. V dnešním konkurenčním boji je nutnost, aby se dívky za všech okolností uměly chovat diplomatically a vždy jednaly slušně. I toto je jedna z fází tréninku, kdy se každá dívka učí nejen správnému držení těla a společenskému vystupování, ale i úctě k soupeři. Svým vystupováním si otevírají dveře na nejrůznější prestižní akce, jako jsou plesy na Žofíně, otevírání zahraničních autosalonů nebo zábavné pořady v televizi. Na tyto akce je nutná důkladná příprava, což znamená znásobení tréninků, někdy i o víkendech. Jejich trenérka vede několik souborů různých věkových kategorií od nejmenších dívek ve věku 4-5 let. Nejstarší dívky jsou vedeny k tomu, aby se při společných akcích, soutěžích a soustředění, dokázaly postarat o nejmladší svěřenkyň nebo občas zastoupily trenérku na trénincích. Ty mladší pak ve starších dívkách vidí své vzory a vytváří se mezi nimi velmi silná pouta. Dovedou se vzájemně velice podpořit, hlavně fanděním v době soutěží. Vedoucí těchto souborů má u dívek patřičnou autoritu, protože vyžaduje dodržování stanovených pravidel, které se týkají pravidelné docházky na tréninky, slušného chování k sobě navzájem a dobrého prospěchu ve škole. Vzhledem k tomu, že některá vystoupení jsou i v době vyučování, vyžádá si trenérka uvolnění ze školy pouze u dívek s dobrým prospěchem. I toto je pro ně motivace, jak být úspěšná ve škole i v souboru.

Závěrem bych chtěla dodat, že je dcera ve 4. ročníku veřejnoprávní školy, přihlásila se do hodin sebeobrany a stala se členkou juniorské zásahové jednotky tzv. JUNIOR URNY, takže má o zbytek volného času postaráno. Nikdy neměla kázeňské problémy ve škole ani mimo školu, což znamená, že i na velkém sídlišti se dají děti ochránit před špatnými vlivy „nezaměstnaných“ vrstevníků.

*J.A.Komenský ve své Velké didaktice uvádí, že „**Mládež dobře vésti, větší jest sláva než Tróje dobytí!**“.*

3. Vrstevnické skupiny

3.1 Mladší školní kolektiv

Postavení dětí v kolektivu někdy závisí i na drobnostech, tedy alespoň tak to připadá některým dospělým. Záleží na normách, které kolektiv uznává. Ty se však v každé skupině liší. Pro správnou volbu a výběr vrstevníků je důležitá schopnost uzavírat přátelství v prvních letech školní docházky. Čím je školák starší, tím větší roli v jeho životě hrají kamarádi. Pokud je nemá a kolektiv dítě odmítá, je to velké trauma. Spíše než osobnostní vlastnosti rozhoduje při výběru kamarádů blízkost a snadnost kontaktu. Nejlepší kamarádi jsou ti, se kterými dítě sedí v lavici, bydlí ve stejném domě nebo navštěvuje stejné kroužky. Zhruba od devíti let věku začínají být kamarádi skutečně důležití. Dítě už je dostatečně zralé, aby se ve volbě kamarádů nenechalo tolik ovlivnit dospělými. Akceptace skupiny a přátel je někdy tak důležitá, že odsouvá do pozadí i školní úspěchy. Ve třídách se tvoří dvojice, trojice i skupiny kamarádů, které mají svou hierarchii. Pozice ve skupině a hodnocení vrstevníků jsou v tomto věku velmi důležité pro sebevědomí a sebehodnocení dítěte. Pevné postavení v kolektivu poskytuje dítěti pocit jistoty a sounáležitosti s ostatními, bývá pyšné na svou pozici a se skupinou se ztotožňuje. V rámci skupiny se rozvíjejí dovednosti, zejména sociální. Děti se učí vycházet s ostatními, spolupracovat, ale i soupeřit. Pokud dítě nemá možnost být součástí vrstevnické skupiny a trénovat sociální dovednosti třeba proto, že je kvůli svému nepřiměřenému chování odmítáno, může to mít později vliv na jeho uplatnění v partnerském životě. Oblíbenost dětí ve skupině a schopnost uzavírat přátelství je podmíněna několika důležitými faktory. Jsou to společné aktivity a zájmy, společně sdílené prožitky, toto všechno umocňuje přátelské vztahy. V tomto věku berou děti vše velmi opravdově a nesmlouvavě. Velký důraz kladou na spravedlnost, mlčenlivost a férové jednání. Držet při sobě, být solidární a pomáhat si, to jsou nepsaná pravidla kamarádství a členství ve skupině. Nejvíce odsuzují podrazy, lhaní a žalování. Pro správnou atmosféru ve skupině je důležité chování a sociální dovednosti jejích členů. Ti, kteří se nedokážou přizpůsobit ostatním, reagují neadekvátně a egocentricky, bývají odmítáni. Projevuje se to hyperaktivitou, agresivitou a chováním, které je ostatním nepříjemné. Problém s neoblíbeností může mít i dítě, které ostatním nestačí ve skupinových aktivitách, což může být způsobeno nezralostí dítěte nebo má nedostatek zkušeností v sociální sféře. Problémy s menší oblíbeností mají i děti nadprůměrně inteligentní, které se liší svými zájmy a způsobem komunikace. Rodiče se někdy snaží do těchto vztahů vměšovat, určovat, kdo s kým se má bavit a trávit volný čas, ale v tomto věku (kolem devátého roku) to už není možné. Rodiče by měli už při zařazování dítěte do kolektivu zvážit, zda je dostatečně vyspělé, sociálně vyzrálé. Jestliže má dítě v tomto směru problémy, musí cítit ze strany rodičů podporu a porozumění, společně se pak mohou pokusit odhalit příčiny neoblíbenosti. V případě, že jsou důvodem menší oblíbenosti projevy nevhodného chování, dá se to alespoň částečně ovládnout. V horších případech lze také vyhledat pomoc psychologa. Tuto problematiku

není dobré podceňovat, protože právě postavení ve školním kolektivu nebo vrstevnické skupině, je významným zdrojem neurotizace dítěte v tomto vývojovém období. Dítě odmítané, zesměšňované, druhými trápené bývá zpravidla zvýšeně úzkostné a neurotické. V tomto směru hraje podstatnou roli, jestli dítě nevyrostá v neutěšeném a konfliktním domácím prostředí. Takové dítě si pak může ve škole najít „druhý domov“ a jeho vztah k učiteli a druhým dětem mu do jisté míry vyrovnává a nahrazuje nežádoucí rodinné vlivy. Je citlivé na školní prostředí a na hodnocení, jehož se jim dostává od ostatních dětí a od učitelů. Až na výjimky je dítě obrazem svých rodičů. Má-li možnost odmala vyrůstat v atmosféře kooperace, tolerance, porozumění a sledovat nekonfliktní soužití rodičů, je velká šance, že se tyto vzorce chování naučí a nebude mít v kolektivu výraznější problémy. Jestliže má správný vzor sociálního chování a možnost toto chování praktikovat mezi ostatními dětmi, má dobrý základ pro bezproblémové pozdější vztahy.

Nutno upozornit, že žádoucí vývoj osobnosti v sobě zahrnuje i vytváření **odolnosti vůči zátěži**. Odolnost se rozvíjí pozitivním vzorem (rodiče, učitele, kamaráda), jenž je modelem toho, jak se má jednat, dále postupným nácvikem, tréninkem a otužováním v obtížných situacích. U dětí ve vývojovém období mladšího školního věku je pro udržení vnitřní stability a zvyšování odolnosti nesmírně důležitá skupina vrstevníků. To nezbyvá než stále opakovat. Nemusí to být pouze třídní kolektiv, ale i skupina volného času (kroužky, zájmové mimoškolní organizace, sportovní oddíly apod.). **Každé dítě bez rozdílu, potřebuje být v něčem úspěšné a cítit, že ho mají ostatní děti rády a berou vážně se všemi jeho pocity a názory, že ho prostě přijímají takové, jaké je.** (Výběr z článků uvedených v časopisech „Psychologie dnes“)

3.2 Charakteristika vrstevnické skupiny

Vrstevnické skupiny patří převážně k referenčním sociálním skupinám s hodnotami a normami, se kterými se chce jedinec identifikovat. Na jedné straně uspokojují určité psychické potřeby jedince např. relaxaci, zábavu a uvolnění, současně však jsou i nástrojem sociální kontroly chování svých členů. Lze je charakterizovat podle kritérií platících pro sociální skupiny obecně. Můžeme je rozlišovat podle velikosti, podle struktury (z hlediska pohlaví, sociální příslušnosti atd.) a také podle cílů, hodnot a norem, kterými se členové skupiny řídí. Z tohoto hlediska se existence skupin pohybuje na škále od skupin s jednoznačně pozitivními cíly, přes skupiny s cíly asociálními až po antisociální (party, bandy, gangy). Skutečné vrstevnické skupiny se objevují a začínají fungovat většinou až v průběhu školní docházky a s přibývajícím věkem jejich role roste. Z pedagogického hlediska je problematika vrstevnických skupin, organizací a hnutí mládeže důležitá ze dvou důvodů. Jednak by měl mít výchovný pracovník přehled o těchto skupinách, o jejich působení a jakou povahu mají jejich aktivity. Činnost vrstevnických skupin se uskutečňuje převážně ve volném čase. Vzhledem k obecně panující nedůvěře vůči organizovanosti mají dominující úlohu různá náhodná vrstevnická seskupení a party. I když není jednoduché do těchto skupin

proniknout, má pedagog jisté možnosti a prostředky, jak zjistit podstatné informace o činnosti těchto skupin, o systému jejich komunikace, kým je organizována a kdo jsou její hlavní vůdcové. Výzkumy ukazují, že nedostatečná intervence rodiny, učitelů a vychovatelů do usměrňování volného času vede často k deviantním formám chování mládeže (Kraus, B., 2001, s. 133). Cílem by pak mělo být, pokud jde o skupiny asociálního charakteru, eliminovat negativní vlivy takových skupin, snažit se alespoň izolovat jejich působnost, aby nemohly v širší míře ovlivňovat jednání dalších dětí a mládeže. Proniknout do takových skupin s cílem „přeladit“ obsah jejich činností, jejich způsob života je ovšem velmi obtížné a patří to k práci sociálních asistentů (street workerů). Pro rizikovou mládež z dysfunkčních rodin je vrstevnická skupina mnohdy důležitější než pro mladé lidi vyrůstající v rodinách, jež svým dětem poskytují přiměřenou míru podpory a zároveň mají vytyčené meze chování. Vrstevnická skupina může i pro dítě vychovávané funkční rodinou představovat jistý stresující nárok například obstat v očích vrstevníků, neboť nároky na konformitu (přizpůsobení) jsou obvykle vyšší, než v jiných skupinách. Zahrnují způsob vyjadřování, ale i úpravu zevnějšku, druh preferované hudby, způsob chování k opačnému pohlaví, postoj ke škole, k rodičům, k sexualitě, ke kouření, k drogám atd. Skupiny mládeže, kamarádi, vrstevníci, se kterými se biologicky, psychologicky a sociálně oslabený jedinec stýká, mají nesporný vliv na to, že adolescent například experimentuje s návykovými látkami. U dětí frustrovaných nízkou podporou rodiny je pravděpodobné, že potřeba kladného přijetí vrstevnickou skupinou bude ještě silnější než u dětí s dobrým rodinným zázemím. Na tyto děti má vůdce party velký vliv a také ho využívá. V některých západních zemích je vstupním rituálem do již fungující delikventní skupiny spáchání nějakého závažného trestného činu. Delikventní party u nás skoro vždy vznikají z podskupin mladých lidí, kteří se dobře znají z jedné instituce, méně často z mládeže bydlící na jednom sídlišti, nebo v jedné čtvrti. Některé party tráví svůj volný čas v hernách nebo na diskotékách a zanedlouho jim dojdou prostředky, které si začnou opatřovat drobnými krádežemi. Tyto skutky pak přerůstají v organizované, plánované akce někdy i s napojením na překupníky. U nás je tento typ delikventních part patrně nejčastějším typem delikventní skupiny (Matoušek, O., 1998, s. 84).

3.3 Mládež a morálka

Chceme-li si vymežit pojem **mládež**, musíme říci, že je to životní etapa mezi dětstvím a dospělostí, které se také nazývá mládím. Jedinci, kteří jsou v této fázi života, jsou pokládáni za členy sociální skupiny zvané mládež. Toto období je sociokulturním jevem, jehož formy se odrážejí v historicko-společenské dimenzi, tzn. historicky se mění seskupování mládeže, mění se sociální postavení, právní vztahy, ale i každodenní a kulturní praktiky projevující se ve způsobu života mladých lidí. Mládež tvoří jedinci sociálně nezralí, kteří zatím nezastávají všechny role dospělých. Dosud se připravují na výkon profese, na postavení ve společnosti a na společenské role jako je role manžela nebo rodiče. O existenci této životní etapy se hovoří zhruba od počátku 20. století a za vznikem stojí industrializace společnosti, která vyžadovala odbornou

přípravu a vzdělávání mládeže na stále složitější výrobní činnost. Bylo nutné vytvořit časový a sociální prostor, ve kterém by se mohla uskutečnit příprava na vzdělání - vznik nových vzdělávacích institucí. Mládež lze považovat za specifickou sociální skupinu, která ještě není plně výkonná v pracovní ani společenské sféře. Nejsou již dětmi, ale také ještě nepatří mezi sociálně dospělé. V pedagogickém slovníku je pojem mládež vysvětlen jako „sociální skupina tvořená lidmi ve věku přibližně od 15 do 25 let, kteří již ve společnosti neplní role dětí, avšak společnost jim ještě nepřiznává role dospělých. Má charakteristický způsob chování a myšlení, jiný systém vzorů, norem a hodnot. Každá generace mládeže reprodukuje některé kulturní hodnoty dané společnosti, jiné odmítá a vytváří hodnoty nové.“ Důležitým určujícím znakem je věk, kdy dolní hranice 15 let je vcelku jasná a odborníci se na tom většinou shodují, ale složitější je to s hranicí horní. Kdy se vlastně člověk stává doopravdy sociálně dospělým? Je to tehdy, když na všech životních drahách, tj. v rodinné, profesní i sociální zaujímá pozici dospělého člověka. Když se ve svém okolí začne aktivně projevovat, angažovat, ekonomicky i sociálně se osamostatní a založí rodinu. Tato hranice se v poslední době posouvá stále výš a to až na hranici 32 let, které se považují za konec procesu dospívání, protože je předpoklad, že v tomto věku už je jedinec zapojen do stálého pracovního procesu a uzavřel manželství. Období mládí se tedy rozšiřuje oběma směry - zkracuje dobu dětství a oddaluje nástup plné dospělosti. Z hlediska výchovy mládeže a jednání s ní je důležité uvědomění si základních osobnostních rysů, které tuto věkovou kategorii charakterizují. Jde především o zvýšenou míru kritičnosti, touhu po samostatnosti, svobodě myšlení a jednání, nevyrovnané sebevědomí a často rozporuplné sebehodnocení. Mladí lidé obtížně uznávají kompromisy, často mají tendence řešit situaci radikálně. K tomu patří touha po dobrodružství nebo dokonce jak sami mladí říkají „zvyšování hladiny adrenalinu“, rychlé střídání citů a impulsivní jednání. Je to období krystalizování vlastních životních názorů, tříbení hodnotového žebříčku, hledání smyslu a perspektiv života. Dospívající mládež se vnitřně bouří proti všemu, co zasahuje jejich intimitu. Zvláště podrážděně reagují na starostlivé, sledující pohledy, poznámky a gesta starostlivých rodičů i vychovatelů (Kraus, B. 2006, s. 9-11). Obzvláště podráždění jsou, když začneme s teoretickými otázkami etiky a snažíme se vysvětlovat, jak je důležitá **morálka**, proč být morální, proč konat dobro a nekonat zlo. Také proč nekrást, když se to zdá být výhodné a někdy se na to ani nepříjde nebo proč je špatná korupce, když někteří uplácení rádi přijímají a uplácející rádi dávají. Dlouhá může být i debata na téma proč si mají lidé pomáhat, neužívat násilí, že je třeba být tolerantní, respektovat staré nebo postižené lidi. Stále naléhavější jsou i globální otázky přežití lidstva, smysluplné fungování vztahů a respektování základních mravních hodnot. Morálka jako obsah etiky prostě obsahuje vše, o čem člověk přemýšlí a co činí, popisuje mravní jednání a konání. Nejednou při výkladu morálky použijeme známé rčení: „*Co sám nemáš rád, druhému nečiň!*“ Můžeme si připomenout i Kantovu etiku, podle něhož praktický rozum formuluje mravní zásady jak pro jednotlivce, tak i obecně platné mravní zákony a každý člověk by si měl položit otázku, zdali to, co dělá nebo zamýšlí, by mohli dělat všichni a bylo by to obecně správné. Z tohoto je ono známé: „*Představ si, že by to tak dělali všichni!*“ (Adamová, L., „et al.“, 2002, s. 125).

3.4 Mládež a delikventní chování

Kriminalita dětí a mládeže posledních let nutí naši společnost k zamyšlení nad současnou právní úpravou, neboť se jeví jako závažný společenský problém. Od roku 1989 dochází k značnému nárůstu trestné činnosti, a to nejen u dospělých pachatelů, ale bohužel i u mládeže. Pro vývoj trestné činnosti devadesátých let v České republice jsou charakteristické právě kvalitativní a kvantitativní změny v kriminalitě dětí a mladistvých. Za posledních dvacet let se zvýšil trojnásobně počet řízení vedených proti dětem a mladistvým. Od roku 1990 vzrostl počet pachatelů ve věku 15 – 18 let o 100%, u dětí dokonce o celých 160%. Mládež se dopouští nejen stále většího počtu majetkových trestných činů, ale co je hrozné, že dochází k nárůstu násilných útoků, které mnohdy končí až smrtí oběti. Není pochyb o tom, že současná generace dětí dospívá daleko dříve, než tomu bylo v minulosti. Rovněž po fyzické stránce je mládež daleko dříve vyspělejší. Jestliže by došlo ke snížení dolní věkové hranice trestní odpovědnosti u těchto mladých pachatelů, mohla by být jejich trestná činnost řešena širší škálou trestních (nápravných) prostředků. Otázka zní, zda současná právní úprava postačuje a umožňuje dětem mladším patnácti let, které se dopustí činu jinak trestného, uložit taková opatření, která by byla odpovídající a dostačující reakcí na jejich delikventní jednání. Při posuzování minimální věkové hranice trestní odpovědnosti je nutné si uvědomit, že nezáleží ani tak na konkrétním určení počátku trestní odpovědnosti mládeže, ale spíše na následných reakcích společnosti na řešení a postihu delikventního jednání dospívajícího jedince. V právních systémech států, kde je trestní odpovědnost spojena s nízkým věkem, jde totiž převážně o zacházení v rámci *specializované netrestní justice*. Naproti tomu ve státech kde je počátek trestní odpovědnosti spojen s vyšším věkem, je trestní politika u mladistvých uplatňovaná obdobně jako vůči dospělým pachatelům. Tresty mladistvých jsou podobné, ale s kratší délkou jejich uložení, z důvodu specifik osobnosti mladého pachatele.

Soudní řízení a rozsudek představují pro mladistvého pachatele důležitou osobní zkušenost se společenským sankčním systémem a společenským hodnocením své osoby. Uložení nepodmíněného trestu odnětí svobody je jednoznačným potvrzením společenské nebezpečnosti jeho činu i jeho osoby, což je důležitým mezníkem nejen z pohledu jeho osobního života, ale i z pohledu společnosti. Svým uvězněním se mladistvý dostává na důležitou křižovátku svého dosavadního života, kdy by se měl zamyslet nad svým bývalým i budoucím způsobem života, jednáním, hierarchií hodnot, společenským zařazením, nad svými schopnostmi a možnostmi. Na jeho rozhodnutí závisí, zda se tato část jeho života stane epizodou v jeho další kriminální kariéře, či zda to bude jeho vyrovnání se s vlastní delikventní minulostí a snahou se začlenit mezi společensky prospěšné občany. Tomuto zlomu v životě mladistvého delikventa předchází relativně dlouhá cesta ovlivněna mnohými faktory, které mají trvalý nebo krátkodobý účinek, z nichž některé lze charakterizovat jako podmíněné více vlivy osobnostními, individuálními, společenskými nebo sociálními.

Mladistvý delikvent, jeho osoba i osobnost a jeho kriminální čin, je nejčastěji posuzován ze tří hlavních úhlů:

- Zda delikventní jednání mladistvého je výsledkem především jeho individuálních zvláštností (včetně genetického vybavení) nebo výsledkem sociálního působení rodiny, užšího (vrstevnické party) nebo širšího sociálního okolí.
- Zda se jeho osobnost a její projevy výrazně odlišují od společenského normálu, standardu - tj. zda byl kriminální čin vyústěním určitého způsobu života mladistvého delikventa, jež je v souladu s vlastnostmi jeho osobnosti, avšak samotný způsob života je výrazně odlišný od způsobu společností propagovaného nebo je výrazným vybočením z jeho jinak společensky přijatelného chování, v rozporu s vlastnostmi jeho osobnosti.
- Zda lze ovlivnit jeho další život (především jeho osobnost a její projevy) tak, aby se delikventní jednání již neopakovalo, případně výrazně snížilo riziko jeho opakování nebo zda lze zabránit recidivě jeho kriminálního jednání.

(Muhlpachr, P., 2001, s.70)

V posledních letech se v České republice v rámci diskuse o kriminalitě mládeže mezi politiky, odbornou veřejností, ale i laiky dostává do popředí otázka snížení věku trestní odpovědnosti mladistvých pachatelů. Snížení věkové hranice a následků deliktů těchto pachatelů, je třeba pečlivě zvážit, protože současná právní úprava umožňuje postih i delikventních jedinců mladších 15 let. Podle zákona o výkonu ústavní výchovy, je **diagnostický ústav** zařízení, které přijímá děti, respektive poskytuje péči jinak poskytovanou rodiči nebo jinými osobami odpovědnými za výchovu. Toto zařízení plní podle potřeb dítěte diagnostické, vzdělávací, terapeutické, výchovné, sociální, organizační a koordinační úkoly. Jeho úkolem je diagnostikovat děti a mládež, vyšetřit svěřence po stránce zdravotní, psychologické a sociální, dále podává návrh na umístění do zařízení ústavní a ochranné výchovy. Dále jsou to **výchovné ústavy**, které spadají pod školská zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy. Jedná se o internátní zařízení pro obtížně vychovatelnou mládež. Jsou diferencována podle věku, pohlaví a stupně obtížnosti výchovy. Zde jsou ale umístěné děti starší 15 let se závažnými poruchami chování, u nichž byla nařízena ústavní nebo ochranná výchova. Ústav plní ve vztahu k dětem především úkoly výchovné, vzdělávací a sociální. Pokud se po ukončení povinné školní docházky nemůže dítě pro pokračující závažné poruchy chování vzdělávat ve střední škole, rozdělí se chovanci do tzv. výchovných skupin, které korespondují s jejich zařazením do vzdělávacího programu. Režim ve výchovném ústavu je poměrně přísný a chovanci mají minimum volného času. **Rozdíl je mezi ústavní a ochrannou výchovou - ústavní výchovu může nařídit soud podle § 46 zákona o rodině**, pokud je výchova dítěte vážně ohrožena nebo narušena a jiná výchovná opatření nevedla k nápravě nebo jestliže z jiných závažných důvodů nemohou rodiče výchovu dítěte zabezpečit. **Ochrannou výchovu může uložit soud podle § 84 trestního zákona pokud:**

- a) o výchovu mladistvého není náležitě postaráno a nedostatek řádné výchovy nelze odstranit v jeho vlastní rodině nebo v rodině, v níž žije
- b) dosavadní výchova mladistvého byla zanedbána
- c) prostředí, v němž mladistvý žije, neposkytuje záruku jeho náležité výchovy a nepostačuje uložení ústavní výchovy podle zákona o rodině

Ačkoli má ochranná výchova sloužit k reedukaci mladistvých a nezletilých pachatelů trestných činů, její provádění a účinnost je problematická. Přispívá k tomu např. nedostatečná vnitřní diferenciací jednotlivých ústavů, kde jsou společně umístěni jedinci s nařízenou výchovou za „běžné“ trestné činy či dokonce s nařízenou ústavní výchovou s jedinci páchající závažné trestné činy, vysoce společensky nebezpečné. S podobnými problémy se potýkají i diagnostické ústavy, kde se nediferencovaně setkávají děti, které přišly o rodiče (potenciální svěřenci dětských domovů) s dětmi, které ve škole šikanují spolužáky, jsou uživateli, popř. dealery drog (potenciální svěřenci výchovných ústavů). Mezi klienty diagnostických a výchovných ústavů patří převážně mladí lidé, u nichž se vytvořil silný obranný mechanismus. Citové strádání nahrazují intenzivním vnějším vzrušením, mezi něž nejčastěji patří požívání návykových látek, ale i samotná trestná činnost. Obvyklé konflikty s rodiči mají za výsledek podezření, nedůvěru a obavu z dospělých.

Odborníci z Institutu pro kriminologii a sociální prevenci při zvažování určení počátku hranice trestní odpovědnosti dospěli k těmto možnostem:

- vedle dosažené dolní věkové hranice zakotvit požadavek dostatečné rozpoznávací a volní způsobilosti
- stanovit trestní odpovědnost od 14 roků pro všechny trestné činy
- stanovit trestní odpovědnost od 14 roků pro všechny trestné činy, přičemž by trestní odpovědnost výjimečně nemusela nastat u deliktů menší závažnosti
- v rozmezí 14 až 15 let zakotvit požadavek dostatečné rozumové a mravní vyspělosti, aby pachatel mohl rozpoznat škodlivost svého jednání a toto ovládat. Od 15 let absolutní trestní odpovědnost

Zajímavé jsou názory některých kriminalistů, kteří doporučují snížit věkovou hranici trestní odpovědnosti na 12 let, což by mělo mít podle jejich slov odstrašující účinek. Tvrdí, že mnozí mladí pachatelé totiž končí s trestnou činností právě v 15 letech, kdy jim začíná hrozit postih.

Případová ilustrace 3.1

Případ mladistvého vraha

Hodně se už napsalo o vývoji dětí z neúplných rodin, i to jaký vliv na výchovu dítěte má nově přichozí partner. V měsíčníku Psychologie dnes mě zaujal článek, který reaguje na knihu „*Rozvodové jedy*“, která vyšla v nakladatelství Triton. Autor popisuje porozvodovou situaci, která bývá často provázena popuzením a programováním dítěte jedním z rodičů, proti rodiči druhému. Rodič, který se cítí provinile, soupeří o lásku svého potomka s bývalým partnerem a víkendové návštěvy slouží k vynahrazení chybějící každodenní blízkosti. Vše co se doma nesmí, se o víkendu může a tím se začíná rozvíjet jistá vzpoura, občas přerostlá v krutost a agresi. V knize „*Agresivita dětí*“ jsou popsány konkrétní případy z psychologické poradny a některé z nich jsou právě o reakci dětí na situaci vzniklou rozchodem rodičů. Dítě, které je citově vázané na matku, nemůže unést, že jeho milovaná bytost trpí odchodem otce a o to víc se na ní upíná. Vzájemná láska je na tolik silná, že jakýkoliv atak na matku od jiné osoby, může dojít až k hysterii a k činu, který je nezvratný.

Podrobně jsem se zajímala o případ patnáctiletého chlapce Pavla, který byl v té době ve vyšetřovací vazbě pro mladistvé, z důvodu spáchání trestného činu vraždy. Pavel vyrůstal v úplné rodině, ale s nevlastním otcem. Ten se na jeho výchově podílel už od dvou měsíců. V době, kdy měl nastoupit do MŠ, se začaly objevovat problémy v Pavlově řeči. Začal mluvit nápadně pomaleji, vše jakoby dlouze skládal dohromady, občas i zadrhnul. Před odchodem z domova býval plačtivý a rozloučení s matkou ve školce se stále prodlužovalo. Často byl pro matku problém se od Pavla vůbec odpoutat. S nástupem do ZŠ se tyto problémy postupně vytratily. Ve vyšších třídách patřil k průměrným žákům. Ve škole ho to ale nebavilo, takže měl občas problémy se záškoláctvím. V rodině fungovalo vše normálně, rodinné vztahy byly dobré i po narození druhého syna, Pavlova nevlastního bratra. Věkový rozdíl mezi oběma chlapci je deset let. Děti nebyly nijak zvlášť přísně trestané, naopak oba chlapci byli zahrnováni láskou, hlavně ze strany matky. Ta však po mateřské dovolené s druhým synem, nastoupila do nového zaměstnání. Našla si práci v pekárně, kde musela pracovat na noční směny, takže přes den většinou spala. Hlavou rodiny se tedy stal otec a Pavel musel často svého malého bratra hlídat. Takovýto způsob výchovy dětí se nelíbil otcově matce, která k nim často docházela a stále více kritizovala matku, kterou Pavel velice miloval a častá kritika ze strany babičky, ho začala vyvádět z míry. Při nedávné návštěvě, když oba rodiče s mladším synem nebyli doma, vyprovokovala babička svým tématem o matčině špatné výchově Pavla natolik, že ji začal vlastníma rukama škrtit. Když upadla na zem, domníval se, že je pouze v bezvědomí, ale jeho vztek byl tak silný, že babičku zabil. Při pohovoru s psychologem uvedl, že kdyby se situace opakovala, jednal by úplně stejně a svého činu vůbec nelituje. Jediné co mu teď vadí, že nemůže být se svou milovanou matkou.

3.5 Děti málo kvalifikovaných rodičů

Jistá část mladých lidí má k dobrému společenskému uplatnění horší přístup než ostatní mladí lidé. Tímto hendikepem jsou zatíženy děti narozené málo kvalifikovaným rodičům, děti, o něž rodiče málo dbali nebo takové děti, které docházeli jen nepravidelně do školy. Důvodem záškoláctví bývá rozvrat rodiny, alkoholismus, nepříznivé sociální poměry, hrubé fyzické násilí v rodině, to vše je doplněno tím, že rodina nemá o dítě patřičný zájem a tím nad ním ztrácí kontrolu. Rodiče, kteří nemají kladný vztah ke vzdělávání, k hodnotám a tradicím se stávají špatnými vzory pro své děti. Vyskytuje-li se v rodině bezcitná výchova, ponižování nebo týrání je to považováno za predelikventní faktor. Je velká pravděpodobnost, že tyto formy chování dítě převezme od svých rodičů. Pro každého dospívajícího člověka je volba smysluplné životní dráhy a vytvoření vlastní totožnosti nemalým problémem. Cesta vzhůru po společenském žebříčku totiž vyžaduje kvalitní vzdělání, náležitou poslušnost pozic v zaměstnání, vhodný okruh přátel a známých, nutná je i správně zvolená struktura zájmů a vhodný způsob trávení volného času. Mezi jednotlivými vrstvami existují přehrady, jež překonají jen zdatní jedinci. Pro jistou část dospívajících jsou cíle středních a vyšších vrstev téměř nedosažitelné. Sociologové popisují tyto přehrady, za nimiž vznikají jednotlivé subkultury frustrované mládeže jako *teorie rozdílných příležitostí*, *teorie napětí* nebo *teorie sociální dezorganizace*. Společensky hendikepovaná mládež, která potřebným finančním ani sociálním kapitálem nedisponuje, si hledá náhradní cesty rychle vedoucí ke zdánlivě stejnému cíli - společenskému úspěchu. Někteří společensky hendikepovaní mladiství se organizují ve vrstevnické skupině, která si vytváří svou vlastní ideologii, jež může být živnou půdou delikventního chování. Jejich vznik může být podmíněn také tím, že vznikají v prostředí, v němž jsou delikventní normy chování akceptovány i dospělými, kteří v něm do jisté míry slouží jako učitelé mládeže. U nás jsou to např. gangy romských kapsářů. Tyto skupiny vzbuzují u veřejnosti značné obavy. Příslušníci této menšiny mají pravidelně nižší vzdělání, nižší příjmy, horší bydlení, jsou častěji nezaměstnaní a z toho pramení podstatně vyšší kriminalita. Menší pozornost věnují výchově svých dětí, s čímž souvisí i předčasný konec docházky do základní školy, případně nenastoupení či odpadnutí z učebních oborů, což je předzvěst dalšího sociálního selhávání. Romové mají nejen ztíženou vzdělávací dráhu, ale i pracovní uplatnění. Vysoká míra nezaměstnanosti je nepochybně živnou půdou ilegálního obstarávání prostředků k životu. Sociální dávky poskytované státem jsou pro mnoho Romů výhodnější než nízká mzda, kterou by mohli dostat jako nekvalifikovaní dělníci. Z jejich strany je pak zcela racionálním rozhodnutím žádat spíše o dávky, než pracně hledat fyzicky náročnou práci, viz. příloha č.2.

U málo kvalifikovaných mladých lidí začala zejména ve velkoměstech narůstat kriminalita. Důvodem je jejich nezaměstnanost, protože se snaží vstoupit na trh práce po absolvování základní školy nebo jsou maximálně vyučeni, jenže pracovní místa střední třídy pomalu mizí. Za této situace se kriminalita pro někoho může stát přitažlivým východiskem. Špatně placená práce se v celkovém úhrnu „zisků a nákladů“

může vyplácet méně, než šikovně prováděná kriminalita. Nemá-li kriminalita stále růst, *hodnota práce* pro jednotlivce i pro společnost musí být vyšší než *ziskovost kriminality*. „Normální cesta“, tím je míněna pracovní kariéra, je pro mnoho lidí v tvrdě konkurenčním prostředí náročnější a těžší alternativa než kriminální dráha (Matoušek, O., 1998, s. 100).

Případová ilustrace 3.2

Škola je pro ni celý svět

Příběh devatenáctileté Petry byl uveřejněn v denním tisku. Petra žila ve svých deseti letech s rodiči jako bezdomovec ve stanu. V těchto bídnych podmínkách žila několik měsíců. Z této doby si pamatuje především na neustálou zimu a na to, že v tomto období nechodila do školy. Neštěstí, které je potkalo, ale paradoxně zvrátilo její nelehký osud. V noci 24. prosince začal jejich stan hořet a ona skončila s popáleninami v nemocnici. Bylo to vysvobození z krutého údělu bezdomovců. Nemocnice s čistými prostěradly a pravidelným jídlem pro ni byla naprostý luxus. To co pro jiné děti bývá stresující, pro Petru bylo nádherné. Když byla propuštěna z nemocnice, tak se jejímu otci podařilo sehnat nějaké bydlení. Otec tvrdil, že chodí do práce, ale nechodil. Financování domácnosti zůstávalo na matčině malém důchodu, z kterého nezbyvalo na placení nájemného, takže museli bydlení už po několikáté v jejím životě opustit. Bydleli u různých známých a i v těchto podmínkách ráda chodila do školy a její známky na vysvědčení byly velmi dobré. V její prospěch zasáhlo až občanské sdružení „Bolíto“, které pomáhá dětem postiženým popáleninovými úrazy. Lékař z oddělení popálenin, který je zároveň předsedou tohoto sdružení jí nabídl, jestli nechce zkusit jít na právě otevřenou internátní střední školu do Babic. V té době jí bylo patnáct let a život v běžné škole pro ni nebyl vůbec lehký. Škodolibí spolužáci na ni občas pokřikovali „spálenej škvarek“ a podobné posměšky, protože po požáru, který ji i s rodiči postihl ve stanu, má na tváři velké červené jizvy. Dlouho se srovnávala s tím, že je jiná než ostatní. Psychicky jí pomáhaly víkendové a prázdninové pobyty s „Bolítem“, tam si také uvědomila, že jsou na tom některé děti daleko hůř než ona.

Dnes se Petra s rodiči nestýká, ani neví, jestli jsou otec s matkou spolu. Žije napůl ve škole v Open Gate v Babicích a napůl v dětském domově. Pochvaluje si přístup učitelů ve škole, kteří nerozlišují, z jakého jsou děti prostředí, jestli je jejich otec milionář nebo bezdomovec. I mezi studenty si našla spoustu přátel, kteří se nad její poznamenanou tvář a pohnutým osudem ani nepozastavují. Po maturitě by se ráda věnovala medicíně, proto se zaměřuje hlavně na biologii a na chemii. Tato studentka elitního gymnázia by jednou chtěla být prospěšná onkologicky nemocným dětem. Její životní start byl hodně krutý, ale svou budoucnost vidí jasně - chce být lékařkou a splnit si sen mít svůj vlastní byt.

3.6 Indigové děti

Přiznám se, že jsem tento pojem slyšela poprvé úplně nedávno a úplně náhodou. Zajímalo mě, jaký význam má toto označení a vyhledala jsem si informace na internetu. Tato oblast je mi úplně cizí, takže jsem nalezené informace důkladně pročítala, ale nedošla jsem prakticky k žádnému závěru nebo spíš jsem nenalezla žádný konkrétní příklad, který by mi pomohl pochopit tento termín a jeho podstatu. Měla jsem chvilku pocit, že jsem se ocitla na jiné planetě nebo se jen skupinka lidí snaží ze svých potomků udělat nadpřirozené bytosti? O indigových dětech se na těchto stránkách prý píše především proto, abychom je pochopili a vychovávali správným směrem. Mnoho věcí se tím do budoucna urychlí a zjednoduší. Ale indigoví lidé (dle autora článku) nejsou "něco víc", než ostatní. Jen mají za sebou delší cestu a více zkušeností.

Nalezený internetový odkaz skupinu indigových dětí popisuje takto:

- * Jejich pohled působí dospěle a moudře, již po narození si svou matku prohlížejí vědomě upřeným pohledem.
- * Velmi brzy jsou schopny abstraktního myšlení
- * Jsou nadané nebo talentované, velmi inteligentní.
- * Uvědomují si ve svém nitru životní pravdu a velice citlivě reagují na nepravdu.
- * Mají vyhraněný smysl pro spravedlnost.
- * Jsou čestné, upřímné a nezávislé.
- * Mají výborný cit pro to, co je správné, nepotřebují žádnou disciplínu. Naopak potřebují jasné hranice, které ale musí mít své opodstatnění.
- * Pokud rodiče a učitelé nedovolí těmto dětem jednat podle jejich přesvědčení, vyvolají u nich hluboký odpor.
- * Mohou mít potíže s disciplínou a mocenskými autoritami.
- * Neakceptují vedení od lidí, kteří nemají stejné etické názory jako oni samotné; ani sociální nátlak je nedonutí k podřízenosti.
- * Nelze je donutit udělat něco, čemu nevěří.
- * Odmítají se řídit pravidly a příkazy, nenechají se omezovat překonanými ideály a poučkami víry.
- * Neakceptují koncepci viny a trestu, dají se jen těžko potrestat.
- * Jsou velice zvědavé a nechtějí a nemohou přijmout žádné rychlé a jednoduché odpovědi jen proto, že to jsou tradiční odpovědi minulosti.
- * Vyžadují dobrá zdůvodnění, odpovědi musí být pravdivé.
- * Mívají silnou schopnost empatie, ale někdy naopak vůbec žádnou.
- * Často se starají o spolužáky, kterým někdo ukřivdil nebo s kterými někdo zacházel nespravedlivě.
- * Komunikují velmi lehce se zvířaty, rostlinami, jinými dětmi a s přírodou.
- * Nejednou se lze setkat s tím, že mluví s „neviditelnými“ přáteli.
- * Často se tělesně necítí dobře. Jejich smysly jsou velmi jemné, proto je možné je

snadno předráždit nebo přetížit.

- * Jsou přecitlivělé na potravu; nevhodnější je pro ně přirozená a organická strava.
- * Potřebují velmi málo spánku, právě tolik, aby zregenerovaly své fyzické tělo.
- * Jsou neobyčejně citlivé a snadno náchylné k pláči.
- * Věří, že hmota a fyzický život jsou jen iluzí a že svět je něco více, než jen to, co vidíme. Vědí, že život spočívá na energii a na živém vědomí.
- * Vědí, že máme žít v rovnováze s námi samotnými i s naším okolím.
- * Často v sobě spojují „mužské“ a „ženské“ kvality (androgynie).
- * Jsou většinou nekonformní a hodně kreativní.
- * Svoje postoje dokážou ztěžka vyjádřit slovy; řeč je pro ně mnohdy příliš omezující.
- * Protože cítí život ve všech věcech, je pro ně často těžké se s nimi rozloučit.
Nepřeceňují materiální stránku věcí, váží si ale jejich „duše“.
- * Mají silnou intuici
- * Trpí při čekání ve frontách, jsou netrpělivé.
- * Často jsou objeveny díky podezření na poruchy pozornosti bez a nebo s hyperaktivitou, přitom ale pozornost dokážou udržet, když chtějí.
- * Jejich pozornost je velmi těkavá, mohou dělat více věcí najednou.
- * Ony samy nevidí žádné hranice mezi hrou, výchovou, vztahy a prací. Všechny tyto aspekty života se pro ně spojují v jednu celistvou zkušenost.
- * Potřebují podporu, aby mohly objevit samy sebe. Musí se naučit žít podle nejvyšších principů tak, jak jim rozumějí ony; pokud to nezvládnou, budou depresivní, bojácné a budou samy sobě ubližovat.
- * Jsou tu, aby změnily svět a pomohly nám všem k větší harmonii a míru.

Protože mi toto vysvětlení stále nestačilo, hledala jsem dál. Zaujala mě nabídnutá otázka „*Kdo neví, co je indigo?*“ a doufala jsem, že mi některá z odpovědí blíže vysvětlí tento pojem. Dozvěděla jsem se, že jde o indigovou barvu aury. Je to barva jako má inkoust. V auře každého člověka se odráží jeho duchovní vědomí. Podle její základní barvy je tedy možné poznat, na jakém duchovním vývojovém stupni se kdo právě nachází. Indigová barva je známkou poměrně velmi vysokých duchovních bytostí. Vůbec není pro váš život důležité, jakou máte základní barvu své aury. Doba, do které jsme se narodili je taková, že každý z nás, by měl na sobě pracovat stejně. Ať je indigo a nebo ne. Protože nás čekají veliké změny. Tuhle dobu zvládne jen ten, kdo bude uvažovat v souvislostech, utvoří si uvnitř sebe své hodnoty a bude na sobě stále intenzivně pracovat a nebude očekávat, že kdokoli cokoli vyřeší za něj (www.poradnaindigo.cz).

Je zde také uvedeno, že velmi snadno komunikují se zvířaty, rostlinami, jinými dětmi a s přírodou. Nejednou se lze setkat s tím, že mluví s „neviditelnými“ přáteli. Často se tělesně necítí dobře. Jejich smysly jsou velmi jemné, přecitlivělé jsou na potravu, proto je pro tyto děti vhodná přirozená a organická strava. Vědí, že hmota a fyzický život jsou jen iluzí a že svět je něco více, než to co vidíme. Jsou frustrované v systémech, které jsou orientované na rituály, jež vyžadují málo kreativity. Jen těžko se

ztotožňují s běžnými tématy probíranými ve školách, protože vidí lepší řešení ve školních věcech i doma. Mají tendenci být samotáři, protože je ostatní děti a jejich okolí málokdy chápe a akceptuje. Já se bohužel musím přiznat, že jsem tomu taky nepřišla na kloub, dokonce si troufám konstatovat, že jsem si snad radši ani neudělala vlastní názor. Tuto kapitolu jsem tedy do své diplomové práce vložila jen pro zajímavost, s čím vším se při výchově dětí můžeme setkat. Jen doufám, že za nějaký čas nebudou neklidné děti ve škole jako výmluvu na své chování používat: „Já jsem indigové dítě“ nebo donesou dopis od rodičů, že je jejich potomek „Indigo“ a protože výklad učitele není dost kreativní a s tématem na příští hodinu se neztotožňuje, tak do školy nemůže. Místo toho si bude venku povídat s rostlinami, aby nebyl frustrovaný. Nechci se nikoho dotknout, ale není pojem „indigové dítě“ jen hezký balicí papír na zabalení „hůře vychovatelného dítěte?“

Na závěr této kapitoly by se hodilo připomenout jedno čínské přísloví, které vystihuje důležitost výchovy jako takové:

*Plánuješ-li na rok, zasej rýži,
plánuješ-li na 10 let, sázej stromy,
plánuješ-li na 100 let, začni vychovávat.*

4. Práce s mládeží

4.1 Sdružení pro prevenci kriminality

Podle názorů odborníků je nejúčinnější primární prevence. Jenže jednotlivé resorty snižují výdaje právě na tuto oblast. Ministerstvo školství je jedním z garantů prevence sociální patologie a prevenci kriminality zastřešuje Ministerstvo vnitra. Problém je spíše na straně ekonomů těchto resortů, protože ekonom chce velice rychle vidět efekt, pokud na něco vydá peníze. Argumenty, že se výsledný efekt dostaví za pět nebo za deset let, je nezajímá. V současné době, kdy je ekonomika slabá, je prvním místem, kde se škrtají finance, právě oblast prevence kriminality. Finanční efekt u nás vítězí nad ochranou mladého člověka. Některé projekty prevence jsou dlouhodobé a výsledky se neobjeví během roku nebo dvou let po zavedení do praxe. Všechny resorty, které by měly v případě mládeže spojit své síly, nemají jednotnou koncepci prevence. V některých školách se v rámci programu kriminality zavedla funkce protidrogového koordinátora. Ti se v rámci tohoto programu snaží pro jednotlivé třídy zajistit různé besedy na toto téma, ale i exkurze do věznic. Já sama se domnívám, že pro žáky základních škol, jsou tyto exkurze spíše atrakcí, než aby měly preventivně-výchovný charakter. V tomto věku si ještě neuvědomují, co by jim měla prohlídka věznice do budoucna evokovat. Na tyto exkurze pro děti základních škol reagoval ředitel věznice ve Všehrdech slovy: „Nejsem si jist, zda by to bylo věci ku prospěchu nebo spíše na závadu. Věznice by měly sloužit jako odstrašující příklad, ale toho odstrašujícího zde na první pohled příliš není. Člověk, který sem přijde, vidí, že odsouzený tu má postel, školu, možnost osobní hygieny, má tu zahradu, může si tady zahrát fotbal, dívat se televizi apod. Pravou podstatu výkonu trestu, jako je odloučení od rodiny, izolace od společnosti, se kterou se stýkal a ostatní životní omezení, tak to tato exkurze neukáže“ (www.vscr.cz). Výrazem prevence je zde myšlena zejména **prevence primární a prevence sekundární** neboli předcházení delikventnímu jednání u celé populace dětí, především u těch, jež se delikventního jednání nedopustily, ale podle určitých známek lze soudit, že k němu mají sklon. Primární i sekundární prevence je nemyslitelná bez ohledu na hodnotovou orientaci dětí, bez podpory alternativních životních programů, odklánějící rizikové děti od stylu života, který by mohl vést k jejich společenské degradaci. Cílem prevence je odvést děti od světa kriminality. Dobrá prevence musí předcházet všem typům sociálního selhání - kriminalitě, experimentování s drogami, odpadávání ze škol a z učebních poměrů. Cílem primární prevence nemůže být pouhá absence sociálně patologických jevů, ale **důrazná musí být také prevence sociálně příznivého chování**, tj. chování, jež se slučuje s pravidly v dané společnosti.

Preventivně mohou působit i různé nevládní organizace. Občanské sdružení s názvem **PRAK** má ve svém programu hlavně prevenci kriminality, ale jedinečný je svou flexibilitou, neboť školám nabízí různorodé programy z oblasti prevence tzv. šité na míru. Je to složka informativní, ale pouhé předávání informací má malý efekt, proto sází

převážně na emoční zakotvení informací a propojení s vlastními pocity. Podporují aktivitu žáků, zlepšení vztahů ve třídě a komunikaci s učiteli. V programu je na prvním místě zážitek a to prostřednictvím exkurzí do věznic, do speciální mateřské školy, pořádáním besed k vybraným tématům - o šikaně či návykových látkách, nebo semináře na téma etika, morálka, životní hodnoty, trestní odpovědnost a další. Převážně při návštěvě věznic si žáci 9. tříd ZŠ prožijí, byť na krátkou dobu, pocit omezení svobody a všeho co vězeňské prostředí evokuje. Při výkladu a prohlídce věznic se tak teorie spojí s praktickým uplatněním práva. Po absolvování této exkurze proběhne ve škole beseda s cílem zopakovat, utřídit a doplnit informace získané od odborného personálu ve věznici. Při tomto zaměření se zjistí, zda se žáci orientují v základních pojmech jako je trestný čin, provinění, vandalismus, drogové delikty, sprejerství apod. Mezi další témata patří etická výchova, sexuální výchova, problematika menšin a rasismu, beseda o sebeobraně, o bulimii a anorexii nebo program pro vytváření zdravých postojů k hodnotám, jehož cílem je prevence proti šikaně. Vyhodnocení dotazníků vyplněných po exkurzi ve věznici je přiložen jako příloha č. 3.

Preventivním volnočasovým dobrovolnickým programem pro děti ve věku 6 – 15 let je **Program PĚT P**. Je zaměřen na skupiny dětí, které jsou ohroženy sociálně patologickými jevy. Jeho náplň je zaměřena na volný čas dětí a funguje na principu kamarádského vztahu jednoho dítěte a jednoho dobrovolníka. Dětem může program prospět z mnoha důvodů, hlavně pak těm, kteří například nemají kamarády, jsou osamělé, jsou z rodin, které příliš nefungují, nemají volnočasovou náplň nebo se neumí uplatnit ve své vrstevnické skupině. První skupinou, která může tento program využít, jsou **děti ulice**, které aktuálně žijí na ulici a jejich život, je ovlivněn zkušeností z ulice. Takto žijící děti jsou ty, které převážnou část času tráví na ulici, mimo své rodiny nebo žádné rodiny nemají a kontakt s dospělými mají velmi zřídka. Druhou skupinou jsou **děti na ulici**, které pobývají na ulici v době školního vyučování nebo zde tráví více svého denního **volného času**, ale vrací se v noci domů. Jsou v kontaktu se svou rodinou a na ulici se snaží vydělat nějaké peníze (*Kraus, B. Sociální pedagogika, Brno, 2004*). Vztah s dobrovolníkem je pro ně mnohdy první příležitostí, jak poznat kamarádství, cítit něčí zájem, něco zajímavého zažít. Dětem i dobrovolníkům je nabízeno – Přátelství, Pomoc, Péče, Prevence, a Podpora, tedy 5 P. Náplň schůzek je to, co dítě i dobrovolníka baví a zajímá – sport, kultura nebo výtvarná činnost. Dobrovolníky jsou osoby starší 18 let, často studenti, kteří musí projít psychologickými testy a několikadenním výcvikem, který je zaměřen na sebepoznání a práci s představou, s jakým dítětem by se chtěli scházet. Program řídí koordinátor, který je k dispozici oběma stranám i rodičům.

Tento program funguje v ČR od roku 1996, kromě Prahy existuje ještě v dalších 11 městech a byl inspirován americkým programem Big Brothers a Big Sisters, který funguje v mnoha zemích světa. Podle výsledků studie (účast 959 dětí ve věku 10 – 16 let) provedené ve Spojených státech se:

1. o 46 % zmenšila pravděpodobnost užívání návykových látek
2. o 27 % zmenšila možnost abúzu alkoholu
3. o 37 % snížilo záškoláctví
4. zlepšily výsledky dětí ve škole
5. vzrostla důvěra v jejich školní práci
6. o 1/3 se snížila pravděpodobnost násilného chování
7. zlepšily se vztahy v rámci rodiny (lhaní apod.)

V ČR zatím žádná podobná studie nebyla provedena, ale zatím neoficiální výsledky prováděných interview ukazují, že došlo ke změnám v postojích a chování u dětí, hlavně v oblasti sebehodnocení, ve vztahu ke škole, k vrstevníkům a k rodině. Dostatek dobrovolníků i důvěra rodičů, dětí i psychologů prokázaly, že tato činnost má svůj význam pro děti i dospělé v efektivním zajištění **volného času** (Kraus, B. *Sociální pedagogika II, Brno 2007*).

4.2 Práce s delikventní mládeží

V úvodu této kapitoly uvedu jen pro informaci zajímavý článek z denního tisku, který mě zaujal. Informoval o vzniku **Poradny pro oběti trestných činů** v probačním domě ve Frýdku-Místku, což považuji za velice užitečnou a záslužnou pomoc lidem, na jejichž osudu se podepsal pachatel trestné činnosti a nejednou jsou těmito pachateli právě mladí delikventi. V článku je dále uvedeno: „Ve Frýdku-Místku totiž stojí jediný probační dům v celé republice. Díky těmto prostorám ve městě také mohla Probační a mediační služba ČR ve spolupráci s Občanskou poradnou Centra nové naděje otevřít poradnu obětem trestných činů. Tento probační dům převedl do majetku probační a mediační služby (PMS) Úřad pro zastupování státu ve věcech majetkových. Místní středisko PMS tuto budovu obývá už několik let, teprve několik týdnů ale funguje „ve svém“. Probační a mediační služba jinak nikde žádné vlastní prostory nemá, její střediska jsou většinou umístěna v soudních budovách nebo na státních zastupitelstvích. Díky rozšířeným prostorám se tak ve Frýdku-Místku mohla například otevřít poradna obětem trestných činů. Právě na poškozené a oběti trestných činů se stále tak trochu pozapomíná, ať už se to týká jejich práv nebo informovanosti. Orgány činné v trestním řízení chtějí, aby tito lidé přišli vypovídat na policii nebo svědčit k soudu, ale nemají čas s nimi řešit jejich utrpení nebo co jim obviněný trestnou činností způsobil za komplikace. Probační a mediační služba se snaží vyplnit právě tyto mezery ve vztahu k poškozenému.

Hlavními cílovými skupinami Probační a mediační služby jsou oběti trestných činů a stejně tak i pachatelé trestné činnosti, přičemž **služba pracuje s dospělými, mladistvými i dětmi do patnácti let**. Vychází přitom z principů obnovující justice, to znamená, že na trestný čin nahlíží jako na významnou sociální událost týkající se pachatele, oběti a dotčené komunity. Každý z nich má své potřeby, ke kterým je nutné nějak přistupovat a zacházet s nimi. U pachatelů trestné činnosti provádí PMS mimo jiné probační dohled. Uplatňuje se především tehdy, když soudce nařídí dohled při

podmíněném odkladu trestu nebo podmíněném upuštění od trestu nebo při podmíněném propuštění z vězení. Někdy může dohled nahradit i pobyt obviněného ve vazbě a služba spolupracuje i s lidmi, kterým soud uložil alternativní tresty, jako jsou například obecně prospěšné práce. *U mladistvých delikventů přitom působí co nejvýchovněji. Snaží se tyto mladé lidi vést k pochopení všech důsledků trestné činnosti a motivovat je k převzetí odpovědnosti za škody, které svým jednáním způsobili.* Zároveň se snaží také pomoci zmírnit následky trestné činnosti pro poškozené. Probační dohled je na jedné straně kontrola dodržování podmínek uložené zkušební doby, stejně tak ale působí i jako účinná podpora a pomoc klientovi směřující k tomu, aby vedl řádný život, dostal podmínkám, které stanovil soud a vyřešil problémy, které ho k páchání trestné činnosti vedly. Probační úředník nebo asistent nejenže průběžně ověřuje, jak klient žije, ale také mu nabízí podporu a pomoc. Může jít například o pomoc při hledání a udržení si práce, pomoc s vyhledáním odborníka na léčbu závislosti nebo pomoc s vyřešením otázky, jak nahradit škodu, kterou klient svou trestnou činností způsobil.

Mediací pak PMS zprostředkovává mimosoudní řešení trestního konfliktu mezi poškozeným a pachatelem za účasti mediátora. Při mediačním jednání mají obě strany možnost vyjádřit své pocity, očekávání a potřeby vzniklé v souvislosti s případem. Především pak takové jednání umožňuje dohodu o rychlém a přijatelném vyrovnání. Mediace je pro obě strany dobrovolná. Výsledky mediačního jednání však může soudce nebo státní zástupce zohlednit ve svém rozhodnutí a může například zastavit trestní stíhání nebo navrhnout alternativní opatření. Veškerá činnost PMS je bezplatná.

V rámci „*Systému včasné intervence*“ bylo ve Frýdku-Místku také podepsáno společné prohlášení o spolupráci. Tento systém představuje propojení mezi subjekty, které řeší problematiku delikventní mládeže. Systém slouží k rychlému předávání informací prostřednictvím elektronických médií. Toto prohlášení podepsali zástupci Okresního soudu ve Frýdku-Místku, zástupci města, vedoucí územního odboru služby kriminální policie a vyšetřování Policie ČR a vedoucí střediska probační a mediační služby ve Frýdku-Místku. Systém včasné intervence je projekt, který spustilo Ministerstvo vnitra a má pomoci delikventní mládeži. Základem tohoto systému je propojení policie, orgánů sociálně-právní ochrany, orgánů justice a dalších subjektů (zdravotnická a školská zařízení atd.). Tento systém umožní jednodušším způsobem výměnu potřebných dat mezi zapojenými subjekty a můžeme tak včas podchytit případné adepty pro trestnou činnost a umožnit jim, aby se tohoto chování vyvarovali. Díky přístupu školských zařízení do systému budou moci i školy patřičně reagovat na tuto mládež. Tento systém se neustále rozšiřuje do více měst a cílem tohoto projektu je rychlá a účinná pomoc klientovi (dítěti, rodině), a to pomocí koordinované spolupráce institucí účastných na péči o rizikové nebo delikventní děti. Projekt je složen ze dvou úzce provázaných částí. Jednou je informační propojení institucí a druhou je kvalitní práce s klientem, jeho rodinou a komunitou, včetně koordinované spolupráce institucí mezi sebou. Zvýšená pozornost bude věnována období před spácháním trestného činu, kdy existuje řada signálů o problematickém chování nebo prostředí v okolí dítěte. *V tomto pojetí by měl projekt působit skutečně preventivně.*

Trestná činnost mládeže v okrese Frýdek-Místek v roce 2008

počty trestných činů mládeže	do 15 let	od 15 do 18 let
prodej drog	8	9
vloupání	3	30
krádeže	6	30
loupeže	10	17
pohlavní zneužívání	0	2
ostatní	6	52
celkem	33	140

Zdroj: (*Týdeník Frýdecko-Místecko ze dne 10. 2. 2009*)

A z jakých popudů může například kriminalita mládeže vznikat? Tak například méně přizpůsobivým jedincům můžou nastat problémy při zařazování do pracovního procesu po skončení školy. Určitou skupinu trestných činů tvoří také zločiny z chudoby, ale i blahobytu, kdy si rodiče své děti kupují. Jisté problémy má i mládež vyrůstající v dětských domovech, která se těžko začleňuje do společnosti. Roste i počet organizovaných skupin nezletilých ze zahraničí. Je to snad tím, že páčání trestné činnosti je u nás tak snadné?

Výzkumní pracovníci z pražského Institutu pro kriminologii a sociální prevenci argumentují ve prospěch rozšíření hranic trestních sankcí tím, že:

- dětská kriminalita znepokojivě narůstá
- kriminální činy dětí jsou stále brutálnější a stále častěji jsou prováděny organizovaně
- po tvrdších sankcích volá veřejnost
- ve výchovných ústavech se delikventní děti setkávají s méně narušenými dětmi a nepříznivě je tak ovlivňují
- děti jsou dnes psychicky vyspělejší než dříve, mohou tedy být i dříve odpovědné za své činy

4.3 Projekt LATA

O tom, jak by měla společnost zacházet s mladistvými pachateli trestných činů nebo s mladými lidmi, u nichž je vysoké riziko společenského selhání, se vedou diskuse na odpovědných ministerstvech, mezi odborníky i v médiích. Odborná veřejnost je již dostatečně seznámena s alternativami trestu odnětí svobody, jež se užívají v západním světě (probace jinak také dohled, narovnání mezi pachatelem a obětí, veřejně prospěšné práce, návštěva denní center apod.). Devastační účinky klasického věznění na osobní

vývoj zejména mladistvých pachatelů jsou dnes také všeobecně uznávány. Novely našeho trestního zákoníku už poskytují právní prostor pro humánnější a účinnější postupy. Mezi první pokusy o institucionální zajištění patří právě **Projekt LATA**. Je to dílo několika nadšenců. Realizátorem projektu je v současnosti stejnojmenné studentské občanské sdružení. Dobrovolníci pracují přímo v terénu s ohroženými mladými lidmi a rizikovou mládeží. Na vzniku projektu se podílelo mnoho právníků, kurátorů, psychologů, ale i studentů sociální práce, kteří pracují převážně jako dobrovolníci. Supervizorem a konzultantem byl od počátku vzniku vedoucí Denního sanatoria Horní Palata a učitel katedry sociální práce Filosofické fakulty UK v Praze PhDr. Oldřich Matoušek, jehož kniha „*Práce s rizikovou mládeží, Projekt LATA a další alternativy věznění mládeže*“, mě při psaní této diplomové práce hodně inspirovala.

Snad nejtěžším problémem při práci s rizikovou mládeží bylo rozhodnutí, zda pracovat ve skupinách, nebo zvolit jinou formu. Mládež se přirozeně do skupin sdružuje, ale vytvořit ve skupině rizikových mladistvých kultivovanou atmosféru je velmi obtížné. Principem je tedy vytvoření párů **dobrovolník** a **klient**. V tomto programu dobrovolníkům nikdo nepředepisuje, co má s klientem dělat. Některá dvojice spolu sportuje, jiná se věnuje horolezectví, někdo chodí na procházku s klientčíným dítětem. Jsou i dvojice, které si najdou společnou brigádu. Jediné k čemu se klient i dobrovolník zavazují, že budou určitou dobu trávit spolu, většinou je to šest měsíců. Dobrovolníci musí mít pro tuto práci silný motiv, musí projít školením pro práci s rizikovou mládeží. Jsou to většinou studenti humanitních oborů, kteří za práci nic nedostávají. Práce v tomto programu jim poslouží jako praxe, kterou většina škol vyžaduje a své vlastní zkušenosti mohou využít při psaní seminárních, bakalářských nebo diplomových prací. Je to tedy oboustranně užitečně využitý volný čas. Někteří dobrovolníci se setkali s otázkou laické veřejnosti, zda nemají strach při představě, že budou pracovat s nebezpečnými pachateli trestných činů. Takové otázky většinou souvisí s domněnkou, že klienty Laty jsou nevypočitatelné, krvelačné bestie. Takové pachatele jako klienty nepřijímají, jsou pečlivě vybíráni. Ke klientům, u kterých předpokládají nějaké těžkosti, se přidělují dva dobrovolníci. Standardním klientem je mladý člověk ve věku 15-18 let s rizikovým temperamentem, který podlehl díky partě, špatné příležitosti nebo ho na scesti dovedla nuda. Z toho, že některé dvojice spolu vydrží místo dohodnutých šest měsíců i dva roky, je jasné, že byl v těchto případech pro obě strany kontakt přínosný. I přes tyto dobré zkušenosti se dobrovolníkům doporučuje zůstat v jakési anonymitě, tím že klientům nesdělí osobní údaje vedoucí k vypátrání, předchází tak nedomluveným a nechtěným kontaktům.

A jaký je vlastně význam slova LATA? Nejznámější „překlad“ takto složených písmen je Laskavá Alternativa Trestu Adolescentů. Má ale i další význam. Lata znamená ve staré češtině osobu, která porušuje zákon. Do novodobé češtiny z tohoto slovního základu přežilo jen sloveso „prolátnout“ ve významu prozradit. Původně slovo prolátnout znamenalo probít se z vnitřku ven. Dokonce vzbuzuje i další asociace „dát někoho do latě = přivést ho k pořádku“. „Laťák“ je také nedospělý les, starý maximálně 20 let a stromy z něj se používají k výrobě latí. Dobrovolníci si také jeden

čas spontánně říkali „látači“, tj. ti, kteří zacelují mezeru v sociální podpoře poskytované rizikové mládeži.

Klienti se o projektu LATA dozvídají například od kurátorů, kteří je kontaktují ve věznicích krátce před skončením výkonu trestu odnětí svobody, mladiství klienti jsou zařazováni na doporučení kurátorů z oddělení péče o dítě. Klienty jsou třeba ti, jenž byli vychováni v rodině, kde jim všechno prošlo. Stává se to v rodinách, kde se o dítě nikdo moc nestará, v rodinách, kde je zdánlivě všeho dost, hlavně pak peněz a dobrých styků. V takové rodině se problémy řeší tzv. obratem ruky. Když dítě nechodí do školy, napíše se falešná omluvenka v horším případě, třeba když potomek někomu poškodí auto, najdou se peníze na zaplacení škody a podplacení policie. V těchto případech chybí autorita a opravdový zájem na osudu dítěte. Rodič má připravit dítě na samostatný život ve společnosti, proto mu musí zprostředkovat poznání i uznání přiměřených společenských pravidel. Projekt LATA sází na nový typ autority, na autoritu staršího vrstevníka. Taková autorita může být bližší než distancovaná autorita starší generace, může být bezprostřednější a účinnější. Nejefektivnější způsob učení je učení nápodobou. Nejochotněji se učíme od těch, kdo jsou ve vedoucím postavení skupiny, kterou sami uznáváme (Matoušek, O., 1996, s. 74).

4.4 Zákonné normy

V úvodu této kapitoly stojí za zmínku výběr z historických norem:

Zákon o trestním soudnictví nad mládeží (1931) z dob Rakousko-Uherska stanovil věkovou hranici trestní odpovědnosti na 14 let. Pod touto hranicí mohly být ve věku od 12 do 14 let děti odsuzovány k ochranné výchově nebo k pobytu v léčebném ústavu jen za čin, který se u dospělých trestal trestem smrti nebo doživotním vězením. Trestné činy mladistvých (14-18 let) byly na rozdíl od trestných činů dospělých označovány jako provinění, za což mohly být pokárány soudem nebo bylo jejich potrestání přenecháno rodině nebo škole.

Zákon o ochraně dětí před nevhodnými zábavami (1922) bránil účasti mládeže na hazardních hrách, tanečních zábavách, zakazoval mládeži kouření a požívání alkoholických nápojů.

Zákon o právu rodinném (1949) zavedl rovná práva obou rodičů vůči dítěti. Vypočítával případy, kdy je možné dítě rodičům odejmout a deklaroval povinnost státu účastnit se na výchově dětí.

Zákon o sociálně-právní ochraně dětí (1952) zřizoval úřadovny ochrany mládeže jako justiční orgány občansko-právních soudů na každém okrese. Tyto orgány mohly nezávisle na soudech rozhodovat o umístění dítěte do ústavní péče. V zákoně byla upravena ochrana dětí, jež nejsou v péči rodičů.

Trestní zákon a Trestní řád (1950) zvýšil hranici trestní odpovědnosti mládeže na 15 let. U mladistvých pachatelů dovoloval použití ochranné výchovy a ochranného

lечения. Šlo o výchovu ústavní, která mohla trvat do doby zletilosti a mohla být soudem prodloužena až do 21 let.

Školský zákon (1953) definoval typy mimoškolních výchovných zařízení. Byly to dětské domovy, dětské domovy se zvýšenou výchovnou péčí, záchytné domovy a domovy pro mládež vyžadující zvláštní péči (*Matoušek, O., 1998, s. 293*).

V současné době je stále diskutované téma, od kolika let by měl být člověk trestně zodpovědný. Jestliže při spáchání nějakého protiprávního jednání osobou mladší 15 let řekne policie sdělovacím prostředkům, že věc musela být odložena pro nízký věk pachatele, vzbuzuje to u veřejnosti mylný pocit, že se tento případ už dále neřeší. Zákon sice hovoří o hranici 15 let a trestní odpovědnosti, ale to je právě to nízké právní vědomí, kdy se lidé mylně domnívají, že pokud dítě do tohoto věku něco spáchá, je naprosto nepostižitelné. Výchovné prostředky vůči dětem existují, i když nemůže pochopitelně jít do výkonu vazby ani do výkonu trestu. Celý případ je šetřen tak, jakoby ho spáchal dospělý s tím rozdílem, že pro nízký věk pachatele je pak odložen. Je to jen právní formulace, ale trest následuje. Může mu být soudem nařízena ochranná výchova, může být dán do ústavní výchovy nebo se s ním speciálně pracuje. Pocit beztrestnosti dětí je ve veřejnosti doslova zakořeněn. V tomto směru by se mělo právní vědomí nejen dospělých, ale i dětí více prohloubit. Podle koordinátorů prevence kriminality je právě v této oblasti nutné zlepšit prezentaci postihů mladistvých pachatelů. Vzhledem k tomu, že se u této skupiny delikventů zvyšuje brutalita, musí být prezentovány tak, aby bylo zřejmé, že postihy kriminality mladistvých existují. Především je nutné stále zdůrazňovat „Zákon o rodině“, ze kterého jasně vyplývá rodičovská zodpovědnost za rozumový a mravní vývoj dítěte. Zároveň je zde uzákoněno, že rodiče mají být svým osobním životem a chováním příkladem svým dětem.

Zákon o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže

Od 1. ledna 2004 platí nový zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů, (dále jen „ZSVM“), který nově upravuje problematiku delikvence mládeže. Smyslem nové právní úpravy v samostatném kodexu je komplexně upravit hmotněprávní i procesněprávní aspekty trestání mladistvých, nově konstituovat systém speciálních soudů mládeže a jasně vymezit účel reakce státu na trestnou činnost mládeže. Dítětem se podle ZSVM rozumí osoba, která v době spáchání trestného činu nedovršila patnáctý rok svého věku, a nebude podle zákona trestně odpovědná. Důležité je, že vůči dítěti, které spáchalo čin jinak trestný, zákon umožňuje použít vhodné reakce v podobě opatření směřujících k nápravě i ochraně. Tato opatření budou ukládána soudem v občanském soudním řízení.

Podle platného § 93 ZSVM je tak sice umožněno dětem mladším patnácti let, které se dopustí činu jinak trestného, uložit některá opatření (dohled probačního úředníka, zařazení do terapeutického, psychologického nebo jiného vhodného výchovného

programu ve středisku výchovné péče a ochranou výchovu), ale jejich účinnost není zcela dostačující. Šetření prováděné v rámci grantového projektu Ministerstva vnitra ČR poukázalo na negativní výsledky institutu ochranné výchovy, kdy mladiství, kterým byla uložena, vykazovali téměř 100% kriminální recidivu. Problémem je, že při pobytu v kolektivních zařízeních nemají mladí jedinci potřebné emocionální vazby na rodiče a k vychovatelům si nedokážou vytvořit hlubší citový vztah. Nedostatečná je pak rovněž jejich integrace do společnosti.

Také podle soudní praxe byla ochranná výchova v minulosti ukládána pouze v malém počtu případů (zhruba 1% ročně ze všech odsouzených mladistvých pachatelů). Ve většině kauz soudy upřednostňovaly před možným nařízením ochranné výchovy uložení ústavní výchovy. Často se tak poukazovalo na špatnou náplň programu ochranné výchovy, který nevedl chovance ústavu k osvojení praktických dovedností a samostatnosti, potřebných pro budoucí život. Velkým problémem byla rovněž šikana a vzájemná agresivita chovanců. Jako reakci na nedostatečnou diferencovanost ústavů a chybějící individuální výchovné působení by bylo vhodné zakotvit do právního řádu **ochranou výchovu v rodině**. Zejména rodinná výchova by měla být správnou volbou v případech, kdy děti páchají pouze méně závažné „prohřešky“. Nezbytností je rovněž zajistit dostatek kvalifikovaných pracovníků, kteří by vykonávali nejen dozor nad plněním povinností ochranné výchovy, ale i poskytovali rodině potřebnou pomoc. (*Publikováno v Českém právnickém publikačním a informačním prostoru www.juristic.cz v části Trestní právo - vybraná témata*).

Komentář prezidenta republiky k novému trestnímu zákoníku

„Nový trestní zákon jsem podepsal, ale je třeba říci, že nikoli bez váhání. Reforma českého trestního práva je nezbytná a již dlouho mnozí cítíme potřebu nového **trestního zákoníku**, který by představoval definitivní tečku za dosud platným a mnohokrát (od listopadu 1989 již šedesátkrát) novelizovaným trestním zákonem z roku 1961, který si udržoval pověst jednoho ze symbolů socialistického práva. Nelze však nevidět i některé problémové prvky zákona nového. Je mi například líto, že této změny nebylo využito k razantnějšímu odlišení sazeb pro násilné trestné činy oproti činům nenásilným. Byla to příležitost, jak signalizovat, že si společnost váží života a zdraví člověka více než jiných hodnot. To, že trestní zákon nebude začínat trestnými činy proti republice (jako dosud), ale vraždou a dalšími trestnými činy proti lidskému životu a zdraví, je pouhý kosmetický úkrok, bez jakéhokoli významu pro právní praxi. Za diskutabilní považují snížení hranice trestní odpovědnosti a snížení hranice "dovolené" sexuální aktivity. Mimořádně absurdní je navíc spojování těchto dvou věcí. K těmto změnám došlo bez předchozí veřejné i odborné debaty, jen jako důsledek momentální nálady části Poslanecké sněmovny. To je velmi nešťastné. Hranice 15 let pro trestní odpovědnost má u nás hlubokou tradici i závažné důvody. Snížení hranice povede k posílení alibismu rodičů a ke kriminalizování často velmi nezralých mladých lidí. Nový **trestní zákoník** také příliš nezvyšuje možnost využití takzvaných alternativních trestů. Mnoho občanů

bude i nadále za méně závažné trestné činy trestáno odnětím svobody. To pokládám za chybné řešení, nehodící se pro zákon, který si klade ambice nově definovat celé české trestní právo. Setkávám se s tím velmi často v případě milostí. Zavedení striktně formálního pojetí, bez ohledu na společenskou nebezpečnost trestného činu, může v praxi vést k zahlcení soudů a dalších orgánů činných v trestním řízení nepřehledným množstvím bagatelních případů. Ve spojení s připravovanou rekonstrukcí trestního řádu pak tento nárůst kauz může vést až k otevřenému obchodování s přiznáním výměnou za nižší trest mezi státními zástupci a obviněnými. Trestní zákoník přidává zhruba 60 nových trestných činů a oproti stávající verzi se rozrostl o 120 paragrafů. Nedá se tedy říci, že by znamenal krok ke zjednodušení právního řádu a k dekriminálnímu české společnosti

Přes tyto výhrady jsem se rozhodl **trestní zákoník** podepsat. Nechci riskovat, že jeho případným vrácením zablokují reformu trestního práva. Věřím, že se neodkladně přistoupí k debatě o novelizaci zákona, zejména co se týče věkových hranic spojených s trestním právem“ (*www.ceska-media.cz, komentář Václava Klause, 27.1.2009*).

Na závěr lze konstatovat, i když utěšit nás to opravdu nemůže, že se se stejnými problémy setkávají ve všech zemích a nejen evropských. Ovšem některé státy už přišly na to, že děti a mladiství musí především vědět, že **výsledkem jakéhokoliv špatného chování je trest!**

Praktická část

Pro výzkumnou metodu jsem zvolila formu anonymních dotazníků (viz. příloha č.1), které jsem v průběhu měsíce ledna rozdala třem skupinám respondentů. Dotazník byl sestaven z otázek a odpovědí na základě stanovených hypotéz. Některé odpovědi na otázky nebyly při vyhodnocování použity, protože se jednalo o odpovědi nevýznamné a sloužily pouze k dokreslení dotazníku. Výsledky dotazníkové metody jsou zpracovány procentuálně a jsou zaznamenány v grafech, které jsou dále uvedeny v příloze č.1. Pro svůj výzkum jsem zvolila výběrový soubor ve třech věkově stejných, ale přesto různých skupinách mládeže. Jedna skupina dotazovaných respondentů byli studenti Střední školy veřejnoprávní v Čimicích v Praze 8, jejímž zaměřením je prevence kriminality a krizové řízení. Studenti této školy se většinou ubírají tímto směrem nebo pokračují ve studiích zaměřených na právo. Druhou skupinou byli studenti soukromé Střední odborné školy obor Management turistických služeb v Praze 3, kde studuje mládež, která míří do podnikatelské sféry a bude tak následovat své rodiče. Posledními respondenty byla skupina učňů Středního odborného učiliště oboru kuchař, číšník ve Slaném, které jsem si vytypovala z toho důvodu, že se v tomto kolektivu občas objevují kázeňské problémy. Pokusila jsem se otázky v dotazníku sestavit tak, aby odpovědi na ně co nejvíce vystihovaly rozdílnost názorů jednotlivých skupin na kvalitně strávený volný čas, jestli upřednostňují trávit ho individuálně nebo se raději věnují organizovaným aktivitám, např. v zájmových nebo sportovních střediscích. Několik otázek bylo zaměřených na atmosféru v rodině, vzdělání rodičů a další otázky směřovaly na problematiku vrstevnických skupin, čím se zabývají některé party, které nemají předem stanovené cíle a náplň volného času. Někteří jedinci těchto skupin čekají na nepatrný impuls od ostatních členů skupiny, jehož následky nemusí být zrovna v souladu se společenskými a zákonnými normami, což je názorně zaznamenáno v grafu č. 3 ke třetí hypotéze.

V příloze č. 2 je uvedena ukázka vyhodnocovacího dotazníku Občanského sdružení PRAK, který byl předložen žákům 9. tříd po absolvovaných exkurzích do věznice. Dotazník byl anonymní a vyplnilo ho celkem 244 žáků. Otázky byly zaměřené zejména na téma „*Jak na tebe zapůsobila exkurze do vězení?*“.

Jako příloha č. 3 je uveden graf znázorňující výši dosaženého vzdělání vězňů a jejich rodičů. Tento průzkum byl proveden ve školských vzdělávacích střediscích vězeňské služby. Výzkumnou studii provedli odborní pracovníci a byla zaměřená na výši dosaženého vzdělání žáků (vězňů) a jejich rodičů. Cílem bylo potvrdit hypotézu, že trestnou činnost ve většině případů páchají méně vzdělaní jedinci nebo potomci málo kvalifikovaných rodičů.

Závěr

Pro svůj výzkum jsem zvolila výběrový soubor ve třech věkově stejných, ale přesto různých skupinách mládeže v posledním ročníku studia. Jedna skupina dotazovaných respondentů byli studenti Střední školy veřejnoprávní v Čimicích v Praze 8, jejímž zaměřením je prevence kriminality. Druhou skupinou byli studenti soukromé Střední odborné školy obor Management turistických služeb v Praze 3. Posledními respondenty byla skupina učňů Středního odborného učiliště oboru kuchař, cukrář ve Slaném, které jsem si vytipovala z toho důvodu, že se v tomto kolektivu občas objevují kázeňské problémy. Pokusila jsem se otázky v dotazníku sestavit tak, aby odpovědi na ně co nejvíce vystihovaly rozdílnost názorů jednotlivých skupin na kvalitně strávený volný čas, jestli upřednostňují trávit ho individuálně nebo se raději věnují organizovaným aktivitám např. v zájmových nebo sportovních střediscích. Několik otázek bylo zaměřených na atmosféru v rodině, vzdělání rodičů a další otázky směřovaly na problematiku vrstevnických skupin.

Cílem této práce bylo zjistit, s jakými problémy se potýká mládež, která není přiměřenou autoritou v rodině vedena ke vzdělávání, ke kvalitně naplněnému volnému času a ke vhodnému výběru svých vrstevníků. Jaký podíl na tom má, rodina a škola. Ve své diplomové práci jsem se zaměřila na problematiku chování mladých lidí, na to co nebo kdo, jejich chování ovlivňuje nejvíce. Vzhledem k tomu, že **činitelů ovlivňujících chování mládeže** je celá řada, vybrala jsem si tři, myslím si, že nejdůležitější. První kapitola je věnována rodině. Protože každý jedinec je společensky determinován řadou společenských skupin, mezi nimiž právě **rodina** hraje velkou roli. Psychika člověka je utvářena určitými činiteli a působením určitých příčin. Výchova v rodinném kruhu je pro správný citový vývoj osobnosti velmi důležitá. Protože se lidská povaha z největší části vytváří v prvních letech života, je výchově v raném dětství věnována velká pozornost. Vše, co se do povahy ukládá v těchto prvních letech, se tam klade natrvalo, stává se druhou přirozeností člověka. Velkou roli proto hraje výchova v citově vyváženém rodinném prostředí, kde je významným výchovným činitelem láska k dětem, vzájemné porozumění, harmonický vztah mezi jednotlivými členy rodiny a přirozená, ale také přiměřená autorita rodičů. Je pravdou, že když rodina plní dobře svou výchovnou funkci, je nenahraditelná jakoukoli výchovnou institucí, které přicházejí na řadu v případě, že se objeví některé poruchy rodičovství. Je-li rodina nestabilní, projeví se jako činitel masivně ovlivňující protispolečenské chování mládeže. Chyby v rodinném prostředí zasahují do vytváření negativních vlastností a návyků mladého člověka. I když je správně zvolený druh autority v rodině nebo ve škole, také velmi důležitý, je nutné podotknout, že i tento výchovný aspekt je poražen, jsou-li negativní geny silnější. **Moje první hypotéza se tedy potvrzuje jen částečně, neboť rodina je sice nositelem primární socializace** a kvalitní a přiměřená výchova ve funkční rodině, má velký vliv na stanovení životních cílů mládeže i na stupeň jejich dosaženého vzdělání, což také ovlivňuje výběr povolání. Pravdou je i to, že lidé, kteří nerespektují pravidla ve společnosti a jsou bez vzdělání, mají jen malou šanci na vedení správného způsobu života a na získání dobré práce, za dobré peníze. Lidé, kteří si

zvolili tento způsob života, působí nevyčehvně i na své potomky, ti pak mají zkrleslené představy o plnění povinností, které je v životě čekají. **Přijetí pravidel života stanovených ve společnosti a jejich přizpůsobení se, ale jen kvalitní výchovou ovlivnit nelze. Zde se dostává ke slovu dědičnost**, která ovlivňuje dynamické stránky osobnosti, jako je nadání, temperament, afektivní vzrušivost, ale i extrémní povahové rysy. Polovinu vlastností dědí dítě po otci a druhou po matce, někdy se projevují vlastnosti zděděné i po prarodičích, nicméně **vrozené vlastnosti nervové soustavy mohou vytvářet určité hranice, které nelze ani sebelepší výchovou překročit.**

Volný čas mládeže a jeho naplňování vhodnými aktivitami hraje významnou roli při utváření osobnosti mladého člověka. Kvalitní zabezpečení volného času, může do určité míry kompenzovat případné nedostatky rodinného prostředí. Je dobré když rodiče vedou své děti ke správnému životnímu stylu, který tak reflektuje hodnotovou orientaci člověka, která se utváří na základě aktivit jedince. Není umění posadit dítě k televizi nebo k počítači a mít pocit jistoty, že se venku nedopouštějí něčeho zakázaného. Takto vyplněným volným časem, se děti učí agresi, násilí a neúctě k životu, čehož jsou televizní programy doslova plné. **Proto se potvrdila moje druhá hypotéza, že efektivně strávený volný čas je prevence nezdravého, nemorálního, společensky nebezpečného až deviantního chování mládeže.** Podle mého názoru v tomto směru hraje velkou roli hlavně organizovanost a správně zvolený časový harmonogram volného času. Jako nejdůležitější pro prevenci kriminálního chování je správná motivace pro určité výkony a dovednosti, nejlépe v nějaké zájmové skupině, sportovním klubu nebo zájmovém kroužku. Tyto aktivity jsou realizované s cílem předejít problémům a následkům sociálně patologických jevů, případně minimalizovat jejich negativní dopad. V opačném případě se potvrdilo, že z nudy pramení vyhledávání špatné společnosti s cílem vyplnit volný čas třeba i špatným protispolečenským chováním, někdy i na hranici zákona, jakým je například testování drog, vandalismus nebo sprejství.

Oblíbenost jedince ve skupině a schopnost uzavírat přátelství je podmíněna několika důležitými faktory. Důležité jsou společné zájmy a aktivity v rámci skupiny, čímž se rozvíjejí dovednosti, zejména sociální. Jedinec se učí vycházet s ostatními, přizpůsobit se jim, ale také se prosadit. Z pedagogického hlediska je problematika vrstevnických skupin, organizací a hnutí mládeže důležitá ze dvou důvodů. Jednak by měl mít výchovný pracovník přehled o těchto skupinách, o jejich působení a jakou povahu mají jejich aktivity. Činnost vrstevnických skupin se uskutečňuje převážně ve volném čase. **Jestliže ale vrstevnická skupina nemá předem stanovené cíle nebo určenou nějakou efektivní náplň společně stráveného času** at' už například návštěvou nějakého kulturního zařízení nebo sportovního utkání, **vznikají party z dětí**, které většinu času tráví na ulici. Většinou jsou to děti z méně funkčních rodin, **jejichž chování má delikventní charakter.** Je to způsobeno tím, že si tyto skupiny krátí čas až momentálními nápady, které nemívají nijak zvlášť smysluplnou náplň. Tomuto způsobu chování většinou předchází vzájemné hecování ve skupině, snaha předvést se před ostatními a obstát před vůdcem party i za cenu překročení hranic běžných tabu, tím

mám na mysli i za předpokladu spáchání trestného činu ať už drobnými krádežemi nebo experimentováním s drogou. **Domnívám se, že tímto se potvrzuje moje třetí hypotéza**, že jakým způsobem a s jakými lidmi tráví mládež svůj volný čas, ovlivňuje jejich budoucí řádné zařazení se do společnosti, kde je nutné respektovat stanovená pravidla a normy chování. Pro současnou mládež je běžné, že se zájmům a organizovaným aktivitám spíše nevěnuje, protože to pro ně zřejmě není dost atraktivní, o to dříve ovšem vyhledávají partnerské vztahy.

Resumé

První kapitulu své práce jsem věnovala tématu, jak rodina a výchova v různých typech rodin, ovlivňuje chování dětí a mládeže. Je nesporné, že stále zůstává primární sociální skupinou v procesu socializace dítěte. Rodina je totiž přirozené prostředí, které má na výchovu dítěte největší vliv a plní-li vyváženě všechny své funkce, je nenahraditelná jakoukoli výchovnou institucí, která přichází na řadu v případě, že rodinná výchova selže. Z tohoto prostředí dítě přejímá to, co mu bylo rodiči připraveno. Je-li rodina nestabilní a neplní-li socializačně-výchovnou funkci, projeví se jako činitel masivně ovlivňující protispolečenské chování mládeže. Negativní dopad na chování mládeže má i neúplnost rodiny, její materiální úroveň, ale především to, zda se dítě doma cítí šťastně a bezpečně. Stále více se mi ovšem potvrzuje, že velký podíl, který je jen těžko ovlivnitelný, mají na chování mládeže vrozené předpoklady a dědičné zatížení.

Jestliže bych měla činitele ovlivňující chování mládeže, které uvádím ve své práci, seřadit do pomyslného žebříčku podle důležitosti a začít tím, jak velký význam má v životě mladého člověka rodinné prostředí, ve kterém vyrůstal, musím říci, že se v žádném případě nedá podceňovat. Podporovat se musí hlavně ty rodinné síly, které dospívajícím přinášejí pozitivní životní hodnoty. V případě volného času, který je tématem druhé kapitoly, je to obecně známý fakt, že čím více má mladý člověk zájmů a dobu, která je určena k relaxaci tráví smysluplně, je to nejlepší prevence delikventního jednání. Výběr vrstevnické skupiny, se kterou mládež tráví svůj volný čas, je další nepochybně vlivný faktor, který ovlivňuje chování mladých lidí v dané skupině. Jestliže se jedinec nedokáže začlenit už v dětském věku do kolektivu, není později schopen praktikovat sociální chování a mít bezproblémové vztahy. **Přes všechny faktory, které jsem v textu zmínila, musím konstatovat fakt, že delikvence je dědičná.** Nedá se to však dokázat tím, že se spočítá, kolik procent delikventní mládeže má delikventní rodiče. Tímto výpočtem se dědičnost od vlivu učení a výchovy odlišit nedá. Mezi uznávané důkazní postupy patří studie adoptovaných dětí. Studie prokázaly, že s přibývajícím zkušeností a s přibývajícím věkem vlivu dědičnosti ubývá, nicméně vrozené vlastnosti nervové soustavy mohou vytvářet určité hranice, které nelze ani sebelepší výchovou překročit.

Anotace

Ve své práci jsem se snažila poukázat na důležitost správné a přiměřené výchovy v rodině a zároveň připomenout, že dítě je obrazem svých rodičů. Dále jsem zdůraznila, jak je nutné, aby bylo dítě vedeno ke správnému a efektivnímu využití svého volného času. V tomto směru se dá dobrou volbou a patřičnou podporou ze strany rodičů, částečně předejít sociálně-patologickému chování dětí a mládeže. Pokud nemá jedinec už od dětství možnost být součástí vhodné vrstevnické skupiny, ve které trénuje sociální chování a dovednosti, může to mít později vliv na jeho bezproblémové vztahy a zařazení do společnosti. V tomto směru hraje nepostradatelnou roli také prevence zaměřená na vědomí dětí a mladistvých, kteří musí vědět, že výsledkem jakéhokoliv špatného chování je trest. Jsou však určité hranice v oblasti dědičnosti, které nelze překročit ani sebelepší a přiměřenou výchovou, ani správně využitým volným časem, dokonce ani správně zvolenými vrstevníky. Delikvence je totiž jedna z vlastností, která je dědičná.

Klíčová slova

rodina, rodiče, škola, výchova, činitel, dědičnost, chování, autorita, volný čas, zájmová činnost, média, prevence, motivace, vrstevnická skupina, dítě, mládež, morálka, delikvence, trestná činnost, vzdělanost, pedagog, kriminalita, výchovná zařízení, kriminologie, sociálně patologické chování, výchovný program, agresivita, pedagogika volného času, školní kolektiv

Annotation

In his work am try refer to importance correct and adequate upbringing en famille and at the same time remind, that the child is picture his parents. Further am accented, how is necessary, to was child guidee to correct and efficient usage his of free time. In this direction puts good option and due promotive edgewise parents, in part precede social-pathological behaviour puppy fat and youth. If hasn't individual already from a child possibility belong fit peer insider, in which trains social behaviour and acquirements, can it later affect on his troublefree terms and enlistment to the companies. In this direction plaies indispensable role also prevention bent for information puppy fat and youthful that the have to know, that the result any bad behaviour is punishment. Are however definite limits in the area heredity that the it is impossible cross nor themselves - better and adequate upbringing, nor well used free sometimes, even nor well elect contemporaries. Offender is namely one from feature that the is hereditary.

Keywords

family, parents, school, upbringing, factor, heredity, behaviour, authority, spare time, hobbytry, Media, prevention, motivation, peer group, child, youth, morale, offender, criminality, culture, pedagogue, criminality, educational facilities, criminology, social morbid behaviour, educational programme, aggressiveness, pedagogy of free time, school team

Seznam použité literatury:

1. ADAMOVÁ, L., DUDÁK, V., et al., *Základy filosofie a etiky*, Fortuna, 2002, 149 s., ISBN 80-7168-772-3
2. BOUČKOVÁ, T., *Rok kohouta*, Odeon, 2008, 332 s. ISBN 978-80-207-1263-9
3. DUNOVSKÝ, J. et al., *Sociální pediatrie. Vybrané kapitoly*, Praha Grada Publishing, 1999, 279 s. ISBN 80-7169-254-9
4. GJURIČOVÁ, J., *Aktuální stav a východiska ke snižování trestné činnosti dětí a mládeže*, České vězeňství, 1999, č. 4, s. 15
5. KRAUS, B., *Sociální pedagogika II.*, IMS Brno, 2007, s. 77
6. KRAUS, B. et al., *Středoškolská mládež a její svět na přelomu století*, Paido Brno, 2006, 156 s. ISBN 80-7315-125-1
7. KRAUS, B., POLÁČKOVÁ, V., et al., *Člověk-prostředí-výchova, K otázkám sociální pedagogiky*, Paido Brno, 2001, 199 s. ISBN 80-7315-004-2
8. MATOUŠEK, O., a KROFTOVÁ, A., *Mládež a delikvence*, Portál, 1998, 336 s. ISBN 80-7178-226-2
9. MATOUŠEK, O., MATULOVÁ, A., et al., *Práce s rizikovou mládeží*, Portál, 1996, 88 s., ISBN 80-7178-064-2
10. MÚHLPACHR, P., *Sociální patologie*, Brno, 2001, 104 s., ISBN 80-210-2511-5
11. NAKONEČNÝ, M., *Úvod do psychologie*, Academia, 2003, 507 s. ISBN 80-200-0993-0
12. PODLAHOVÁ, L., *První kroky učitele*, Triton, 2004, 223 s., ISBN 80-7254-474-8
13. ŘÍČAN, P., a PITHARTOVÁ, D., *Krotíme obrazovku*, Portál, 2003
14. Časopis *Psychologie dnes*
15. www.juristic.cz

16. www.poradnaindigo.cz

17. www.vscr.cz

18. www.ceska-media.cz

Seznam příloh

Příloha č. 1 Ukázka výzkumného dotazníku s vyhodnocovacími grafy (5 stran)

Příloha č. 2 Graf výzkumné studie vzdělávacího střediska

Příloha č. 3 Ukázka dotazníku Občanského sdružení PRAK (2 strany)

Ukázka anonymního výzkumného dotazníku pro 3 různé skupiny mládeže.

Integrovaná střední škola Slaný - učební obor kuchař, číšník

Soukromá střední škola KVARTA, Praha 3 - obor management a turistické služby

Střední škola veřejnoprávní TRIVIS, Praha 8 - prevence kriminality a krizové řízení

Anonymní dotazník pro 3 různé skupiny mládeže.**Vybranou odpověď prosím zakroužkujte.****1. Vaše rodina je?**

- a) úplná (otec i matka)
- b) neúplná
- c) rekonstruované (nevlastní matka, nevlastní otec)
- d) jiné (např. prarodiče, příbuzní)

2. Jaký máte s rodiči vztah?

- a) velmi dobrý, ve všem mě podporují
- b) myslím, že dobrý
- c) průměrný, s občasnými hádkami
- d) horší, spíše mě nechápou

3. Jste:

- a) dívka
- b) chlapec

4. Vaše rodinná atmosféra je:

- a) doma panuje klid a pohoda
- b) občasné, méně významné problémy
- c) časté problémy
- d) atmosféra je neúnosná, raději jsem mimo domov

5. Vzdělání vašich rodičů je:

<u>matka</u>	<u>otec</u>
a) základní	základní
b) vyučena	vyučen
c) střední	střední
d) vysokoškolské	vysokoškolské
e) žádné	žádné

6. Zaměstnanost rodičů:

- a) oba pracují
- b) jen jeden z rodičů
- c) oba jsou nezaměstnaní

7. Jaký máte školní prospěch?

- a) velmi dobrý
- b) průměrný
- c) podprůměrný

8. Školní docházku máte?

- a) pravidelnou

- b) občas nejdu
  - c) neomluvené absence
- 9. Svůj volný čas trávím:**
- a) organizovanou zájmovou činností (sport)
  - b) jinou zájmovou činností (hudba, tanec apod.)
  - c) neorganizovaně (sám u televize, počítač, četba apod.)
  - d) venku s partou, s kamarády, večerní zábava
  - e) mám málo volného času - popiš důvody
- 10. Přiměli vás k zájmovým aktivitám rodiče?**
- a) ano
  - b) ne
  - c) někdo jiný (učitel, kamarádi, známí)
- 11. Máte pocit, že svůj volný čas trávíte smysluplně?**
- a) ano
  - b) dal by se trávit i efektivněji
  - c) nevdá mi, že se občas nudím
- 12. Máte ve svém okolí možnost zájmových aktivit?**
- a) ano, nabídka je široká
  - b) ne, musím dojíždět
  - c) nikam nechodím
- 13. Trávíte většinu volného času s partou vrstevníků?**
- a) ano
  - b) ne
- 14. Jestliže jste na ot. č. 13 odpověděl ANO, máte předem určený plán, co budete dělat (jdete na fotbal nebo jiný sport, na diskotéku apod.)?**
- a) ano, plán máme určený dopředu
  - b) ne, necháváme to, až co nás napadne
  - c) většinou jen zaháníme nudu
- 15. Dopustili jste se někdy něčeho, co by bylo na hranici zákona?**
- a) ano
  - b) ne
- 16. Jestliže jste na ot. č. 15 odpověděl ANO, bylo to protože:**
- a) nechal jsem se vyhecovat
  - b) chtěl jsem se předvést před ostatními
  - c) přiměla mě k tomu životní situace
- 17. Kde se ve volném čase cítíte lépe?**
- a) v zájmové skupině (sportovní klub nebo jiný oddíl)
  - b) sám doma
  - c) venku s partou
  - d) s přítelkyní - s přítelem

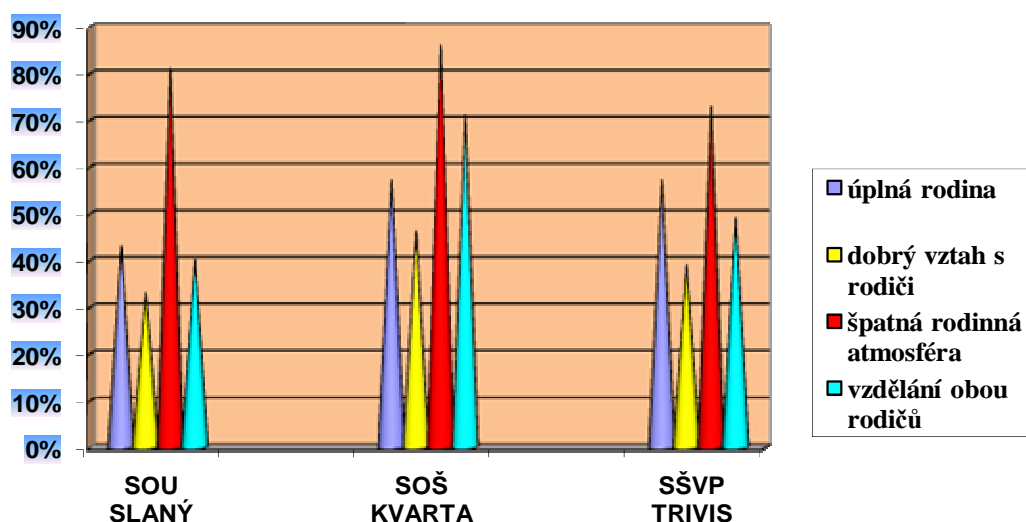
Děkuji za čas strávený nad dotazníkem.

**Studentka magisterského studia
Fakulta humanitních studií, obor sociální pedagogika**

Legenda k vyhodnocení grafů

Graf č. 1 k první hypotéze

Graf znázorňuje odpovědi na otázky uvedené v dotazníku, týkající se úplnosti rodiny, vztahů v rodině a vzdělání rodičů. Do výzkumu pomocí anonymních dotazníků byly zvoleny tři různé skupiny respondentů.

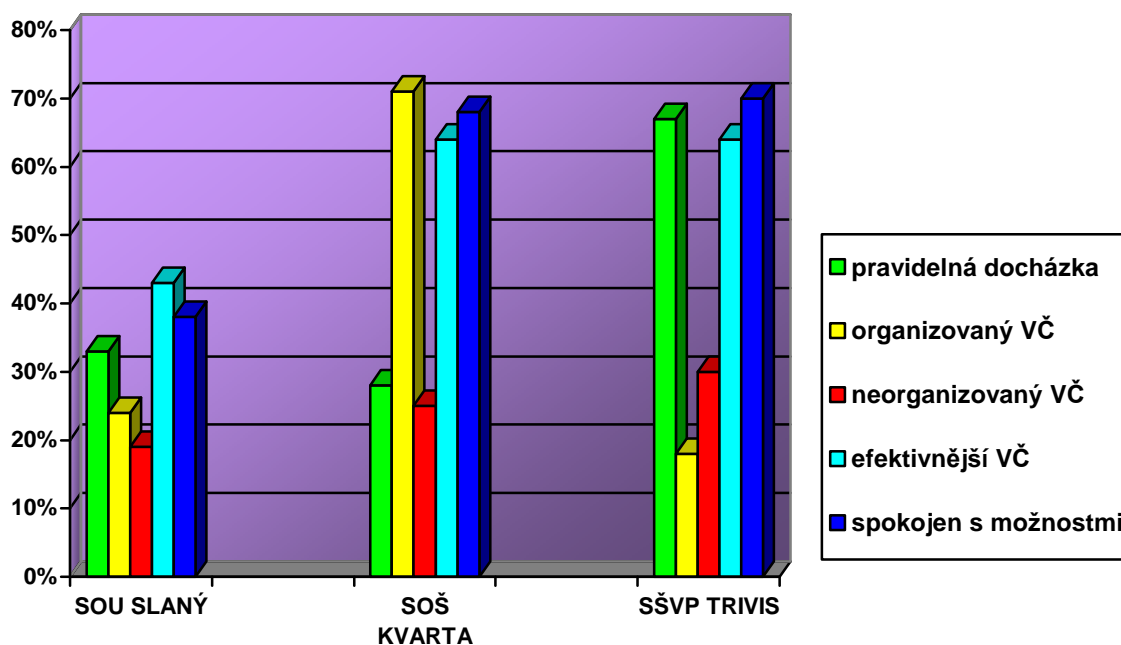

	SOU	SOŠ	SŠVP
úplná rodina	43%	57%	57%
dobrý vztah s rodiči	43%	60%	39%
špatná rodinná atmosféra	81%	86%	73%
vzdělání obou rodičů	40%	71%	45%

Průměrně pouze polovina dotazovaných ze všech tří skupin žije v úplné rodině. Značný rozdíl se projevil v otázce na dobrý vztah s rodiči. Poměrná shoda vyšla u dotazu ohledně špatné rodinné atmosféry. U otázky na vzdělání se počítali oba rodiče dohromady a sečetly se nejvíce zastoupené odpovědi (SŠ a VŠ). Nejvyšší vzdělání mají rodiče studentů SOŠ se zaměřením na management. Z toho usuzuji, že jsou rodiče příliš zaměstnaní a proto v této skupině převládá špatná rodinná atmosféra.

Graf č. 2 k druhé hypotéze

Graf znázorňuje zpracované odpovědi na otázky týkající se problematiky efektivity volného času mládeže a přístup k organizovaně tráveným aktivitám.

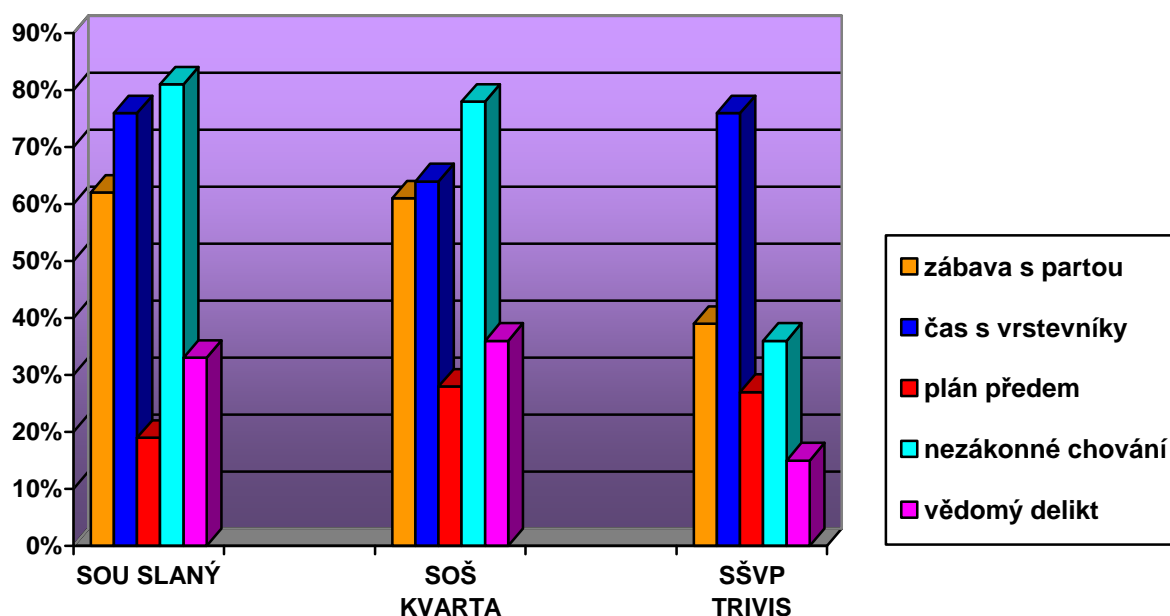
	SOU	SOŠ	SŠVP
pravidelná docházka	33%	28%	67%
organizovaný VČ	24%	71%	18%
neorganizovaný VČ	19%	25%	30%
efektivnější VČ	42%	64%	64%
spokojen s možn. VČ	38%	68%	70%

Výsledky tohoto výzkumu dokazují, že více než polovina respondentů obou středních škol si uvědomuje, že by mohli volný čas trávit efektivněji. Pouze jedna skupina upřednostňuje volný čas trávený organizovaně, při nějaké zájmové aktivitě. Skupina dotazovaných z menšího města není na rozdíl od skupin z Prahy příliš spokojena s možnostmi výběru volnočasových aktivit ve svém okolí. S přístupem k povinnostem jsou na tom nejlépe studenti SŠVP, která je zaměřena na prevenci kriminality a proto se domnívám, že je na této škole všeobecně přísnější režim.

Graf č. 3 ke třetí hypotéze

Graf znázorňuje chování mládeže ve vrstevnických skupinách, jakou si volí náplň volného času pod vlivem party.

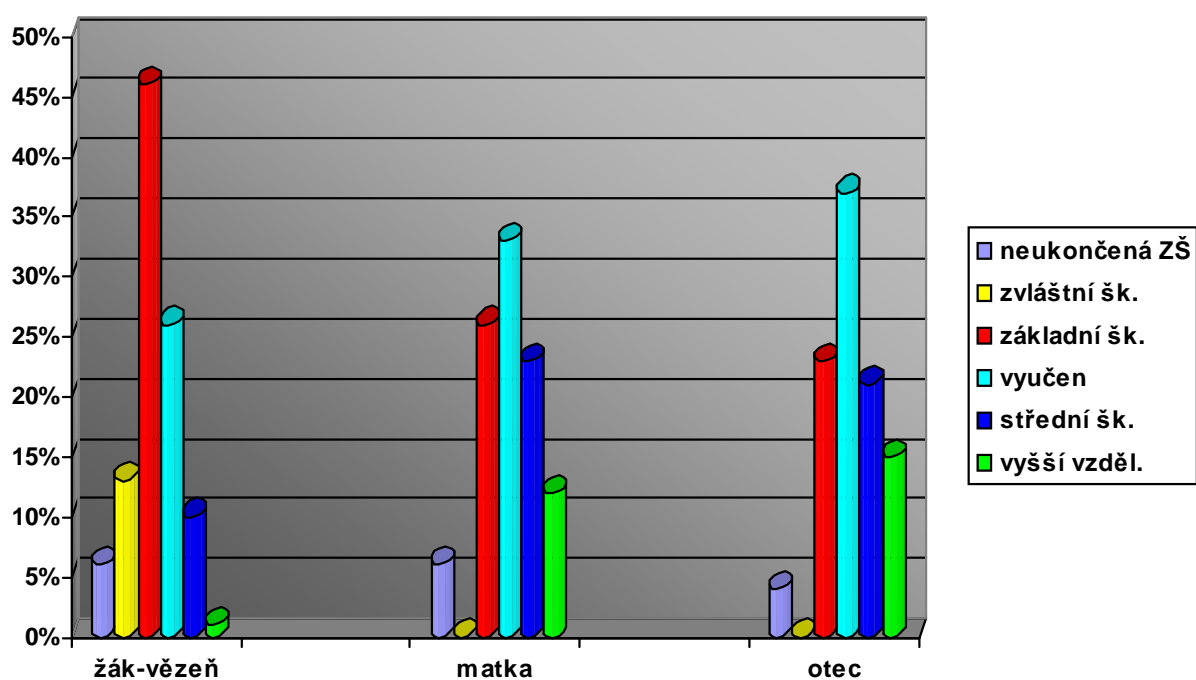
	SOU	SOŠ	SŠVP
zábava s partou	62%	61%	39%
čas s vrstevníky	76%	64%	76%
plán předem	19%	28%	27%
nezákonné chování	81%	78%	36%
vědomý delikt	33%	36%	15%

Ve dvou skupinách tráví více než polovina lidí většinu volného času s partou vrstevníků, což je v tomto období celkem běžný jev. Menší procento mladých lidí si určuje dopředu plány pro volný čas. Nestanoví si žádné cíle, spíše čekají na nějaký impuls od ostatních. Tato bezcílná činnost, která vede především k nuditě, může sklouznout k nezákonnému chování. O tom svědčí i procentuální výsledky výzkumu k otázce zda se někdy dopustili nezákonného jednání. Vysoké procento kladných odpovědí je u skupiny SOU a SOŠ v porovnání s procentem u skupiny SŠVP. Potvrzují to i odpovědi na otázku „co je k tomu vedlo“, kdy z odpovědí vyplývá, že v mnoha případech šlo o delikt vědomý, pod vlivem nevhodné zábavy.

Příloha č. 2

Ve školských vzdělávacích střediscích vězeňské služby byla odbornými pracovníky provedena výzkumná studie, zaměřená na dosažené vzdělání žáků (vězňů) a jejich rodičů. Cílem této studie bylo potvrdit nebo vyvrátit, zda mají trestnou činnost na svědomí spíše méně vzdělaní jedinci nebo potomci málo kvalifikovaných rodičů. Na trestné činnosti se ve větší míře skutečně podílejí méně vzdělaní pachatelé.

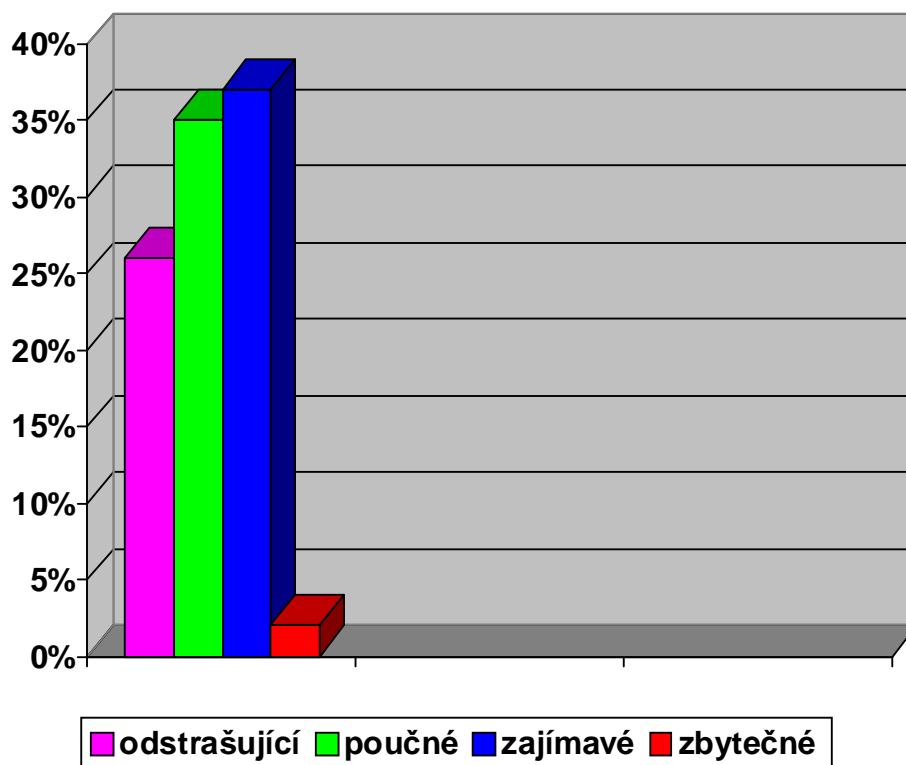
Graf č. 1 Nejvyšší dosažené vzdělání vězňů a jejich rodičů

Poznámka: Vzdělání rodičů typu zvláštní škola nebylo sledováno

Ukázka vyhodnocovacího dotazníku Občanského sdružení PRAK, který byl předložen žákům 9. tříd po absolvovaných exkurzích do věznice. Dotazník byl anonymní a vyplnilo ho celkem 244 žáků.

Graf znázorňuje vyhodnocení otázky č. 1. *Jak na tebe zapůsobila exkurze do vězení?*

Otázka č. 2. *Jaké další téma by tě zajímalo?*

ženské věznice, věznice pro mladistvé, beseda na téma AIDS, sexuální delikty, „pastřáky“, trest smrti, války gangů

Otázka č. 3. *Uvítal(a) bych, kdyby se více mluvilo o:*

drogách, šikaně, anorexii, znásilnění, režimu ve věznici

Otázka č. 4. *Co na tebe ve věznici nejvíc zapůsobilo?*

samotky, ostraha, režim, poutání, ubytování, strava

Otázka č. 5. *Co bys ve vězení snášel nejhůř?*

ztrátu svobody, absenci soukromí, samotu, šikanu, spoluvězně, stravu

Otázka č. 6. *Udělal(a) jsi už v životě něco nezákonného?*

jízda na černo, zkouška marihuany, vypalování CD, alkohol

Otázka č. 7. *Doporučil bys exkurzi do věznice dalším žákům ve škole?*

ANO 96% NE 4%

Otázka č.8. *Co bys vzkázal organizátorům sdružení?*

- besedy jsou poučné, je dobře, že je děláte
- zatím to byla nejlepší a nejpoučnější beseda a exkurze
- rozhodně děláte prospěšnou věc, navíc ještě zajímavou formou
- zaveďte besedy a přednášky na tato témata do více škol
- častější exkurze do nápravných zařízení
- našla by se další zajímavá a poučná témata